

บทที่ ๓

รูปแบบ ตัวชี้วัด และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของ ครอบครัวในสังคมไทย

การเข้าใจในรูปแบบพื้นฐานหรือบริบทดั้งเดิมของสังคมและวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ตลอดถึงแนวความคิด คติความเชื่อของคนในสังคมในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันจะทำให้เข้าใจรูปแบบของครอบครัวในแต่ละสมัยได้เป็นอย่างดี นับได้ว่าเป็นหลักสำคัญมากทีเดียวที่บ่งชี้หรือชี้วัดให้เห็นถึงความมั่นคงของครอบครัวนั้นว่าควรเป็นอย่างไร ตลอดถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์ได้มีกระบวนการจัดการบริหารอย่างไร ดังนั้น ในบทที่ ๓ นี้จะทำการศึกษาร่วมกัน ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย (๒) ตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัว และ (๓) กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวในสังคมไทย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างทางสังคมเช่นเดียวกับโครงสร้างทางสังคมทั่ว ๆ ไปในเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคมและสถาบันทางสังคม โดยเฉพาะในที่นี้ “สถาบันครอบครัว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางสังคมที่สำคัญมากที่สุด และการที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงกันอยู่ตลอดทั้งการเปลี่ยนแปลงที่มีแบบแผนและไม่มีแบบแผน ย่อมก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียขึ้น โดยในแง่ผลเสียพบว่า ทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างน่าวิตก ผลที่ตามมาก่อให้เกิดปัญหาในสังคมมากมายซึ่งปัญหาส่วนใหญ่มาจากบุคคลในครอบครัวในแต่ละครอบครัวนั่นเอง ดังนั้น ในประเด็นหัวข้อต่อไปนี้จะกล่าวถึงรูปแบบครอบครัวในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า รูปแบบของครอบครัวดังกล่าวนี้มีสาเหตุมาจากอะไรบ้างอย่างไร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยในอดีต

สำหรับประเด็นนี้จะทำการศึกษาร่วมกันเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสังคมไทยในอดีต โดยจะทำการศึกษาร่วมกัน ๒ ประเด็น คือ (๑) รูปแบบครอบครัวสังคมไทยในอดีตว่าผลจากสภาพสังคม การเมืองการปกครอง และคติความเชื่อมีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาทหญิงชายโดยเฉพาะระหว่างสามีภรรยา ต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างไรมีลักษณะเป็นเช่นไร (๒) รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในอดีตนั้นเป็นอย่างไร เป็นลำดับต่อไป โดยรายละเอียดมีดังนี้

๓.๑.๑.๑ รูปแบบของครอบครัวในอดีต

เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมในอดีตที่ยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับศีลธรรมทั้งประมุขและพสกนิกรและกฎหมายที่เอื้อให้ชายมีภรรยาได้หลายคนตลอดถึงความเจริญก้าวหน้าที่ได้รับจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ได้เริ่มทยอยเข้าสู่ช่วงยุคต้นของรัตนโกสินทร์ ผสมผสานกับคติความเชื่อของคนในสังคมที่ยังมีคติความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้จิตใจของคนมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ถึงแม้วัฒนธรรมตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาท ทั้งนี้เนื่องมาจากประมุขของประเทศ

และพสกนิกรให้ความสำคัญต่อศีลธรรมและแนวความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด^๑ จึงทำให้มีพื้นฐานของคุณธรรมอันเนื่องมาจากการรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลพื้นฐานของมนุษย์ที่ทำให้เกิดอานิสงค์ความมั่นคงหลาย ๆ ด้านด้วยกัน อาทิ รักษาศีลข้อที่ ๑ ได้ทำให้เป็นคนมีจิตใจมั่นคงด้านความมีเมตตากรุณา อบอ้อมอารีต่อเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย เกิดความละอายชั่วกลัวบาป อีกทั้งมีความเชื่อมั่นในการเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐในขณะนั้นที่พยายามดึงแนวคิดศีล ๕ เข้ามาในวิถีชีวิตของพสกนิกรทุกครัวเรือน ดังนั้น จากประเด็นข้างต้นดังกล่าวมานี้มีผลต่อการกำหนดรูปแบบว่า รูปแบบของครอบครัวในอดีตว่าเป็นอย่างไร ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(๑) รูปแบบครอบครัวของกลุ่มชนชั้นสูง

สำหรับสังคมไทยเป็นสังคมที่นับญาติแบบสายคู่ (bilateral kinship) คือ นับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ แต่ด้วยเหตุที่ชนชั้นสูงรับวัฒนธรรมจากอินเดียและพราหมณ์ จึงให้ความสำคัญการสืบสายโลหิตและการรับมรดก (rules of inheritance) ทางฝ่ายชายจึงเป็นมาตรฐานของชนกลุ่มนี้ สำหรับรูปแบบครอบครัวชั้นสูงในอดีตนั้น จะมีรูปแบบเดียวที่เรียกว่า “รูปแบบครอบครัวเชิงซ้อน” เป็นครอบครัวที่มีลักษณะที่ชายมีภรรยาได้หลายคนในขณะเดียวกัน โดยภรรยาเหล่านั้นรวมอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ครอบครัวในลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิงมีสามีหรือภรรยาได้หลายคน^๒ ซึ่งได้มีหลักฐานยืนยันจากบันทึกของชาวต่างชาติว่า

พวกชนชั้นขุนนางนิยมมีภรรยามากซึ่งชาวตะวันตกมีทัศนะว่า การมีภรรยามากเช่นนี้เป็นค่านิยมอย่างหนึ่งซึ่งแสดงถึงฐานะอันมั่งคั่งของชายผู้นั้น การที่ขุนนางมีภรรยาได้หลายคนจะเป็นค่านิยมดังกล่าวหรือไม่ก็ตาม ในกฎหมายมรดกมาตรา ๕ แบ่งภรรยาเป็น ๓ ประเภท คือ ภรรยาที่สู่ขอมีขันหมาก ภรรยาอันพระราชทานหรือภรรยาอันขอพระราชทาน และทาสภรรยา แสดงถึงการยอมรับทางสังคมของไทยในการที่ชายจะมีภรรยาในคราวเดียวกันได้มากกว่าหนึ่งคน และการมีภรรยาหลายคนยังสัมพันธ์กับสถานะทางการเมืองการปกครองด้วย ดังที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ให้ความคิดเห็นว่า การที่พระมหากษัตริย์มีมเหสีหลายคนเป็นความต้องการเสริมอำนาจทางการเมืองของเหล่าขุนนาง โดยเอาสตรีที่เป็นบุตรสาวของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มาเป็นเจ้าจอม การมีเจ้าจอมหลายคนเป็นเครื่องประดับบารมีและป้องกันการคิดกบฏของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่^๓

(๒) รูปแบบครอบครัวของชนชั้นล่าง

ตามธรรมเนียมการแต่งงานของสังคมไทยในอดีตมักเป็นไปในลักษณะที่ผู้ชายแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายหญิงโดยจะมีการทดสอบการทำงาน ความขยันหมั่นเพียรของผู้เป็นลูกเขยสักระยะหนึ่งเมื่อแต่งงานไปแล้วลูกสาวและลูกเขยอาจออกไปตั้งเรือนแยกไปจากบ้านเดิม แต่มีธรรมเนียมของการ

^๑ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแนวคิดเรื่องศีล ๕ ที่ปรากฏในสังคมไทย”, สารนิพนธ์รายวิชาศึกษาเฉพาะเรื่องในพัฒนาการแห่งพระพุทธศาสนา. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๗๙-๑๓๙.

^๒สนธิ สมุทรการ, มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่, (พระนคร : บรรณกิจ, ๒๕๑๖), หน้า ๑๔.

^๓ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประชุมปาฐกถาและคำอภิปรายของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, (กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, ๒๕๐๙), หน้า ๑๑๙, อ้างใน ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “ระบบผัวเดียวหลายเมียในประเทศไทย”. ศิลปวัฒนธรรม ๖, ๕, (มีนาคม ๒๕๒๗), หน้า ๒๕.

สืบทอดมรดกคือ เรือนของพ่อแม่ให้กับลูกสาวคนเล็ก ด้วยความคาดหวังว่าลูกสาวคนเล็กจะเป็นผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ในยามชรา^๕ ส่วนไพร่และทาสซึ่งเป็นชนชั้นล่างและเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคมมีพื้นฐานการดำเนินชีวิตทำการเกษตรกรรมเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้รูปแบบของครอบครัวชนชั้นดังกล่าวส่วนใหญ่จึงเป็นครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยว จากรูปแบบของครอบครัวในอดีตดังกล่าวข้างต้นนี้ทำให้บทบาทของหญิงชายหรือระหว่างสามีภรรยาแตกต่างกันดังนี้

(ก) บทบาทและสถานภาพผู้หญิงและผู้ชายกลุ่มชนชั้นสูง ลักษณะการปกครองชายผู้เป็นสามีเป็นใหญ่และมีอำนาจสิทธิขาดในครอบครัว ในด้านหน้าที่ความรับผิดชอบการงาน ชายชั้นสูงส่วนใหญ่มีบทบาทรับผิดชอบการงานราชการรับใช้รัฐหรืองานทางศาสนา ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้รับผิดชอบงานภายในบ้าน เป็นผู้ถูกปกครอง ที่มีการอบรมที่ดีและมีความซื่อสัตย์^๖ การคาดหวังของกลุ่มชนชั้นสูงต่อสถานภาพและบทบาทของผู้ชายอยู่ที่การทำงานราชการแม้ว่าการเป็นขุนนางหรือทหารจะไม่ได้รับเงินเดือน แต่ยศและศักดินาที่ได้รับเป็นที่มาแห่งการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว การเป็นขุนนางจึงเป็นหนทางแห่งการมีสถานภาพทางสังคมที่สูงคืออยู่ในชนชั้นปกครอง ผู้ชายไทยสมัยก่อนจึงมีชีวิตที่มีภาระหน้าที่ในสังคมสาธารณะ ความนิยมให้ผู้ชายรับราชการในหมู่ขุนนางนั้นจะนิยมให้มีการสืบทอดสถานะทางสังคมเช่นนี้ด้วยการที่บิดาพาเข้าถวายตัว ดังกรณีของขุนช้างที่ขุนศรีวิชัยได้นำลูกตนถวายตัวเป็นมหาดเล็กของพระพันวษา^๗ ส่วนผู้หญิงชนชั้นสูงได้รับการสั่งสอนให้เรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือน ดังธรรมเนียมที่มีต่อเด็กแรกเกิดที่วางเข็มด้ายไว้ข้างตัว อาจกล่าวได้ว่าผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้อำนาจของผู้อื่นตั้งแต่เด็กจนตายโดยพิจารณาได้จากค่านิยมทางสังคมที่มีต่อผู้หญิงในกลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง^๘ อาทิ “วิชาของกุลสตรี ในโอวาทกระษัตริ ระบุความรู้ที่ผู้หญิงได้เรียนรู้ คือ ความรู้เรื่องการบ้านการเรือน การทำอาหาร เย็บปักถักร้อย เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่แม่บ้านเมื่อมีครอบครัว”^๙ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะสังคมไทยไม่ให้ผู้หญิงเรียนวิชาการอย่างเด็กผู้ชาย ก็มิได้หมายความว่า ผู้หญิงไม่มีสิทธิเรียนรู้การอ่านออกเขียนได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “เด็กผู้ชายเมื่ออายุ ๗ ขวบ ต้องเข้าเรียนในวัด ในขณะที่เด็กผู้หญิงจะมีอิสระต่อการจะเรียนเขียนอ่าน”^{๑๐} การที่ผู้หญิงชนชั้นสูงมีความสามารถในวิชาของกุลสตรีเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของผู้หญิงที่จะมีผลต่อสถานภาพหลังการแต่งงาน โดยเฉพาะครอบครัวที่สามีมีภรรยาหลายคน

^๕ อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ์, “สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๓๙.

^๖ Anthony Reids, *Southeast Asia in the Age of Commerce Volume One The Land Below the Winds*, 163.

^๗ อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ์, “สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน”, หน้า ๔๕-๔๖.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^๙ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, “ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ. ศ. ๑๘๙๓-๒๓๙๔, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๕๕.

^{๑๐} Anthony Reids, *Southeast Asia in the Age of Commerce Volume One The Land Below the Windds*, (Chiang Mai : Silkworm Books, 1988), P.169.

การเป็นภรรยาในบันทึกของแซรวาส กล่าวถึงการที่ภรรยาชาวสยามต้องให้เกียรติสามี อาทิ ในบทที่ว่าด้วยการกินอาหาร กล่าวว่

... ภายในครอบครัวนั้น มีระเบียบการบริโภคอาหารดังนี้ สามีเป็นผู้กินก่อนแต่ลำพังคนเดียว ต่อเมื่ออิ่มแล้วภรรยาจึงเข้านั่งกิน และหลังจากมารดาแล้วจึงจะถึงเวนพวงลูก ๆ ซึ่งมีสำหรับของตนต่างหาก ไม่ว่าจะมียศ ๑๐ หรือ ๑๕ คน ในหลังคาเดียวกัน อาหารที่เหลือจากสำหรับเหล่านั้นก็แจกจ่ายให้บ่าวไพร่ไป...^{๑๐}

และลักษณะการงานของหญิงผู้ดี แซรวาส บันทึกไว้ว่า

“หญิงผู้มีฐานะดี ทำงานอยู่ในบ้านของตน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่สมาชิกในครัวเรือน บงการให้ทำอาหารการกินหรือลงมือปรุงอาหารด้วยตนเองให้สามีบริโภค และใช้เวลาที่เหลือปักสะดึงกรึงไหมทอง ไหมเงินและไหมธรรมดา ซึ่งงานที่ก็ประณีตเทียบเท่าที่ทำกันในทวีปยุโรปเหมือนกัน”^{๑๑}

การที่สังคมไทยยอมรับในการที่ชายมีภรรยาได้หลายคน ซึ่งจะมีลักษณะเช่นนี้ในกลุ่มผู้ชายที่เป็นขุนนางหรือเชื้อพระวงศ์ ในสายตาของชาวตะวันตกมีทัศนะต่อประเด็นนี้ว่า

“... พวกขุนนางถือว่าการมีเมียน้อยได้หลายคนนั้นเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาอย่างสูง ขุนนางคนใดไม่มีเมียน้อยก็ถือกันว่าอัลดัดเต็มที ที่นี้ก็เช่นเดียวกันกับที่อื่น คือ มีความแตกต่างกันมาก ระหว่างเมียน้อยกับเมียหลวง เพราะพวกหลังนี้ได้รับให้เข้ามาอยู่ในบ้านโดยไม่มีพิธีรีตองอะไร เมื่อไม่พอใจก็อาจส่งกลับไปเสียได้...”^{๑๒}

เช่นเดียวกับในจดหมายเหตุของลาลูแบร์ ราชทูตชาวฝรั่งเศสได้บันทึกไว้ว่า “ชายชาวสยามอาจมีภรรยาได้หลายคน มาตราจะรู้ดีอยู่ว่ามีภรรยาแต่เพียงคนเดียวเท่านั้นย่อมดีกว่า จึงชั่วแต่คนมั่งมีเท่านั้นที่มีภรรยามากกว่าคนเดียว เพื่อประสงค์ให้ภาคภูมิประดบบุญบารมีมากกว่าจะเป็นการแสดงออกทางกามารมณ์”^{๑๓}

(ข) บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงและผู้ชายกลุ่มชนชั้นล่าง ผู้หญิงชนชั้นล่างมีหน้าที่และบทบาทการงานทั้งในบ้านและนอกบ้านซึ่งเป็นงานที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นสำคัญด้วยปัจจัยทางสังคม คือ การที่ชายถูกเกณฑ์ หญิงชั้นล่างเหล่านี้ถูกคาดหวังจากครอบครัวและสังคมในลักษณะที่แตกต่างไปจากหญิงชั้นสูง และด้วยหน้าที่และภาระครอบครัว เมื่อเปรียบเทียบกับหน้าที่ สิทธิ และอำนาจในครอบครัวของผู้หญิงในชนชั้นผู้ปกครองหญิงชนชั้นล่างเหล่านี้ จะมีสิทธิและอำนาจที่มากกว่าหญิงชนชั้นสูง^{๑๔} เนื่องด้วยภาระทางสังคมของชายชั้นไพร่และทาสที่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานออกจากถิ่นไปรับใช้หลวง ทำให้ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบในกิจการงานบ้านและการหา

^{๑๐} นิโกลาส แซรวาส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, หน้า ๑๑๗.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖-๘๗.

^{๑๓} เดอ ลาลูแบร์, มร. ราชอาณาจักรสยาม, แปล โดย สันต์ ท. โกมลบุตร, (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า), หน้า ๒๒๙.

^{๑๔} อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ์, “สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๔๐.

เลี้ยงครอบครัว ดังที่นิโกลาส แชรแอส บันทึกเกี่ยวกับการงานของผู้หญิงชาวบ้านไว้ว่า “หญิงที่มีฐานะต่ำลงก็ปั่นฝ้ายและทอผ้า ทำเป็นผ้านุ่งของสามีและเครื่องนุ่งห่มของตนเอง ถ้านางยากจนไม่มีด้ายจะทอผ้าหรือเมล็ดพันธุ์ฝักที่จะเพาะปลูกแล้ว ก็ไปรับจ้างเขาทำงานเพื่อได้เงินมาจุนเจือครอบครัว หรือช่วยเขาทำไร่ทำสวน หรือนวดข้าวผัดข้าว...”^{๑๕} อีกทั้งการใช้ชีวิตตามปกติของชาวสยามจะเห็นได้ว่า

... ในระหว่างที่พวกผู้ชายถูกเกณฑ์ไปเข้าเวรยามมีกำหนด ๖ เดือนนั้น เป็นงานหลวงที่เขาต้องอุทิศถวายชีวิตทุกปี ก็เป็นภาระของภรรยา มารดาและธิดาเป็นผู้หาอาหารไปส่งให้ และเมื่อพ้นกำหนดเกณฑ์แล้วและกลับมาถึงบ้าน ผู้ชายส่วนมากก็ไม่ว่าจะทำงานอะไรให้เป็นล่ำเป็นสันเพราะไม่ได้ฝึกงานอาชีพอย่างใดไว้ให้เชี่ยวชาญเป็นพิเศษสักอย่างเดียว ด้วยพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงให้พวกนี้ทำงานหลาย ๆ อย่างต่าง ๆ กัน แล้วแต่พระราชประสงค์ เช่นนี้จึงพออนุมานได้ว่าชีวิตตามปกติของชาวสยามนั้นดำเนินไปด้วยความเกียจคร้านเป็นประมาณ เขาแทบจะไม่ได้ทำงานอะไรเลยเมื่อพ้นราชการงานหลวงแล้ว เทียวกก็ไม่เทียวล่าสัตว์ก็ไม่ไป ได้แต่นั่ง เอนหลัง กิน เล่น สุขสบายแล้วก็นอนไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ภรรยาจะปลูกให้เขาตื่นขึ้นราว ๗ โมงเช้า เอาข้าวปลาอาหารมาให้บริโภคนั่งเสร็จแล้วก็ลงนอนลงไปใหม่ พอเที่ยงวันก็ลุกขึ้นมากินอีกแล้วก็มื่อเย็นอีกคำรบหนึ่ง ระหว่างเวลาอาหารมื้อกลางวันกับมื่อเย็นนี้ เขาก็เอนหลังลงพักผ่อนเสียพักหนึ่ง เวลาที่เหลืออยู่นอกนั้นก็หมดไปได้ด้วยการพูดคุยและเล่นการพนัน พวกภรรยานั้นไปไถนา ไปขายของหรือซื้อของที่ในเมือง...^{๑๖}

โดยบริบทหรือสภาพทางสังคมโดยเฉพาะกฎหมายถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบของครอบครัว รวมถึงบทบาทให้หญิงชายมีฐานะทางสังคมต่างกัน กล่าวคือ จากบริบททางสังคมไทยในอดีตโดยเฉพาะกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองแผ่นดินและดูแลทุกข์สุขของประชาราษฎร์ ในที่นี้คือ กฎหมายตราสามดวงสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีการตรากฎหมายต่าง ๆ ในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งหลังจากสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ หลักฐานลายลักษณ์เหล่านี้ได้กระจัดกระจายสูญหาย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายครั้งกรุงเก่าทั้งหมด โดยให้อารักษ์บันทึกไว้รู้จักกันในนาม “กฎหมายตราสามดวง” กฎหมายตราสามดวงนี้นับเนื่องเป็นกฎหมายจารีต ที่มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่มีการสืบทอดมาหลายยุคหลายสมัย^{๑๗} กฎหมายต่าง ๆ ในกฎหมายตราสามดวงประกอบด้วย พระธรรมสาตรา กฎมณเฑียรบาล พระธรรมมนูญ พระไอยการพระมศักดิ์ พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง พระไอยการบานแผนก พระไอยการลักษณะรับฟ้อง พระไอยการลักษณะภูยาน พิสูทดำน้ำ พิสูทลุลยเพลิง พระไอยการลักษณะตระลาการ พระไอยการลักษณะอุธร พระไอยการลักษณะผัวเมีย พระไอยการลักษณะทาส

^{๑๕} นิโกลาส แชรแอส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, หน้า ๑๑๗.

^{๑๖} เลอ ลา ลูแบร์, ราชอาณาจักรสยาม, หน้า ๒๒๓-๒๒๔.

^{๑๗} ศรีศักร วัลลิโภคม, “กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของคนไทย” กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย, หน้า ๙๓, อ้างใน อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ์, “สภาพภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

พระไอยการลักษณะลักภา ลูกเมีย ผู้คน ท่าน พระไอยการลักษณะมรดก พระไอยการลักษณะกัณฑ์ พระไอยการเบตเสจร พระไอยการลักษณะวิวาทต่างกัน พระไอยการลักษณะโจร พระไอยการอาชาหลวง พระไอยการอาชาราช พระไอยการกระบดศึก กฎพระสงฆ์ กฎ ๓๖ ข้อ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดเก่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับ) พระไอยการต่างในกฎหมายตราสามดวง เป็นบทบัญญัติตัดสินลงโทษที่มีเนื้อหาครอบคลุมสถานการณ์ต่าง ๆ ในวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวพบว่า

“หากพิจารณาปัจจัยทางสังคมของขุนนางและกษัตริย์ การมีเมียมากเป็นสิ่งที่กระทำได้ตามจารีต เมตตาริกานนท์ ได้ให้ข้อคิดว่า ค่านิยมการมีเมียมากและการที่กฎหมายให้สามีสามารถขายภรรยาและบุตรเป็นทาสได้ เป็นการเปิดโอกาสให้ชายมีสถานะและอำนาจเหนือผู้หญิงได้ เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยมีค่านิยมการมีภรรยาได้หลายคน”^{๑๘}

อีกทั้งผู้ที่มีสิทธิขายผู้อื่นเป็นทาสได้ก็คือ บิดามารดามีสิทธิขายบุตรแก่ผู้อื่น สามีมีสิทธิขายภรรยา และนายมีสิทธิขายทาสในครอบครอง การซื้อขายต้องมีหนังสือที่เรียกว่า “สารกรรมธรรม” ที่ระบุชื่อผู้ขาย นายประกัน นายเงินคนใหม่ และตัวทาส^{๑๙}

สำหรับการแต่งงานของผู้หญิงนั้นพ่อแม่คาดหวังลูกสาวเมื่อถึงวัยจะออกเรือนวิชาการบ้านการเรือนที่ได้รับการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กนั้นเพื่อจะได้นำมาใช้เมื่อเป็นแม่เรือนหลังแต่งงานไปแล้ว แม้ว่า ผู้หญิงเมื่อยังโสดสามารถเลือกคู่ครองที่ตนเองพอใจได้ แต่พ่อแม่เท่านั้นที่จะเป็นผู้ให้สิทธิการแต่งงาน ดังปรากฏในพระไอยการลักษณะผัวเมีย มาตราที่ ๗๙ บัญญัติว่า

มาตราหนึ่ง บุตรีท่านบิดามานดายังมีได้ประกอบสามีภริยาให้ใช้ บิดามานดานั้นเปนอิศรแก่บุตร ถ้าชายใดพึงใจด้วยบุตรีท่านให้ค่านับบิดามานดาตามประเพณี ถ้าบิดามานดาไม่ให้สามีจึงเปนอิศระแก่ภริยา ถ้าชายมิได้ไปสู่ขอค่านับบิดามานดาหญิง ๆ ชายลักลอบรักใคร่ทำชู้กัน ในสถานบ้านเรือนบิดามานดาหญิง บิดามานดาหญิงจับได้ตีโบยทำโทษชายมิได้ถึงชาหัดจะเอาโทษแก่บิดามานดาหญิงแล้ว พ่อแม่ญาติพี่น้องหญิงแก่ตั้งตีโบยชายใช้ ให้ลงโทษแก่บิดามานดาแลญาติพี่น้องแห่งหญิงโดยพระราชกฤษฎีกา^{๒๐}

และในมาตราที่ ๑๓๓ กำหนดไว้ว่า

มาตราหนึ่ง ชายหญิงลอบลักสมรสรักด้วยกัน บิดามานดานั้นมิรู้ ชายลักภหญิงหนีไปอยู่ ณ เรือนพ่อแม่พี่น้องแห่งชายในที่ใกล้ที่ไกลก็ดี แลปลูกเรือนอยู่มีลูกก็ดีหาลูกมิได้ก็ดี ท่านว่าหญิงไม่สิทธิแก่ชายเปนชู้กัน แม้หญิงทำชู้สู่ชายอื่นใช้ ให้ปรับไหมหญิงแลชายชู้ภายหลังนั้น โดยประณมผิดเมียเหตุชายชู้ลักลวงประเวณี ท่านให้เอาสินไหมพิเนนเข้าจำคุกข้างหลวงแล้วให้หญิงสิทธิแก่บิดามานดาหญิง จะให้สิทธิเปนเมียชายผู้ลักภานั้นมิได้ เหตุชายหาค่านับแก่บิดามานดามิได้ แลทรัพย์สินของหญิงนั้น ท่านมิให้รับเอาไว้ แม้ชายชู้ก่อนรับเอา

^{๑๘} ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, ระบบผัวเดียวหลายเมียในสังคมไทย, ศิลปวัฒนธรรม. ๖,๕ (มีนาคม ๒๕๒๗) : ๒๒-๓๐.

^{๑๙} ญัตติ สุขสว่าง, วิเคราะห์สังคมระบบไพร่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเท่าที่ปรากฏในเอกสารเรื่องขุนช้างขุนแผน, มปท, ๒๕๓๕, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๒๐} กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒, (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๒๕๓.

สิ่งสินหญิงนั้นไว้ใช้ เสมอกรรโชกแผ่นดินท่าน ท่านให้ทวนด้วยลวดหนังตามบันดาศักดิ์ ถ้านา ๒๐๐ ขึ้นไป ท่านให้จำใส่คาไว้ตามบันดาศักดิ์โดยมากแลน้อย^{๒๑}

นอกจากพระไอยการลักษณะฝั้วเมียซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยอรรถคดีความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสามีภรรยา ได้ระบุถึงเงื่อนไขในการสู่ขอหญิงสาว โดยการได้รับความยินยอมจากบิดามารดาของหญิงไว้หลายมาตรา อาทิ มาตรา ที่ ๑๐๒ – ๑๒๒ ด้วยเหตุนี้แม้สตรีจะโสดสามารถเลือกคู่ครองเองได้ แต่การตกลงที่จะให้มีการแต่งงานระหว่างหนุ่มสาวขึ้นได้นั้นขึ้นอยู่กับสิทธิในการพิจารณาของบิดามารดาฝ่ายหญิงที่จะยินยอมให้มีการแต่งงานหรือไม่ ในเอกสารชาวต่างชาติได้มีโอกาสมาเยือนสยามสมัยอยุธยาตอนกลางได้บันทึกถึงสถานะของหญิงสาวและการแต่งงานเช่นเดียวกันไว้ว่า

...ก่อนที่จะร่วมหอลงโรงก็ดูท่าทีกันนานวันซึ่งตลอดเวลาเหล่านั้น จะไม่มีการเอาอกเอาใจ และแสดงความรักใคร่กันฉันคู่รักหนุ่มสาวเลย ถ้าผู้ชายเป็นที่ถูกอกถูกใจฝ่ายหญิง และบิดามารดาของฝ่ายหญิงพอใจที่จะรับฝ่ายชายไว้เป็นเขยแล้ว และเพื่อจะพิจารณากันให้แน่ลงไปอีกว่า ชายผู้นั้นจะเหมาะสมแก่บุตรของตนหรือไม่...^{๒๒}

ในจดหมายเหตุลา ลูแบร์ เล่าไว้ในหัวข้อ การระวังรักษานารี ว่า

“ประเพณีในประเทศนี้ ไม่อนุญาตให้หญิงสาวสนทนากับชายหนุ่ม มารดาจะเป็นผู้ลงโทษ ถ้าจับได้ว่าลูกสาวของตนแอบไปพูดจาวิสาสะกับผู้ชายตามอำเภอใจ แต่พวกลูกสาวก็มักจะลักลอบหลบหนีตามผู้ชายไปจนได้เมื่อสบช่อง และข้อนี้มีใช้สิ่งสุดท้ายที่จะหลบหนีออกไปได้ในตอนพลบค่ำ”^{๒๓}

กล่าวโดยสรุป รูปแบบครอบครัวในสังคมไทยในอดีตโดยภาพรวมมี ๒ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบของครอบครัวชั้นสูง (๒) รูปแบบครอบครัวชั้นล่าง โดยรูปแบบของครอบครัวชั้นสูงเป็นรูปแบบสังคมที่นับญาติแบบสายคู่ คือ นับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ แต่ด้วยเหตุที่ชนชั้นสูงรับวัฒนธรรมจากอินเดียและพราหมณ์ จึงให้ความสำคัญการสืบสายโลหิตและการรับมรดกทางฝ่ายชาย จึงเป็นมาตรฐานหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “รูปแบบครอบครัวเชิงซ้อน” เป็นครอบครัวที่มีลักษณะที่ชายมีภรรยาได้หลายคนในขณะเดียวกัน โดยภรรยาเหล่านั้นรวมอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ส่วนรูปแบบของครอบครัวชนชั้นล่างเป็น “รูปแบบครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยว” การแต่งงานของสังคมไทยในอดีตมักเป็นไปในลักษณะที่ผู้ชายแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายหญิงโดยจะมีการทดสอบการทำงานความขยันหมั่นเพียรของผู้เป็นลูกเขยชักระยะหนึ่ง เมื่อแต่งงานไปแล้วลูกสาวและลูกเขยอาจออกไปตั้งเรือนแยกไปจากบ้านเดิม แต่มีธรรมเนียมของการสืบทอดมรดกคือเรือนของพ่อแม่ให้กับลูกสาวคนเล็ก ด้วยความคาดหวังว่าลูกสาวคนเล็กจะเป็นผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ในยามชรา โดยมีกฎหมายกฎหมายตราสามดวงเป็นหลัก ทำให้รูปแบบของครอบครัวในช่วงต้น ๆ เป็นไปในลักษณะบิดามารดามีสิทธิชายบุตรแก่ผู้อื่น สามีมีสิทธิชายภรรยา และนายมีสิทธิชายทาสในครอบครอง การซื้อขายต้องมีหนังสือ

^{๒๑} กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒, (พระนคร : องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๒๗๙.

^{๒๒} นิโกลาส แชรแวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๑๑๗.

^{๒๓} เดอ ลา ลูแบร์, มร. ราชอาณาจักรสยาม, แปล โดย สันต์ ท. โกมลบุตร, (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า), หน้า ๒๒๕.

ที่เรียกว่า “สารภรณ์ธรรม” ที่ระบุชื่อผู้ชาย นายประกัน นายเงินคนใหม่ และตัวทาส การแต่งงานของผู้หญิงนั้นพ่อแม่คาดหวังลูกสาวเมื่อถึงวัยจะออกเรือนวิชาการการบ้านการเรือนที่ได้รับการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กนั้นเพื่อจะได้นำมาใช้เมื่อเป็นแม่เรือนหลังแต่งงานไปแล้ว แม้ว่าผู้หญิงเมื่อยังโสดสามารถเลือกคู่ครองที่ตนเองพอใจได้ แต่พ่อแม่เท่านั้นที่จะเป็นผู้ให้สิทธิการแต่งงานความสัมพันธ์ของสามีภรรยา ได้ระบุถึงเงื่อนไขในการสู่ขอหญิงสาว โดยการได้รับความยินยอมจากบิดามารดาของหญิงด้วยเหตุนี้แม้สตรีจะโสดสามารถเลือกคู่ครองเองได้ แต่การตกลงที่จะให้มีการแต่งงานระหว่างหนุ่มสาวขึ้นได้นั้นขึ้นอยู่กับสิทธิในการพิจารณาของบิดามารดาฝ่ายหญิงที่จะยินยอมให้มีการแต่งงานหรือไม่

๓.๑.๑.๒ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในอดีต

ต่อไปจะเป็นการกล่าวถึงรูปแบบที่เป็นตัวเสริมสร้างให้ครอบครัวในอดีตมีความมั่นคง ดังได้กล่าวไว้ตอนต้นแล้วว่า จากบริบทหรือสภาพทางสังคม กฎหมายที่บังคับใช้ในยุคนั้นรวมไปถึงคติความเชื่อในกรรมและการเวียนว่ายตายที่มีหลักแนวคิดเรื่องศีลธรรมโดยมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินวิถีชีวิต ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ทั้งฝ่ายภาครัฐและประชาชนต่างก็ให้ความสำคัญ ดังนั้น จึงเป็นตัวเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความมั่นคงอย่างไรรั้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(๑) รูปแบบภายในครอบครัว

ดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อ ๓.๑.๑.๑ ครอบครัวไทยในอดีตนั้นจะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายโดยมีสมาชิกในครอบครัวหลายช่วงอายุอย่างน้อย ๓ รุ่น คือ (๑) รุ่นปู่ย่า ตายาย (๒) รุ่นพ่อแม่ (๓) รุ่นลูก เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรม โดยมีบทบาทอย่างน้อย ๓ ประการ อาทิ (๑) เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม ด้วยการให้การอบรม การเรียนรู้การบ้านการเรือน การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิถีคิด และการให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ (๒) เป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาชีพและฝึกฝนอาชีพ (๓) เป็นแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น ซึ่งเป็นการปลูกฝังจิตใจให้เป็นคนมีความเอื้ออาทร โดยให้ความช่วยเหลือในเครือญาติในสภาวะวิกฤตต่าง ๆ โดยเฉพาะวิกฤตภายในครอบครัว ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว คือ ปู่ย่า ตายาย โดยสมาชิกทุกคนจะให้ความเคารพเชื่อฟังในฐานะเป็นผู้ใหญ่และผู้ชี้ขาด ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “ลักษณะครอบครัวไทยในอดีตแบบดั้งเดิมนี้เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ญาติพี่น้องจะอยู่อาศัยบ้านเดียวกัน โดยญาติพี่น้องที่มีอาวุโสมีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนในครอบครัว เกือบทุกเรื่องเป็นอำนาจของญาติพี่น้องอาวุโสเป็นผู้ชี้ขาด”^{๒๔}

ดังนั้น รูปแบบภายในครอบครัวในอดีตที่มีผู้อาวุโสอาศัยร่วมกับบุตรหลานและให้ความเคารพยำเกรงและเชื่อฟังผู้อาวุโสที่สุดในครอบครัว จัดได้ว่า “เป็นตัวเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว” เพราะสมาชิกในครอบครัวไม่เพียงแต่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่แล้ว แต่ยังได้รับการอบรมสั่งสอนจากปู่ย่า ตายาย จึงทำให้เกิดความรัก ความอบอุ่นภายในครอบครัว โอกาสที่สมาชิกในครอบครัวไปทะเลาะหรือประพฤติดนองลูกจึงมีเปอร์เซ็นต์น้อย อีกอย่างหนึ่ง ประสพการณ์ของผู้อาวุโสสามารถส่งเสริม อบรมเลี้ยงดูกล่อมเกลากับบุตรหลานให้เป็นพลเมืองดี บุตรหลานจะได้

^{๒๔} ธีรญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม, (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียว, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

เรียนรู้โดยเฉพาะในเรื่องความประพฤติ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อีกทั้งการให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาทุก ๆ เรื่องมีผลทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวในอดีตเกิดการหล่อหลอมด้วยความรักความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความเคารพที่มีต่อกันต่อสมาชิกในครอบครัว

(๒) รูปแบบชุมชนหรือสังคม

ในอดีตวัดถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนรอบๆ วัดยังใช้วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน อาทิ การประชุมหมู่บ้าน การประชุมราชการ หรือให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ดังนั้น ชีวิตของประชาชนจึงผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อีกทั้งเป็นที่สังเกตได้ว่า ตั้งแต่อดีตวัดกับวังได้ร่วมมือกันให้การศึกษาแก่ประชาชนมาโดยตลอด จนถึงการศึกษาแผนใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ วัดและพระสงฆ์ยังให้ความร่วมมือจัดการศึกษาของชนชาติอยู่ โดยเฉพาะในระดับมูลศึกษาและประถมศึกษาและโดยเฉพาะพระสงฆ์เองเป็นผู้จัดการศึกษาเมื่อถึงรัชกาลที่ ๖ การศึกษาระบบเก่า (ระบบวัด) กับการศึกษาระบบใหม่จึงแยกจากกันอย่างเด็ดขาด ซึ่งคำว่า “ประชาชน” นี้เองก็คือ “พสกนิกร” หน่วยงานหนึ่งของสมาชิกในครอบครัวแต่ละครอบครัว เห็นได้ชัดเจนว่า ผู้นำชุมชนในอดีตนั้นคือ “พระสงฆ์” และได้แสดงบทบาทของผู้นำชุมชนด้วยการ “การให้การศึกษาและการขัดเกลาทางสังคม” ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีจริยธรรมทางสังคม เพราะเป็นหลักการที่ทำให้คนในสังคมผูกพันกัน ปราศจากการริวอาณ ระส่ำระสาย มีชีวิตที่ราบรื่นนานาประการ อาทิ ทิศ ๖ และพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถปรับใช้ได้ทั้งในครอบครัวและชุมชนหรือสังคม โดยมีแนวคิดเรื่องศีล ๕ เป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมนั่นเอง และจริยธรรมบางอย่างนั้นยังอยู่ในจิตใจคนไทยมานานแล้ว จึงจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัยของคนไทย^{๒๕} เลยทีเดียว ดังนั้น รูปแบบของชุมชนหรือสังคมในอดีตนั้นเอื้อให้ประชาชนหรือสมาชิกของครอบครัวได้ซึมซับคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อปรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน จึงถือว่าเป็นตัวเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในอดีตได้อย่างลงตัว

(๒) นโยบายของรัฐ

นโยบายของรัฐในสังคมในอดีตนั้น พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้วางรากฐานแนวความคิดเรื่องศีล ๕ กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด โดยแทรกเข้าไปในกฎหมายและวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นไป เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทรงมุ่งไปที่สถาบันครอบครัวเป็นสำคัญในการฟื้นฟูสังคมในขณะนั้น หรือรัชกาลที่ ๔ ทรงกำหนดการรักษาศีลอย่างหยาบ อย่างละเอียดย^{๒๖} จนกระทั่งถึงยุคสมัยรัชกาลที่ ๖ ถึงแม้จะประยุกต์เพื่อใช้บ้านเมืองแต่ก็ยังมุ่งเน้นไปที่สถาบันครอบครัวเป็นหลัก เป็นผลทำให้บ้าน (สมาชิกในครอบครัว) วัด (ผู้นำชุมชน) วัง (พระมหากษัตริย์) มีความผูกพันเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างแน่นแฟ้น อีกทั้งพสกนิกรต่างให้ความ

^{๒๕}ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ จิตติมา เสนาไชย, “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔ - ๒๕.

^{๒๖}ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแนวความคิดเรื่องศีล ๕ ที่ปรากฏในสังคมไทย”, สารนิพนธ์รายวิชาเฉพาะเรื่องในพัฒนาการแห่งพุทธศาสนา. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

เคารพนับถือประมุขของตน^{๒๗} ที่สำคัญวัดซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนนั้น ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนทำให้สมาชิกในครอบครัวได้ใกล้ชิดพุทธศาสนาซึมซับหลักคำสอน และได้ช่วยขัดเกลาหล่อหลอมจิตใจของคนในสังคมให้มีความอ่อนโยน เมตตา เอื้ออาทร โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องศีลนั้นทำให้คนในยุคนี้ละอายชั่ว กลัวบาปกลัวกรรมที่จะส่งผลให้ตนเองและครอบครัวและประเทศชาติต้องประสบกับปัญหาตามมา อันเป็นผลเนื่องมาจากการการละเมิดศีล ๕ ละเมิดธรรมนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยในอดีตนั้น มี ๓ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบภายในครอบครัว มีการเคารพเชื่อฟังญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวในฐานะ “ผู้อาวุโส” ที่สุดเป็นตัวเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดความมั่นคงเมื่อครอบครัวพบกับวิกฤตต่าง ๆ (๒) รูปแบบชุมชนหรือสังคม มี “วัดเป็นจุดศูนย์กลางและผู้นำชุมชน” เป็นตัวเสริมสร้างทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ขัดเกลาให้กับสมาชิกในสังคม (๓) นโยบายของรัฐให้การสนับสนุนแนวคิดศีลธรรมและหลักพุทธธรรม เป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยแทรกในรูปแบบของกฎหมายบ้านเมืองและแนวความเชื่อ กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งมีแนวคิดเรื่องศีลธรรมเป็นฐานรองรับและเป็นตัวเสริมสร้างนโยบายของรัฐให้มีความชัดเจนและมั่นคงในหลักการการบริหารบ้านเมืองสำหรับครอบครัวในสังคมยุคนี้

๓.๑.๒ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน

สำหรับประเด็นนี้จะทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวสังคมไทยในปัจจุบัน โดยจะทำการศึกษาด้วยกัน ๒ ประเด็น คือ (๑) รูปแบบครอบครัวสังคมไทยในปัจจุบันว่าผลจากสภาพสังคม การเมืองการปกครอง และคติความเชื่อในปัจจุบันมีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาทหญิงชายโดยเฉพาะระหว่างสามีภรรยา ต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างไรมีลักษณะเป็นเช่นไร (๒) รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในปัจจุบัน โดยรายละเอียดมีดังนี้

๓.๑.๒.๑ รูปแบบครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

จากการบริบททางสังคมและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างของครอบครัวไทยในปัจจุบัน ทำให้ครอบครัวไทยในอดีตซึ่งส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย แต่เมื่อถึงยุคนี้เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยผลจากข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (๒๕๕๓)^{๒๘} แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่กันแบบครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อ แม่ ลูก แต่มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ จากร้อยละ ๕๖.๑ ในปี ๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๕๐.๐ ในปี ๒๕๕๕ โดยครอบครัวที่อยู่ครบทั้งสามีและภรรยาและลูกลดลงอย่างเห็นได้ชัด จาก ๑ ใน ๓ (ร้อยละ ๓๔.๙) ในปี ๒๕๔๕ เหลือเพียง ๑ ใน ๔ (ร้อยละ ๒๗.๕) ในปี ๒๕๕๕ เช่นเดียวกับครอบครัวที่อยู่เฉพาะสามีหรือภรรยา และลูกก็มีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน ส่วนครอบครัวที่อยู่เฉพาะสามีและภรรยากลับเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๑๓.๓ ในปี ๒๕๔๕ เป็นร้อยละ ๑๕.๗

^{๒๗} รองศาสตราจารย์ ดร. สถาพรณ ฌ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

^{๒๘} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน กลุ่มการวิจัยและสารสนเทศ สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว , รายงานสถานการณ์ครอบครัวไทย และข้อเสนอเพื่อการพัฒนา ปี ๒๕๕๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท สามจุดหนึ่งสี่ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๕ -๖. <https://www.google.co.th>. (๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๘).

ในปี ๒๕๕๕ ขณะที่ครอบครัวขยายที่มีพ่อ/แม่/ปู่/ย่า/ตา/ยาย อยู่ด้วยกัน อีกทั้งการอยู่คนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและครอบครัวที่หลานอยู่กับปู่ย่าตายายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๒๙.๙ ในปี ๒๕๔๕ เป็นร้อยละ ๓๓.๙ ในปี ๒๕๕๕ จากข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับมติสมัชชาสตรีและครอบครัวระดับชาติ ประจำปี ๒๕๕๖ ดังข้อความที่ว่า

รูปแบบครอบครัวที่เป็นกระแสหลัก ได้แก่ ครอบครัวเดี่ยว ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกครอบครัว ๑ รุ่น คือ สามีภรรยา และครอบครัว ๒ รุ่น ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกที่ยังไม่แต่งงาน และครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วยสมาชิกครอบครัวตั้งแต่ ๓ รุ่นขึ้นไป รูปแบบการอยู่อาศัยของครอบครัวไทย ในปัจจุบันมีแนวโน้มการอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยาย หรือครอบครัวแบบ ๓ รุ่นมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลรูปแบบครอบครัวโดยในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ พบอาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว ร้อยละ ๗๐.๖ ครอบครัวขยาย ร้อยละ ๒๕.๒ พ.ศ. ๒๕๔๓ อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว ร้อยละ ๖๐.๓ ครอบครัวขยาย ๒๙.๖๘ และในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ร้อยละ ๕๒.๓ รองลงมาเป็นครอบครัวขยาย ร้อยละ ๓๔.๕ อยู่คนเดียว ร้อยละ ๑๒.๖^{๒๙} เมื่อเทียบข้อมูลจะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยครอบครัวเดี่ยวยังมีจำนวนลดลง ในขณะที่ครอบครัวขยายมีจำนวนเพิ่มขึ้น^{๓๐}

เนื่องด้วยการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์^{๓๑} เป็นผลจากวิถีชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนไป ๓ ประการหลัก คือ

๑) แบบแผนครอบครัวกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะของการเป็น “ครอบครัวปราศจากบุตร”หรือครอบครัว DINK (Double Income No Kid) หมายถึง ครอบครัวที่คู่สมรสไม่มีบุตรมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ครอบครัวซึ่งประกอบด้วยสามีภรรยาและบุตรมีแนวโน้มลดลง และครอบครัวที่มีเพียงสามีหรือภรรยาและบุตรก็มีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน

๒) แบบแผนการสมรสของประชากรไทย มีแนวโน้มการเป็นโสดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคม โดยไม่มีภาระ SINK (Single Income No Kid) ซึ่งวิถีชีวิตแบบ SINK มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศไทย การสมรสมีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ลดลงจากอัตรา ๒๘.๕ ต่อพันในปี พ. ศ. ๒๕๓๙ เป็นอัตรา ๑๕.๖ ต่อพัน ในปี พ. ศ. ๒๕๕๑ การที่สัดส่วนการเป็นโสดของประชากร

^{๒๙}สำนักงานสถิติแห่งชาติ,ประมวลสถิติสำคัญของประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๕ (ออนไลน์), อ้างใน คณะทำงานจัดสมัชชาสตรีและครอบครัวระดับชาติ ประจำปี ๒๕๕๖ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **มติสมัชชาสตรีและครอบครัวระดับชาติ**, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

^{๓๐}คณะทำงานจัดสมัชชาสตรีและครอบครัวระดับชาติ ประจำปี ๒๕๕๖ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **มติสมัชชาสตรีและครอบครัวระดับชาติ**, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

^{๓๑}พัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน, **การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ : นโยบายเชิงนโยบาย**, วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

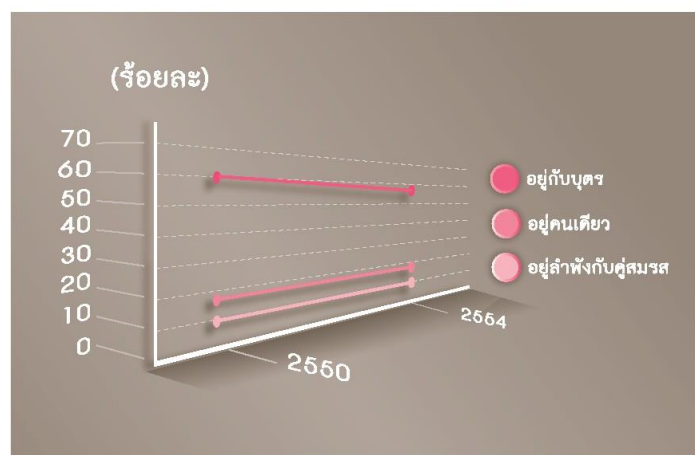
เพิ่มขึ้นเป็นผลสืบเนื่องจากการที่สตรีไทยมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ประกอบกับการที่สัดส่วนการทำงานนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้น

๓) สังคมไทยมีการหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น โดยการหย่าร้างในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากอัตรา ๓.๗ ต่อพัน ในปี พ. ศ. ๒๕๓๙ เป็นอัตรา ๔.๔๙ ต่อพัน ในปี พ. ศ. ๒๕๔๕

จากแบบแผนครอบครัวและโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลต่อรูปแบบหรือองค์ประกอบของครอบครัว ดังนี้

ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังกับคู่สมรส และอยู่ลำพังคนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ลักษณะการอยู่อาศัยส่งผลต่อการเกื้อหนุนผู้สูงอายุจากสมาชิกในครอบครัวทั้งทางตรงและทางอ้อม^{๓๒} โดยเฉพาะการเกื้อหนุนจากบุตร ผลจากการสำรวจประชากรผู้สูงอายุ พ. ศ. ๒๕๕๐ และ พ. ศ. ๒๕๕๔ พบแนวโน้มที่ชัดเจนคือ ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรลดลง และผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสตามลำพังเพิ่มขึ้น ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวปรากฏทั้งในเมืองและชนบท อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบทที่ยังคงอยู่ คือ ผู้สูงอายุในชนบทมีสัดส่วนผู้ที่อาศัยกับบุตรน้อยกว่าในเมือง ในขณะที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว และอยู่ตามลำพังกับคู่สมรสสูงกว่า สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดลงเป็นลำดับ รวมทั้งการย้ายถิ่นของบุตรในวัยแรงงานโดยเฉพาะในเขตชนบท ดังแผนภาพข้างล่างนี้

ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

แผนภาพที่ ๓.๑ ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ^{๓๓}

^{๓๒} วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๖, อ้างใน กลุ่มการวิจัยและสารสนเทศ สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, รายงานสถานการณ์ครอบครัวไทย และข้อเสนอเพื่อการพัฒนา ปี ๒๕๕๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท สามจุดหนึ่ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๕ -๖. <https://www.google.co.th>. (๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๘).

^{๓๓} ธีมา : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

ครอบครัวแหวกกลาง (หรือครอบครัวที่มีเฉพาะผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับเด็กเพิ่มสูงขึ้นโดยในปี ๒๕๕๕ ครอบครัวที่หลานอยู่กับปู่ย่าตายายมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๔๕ ถึงร้อยละ ๑๐ โดยผู้สูงอายุต้องมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกแทนพ่อแม่เด็กที่ไปประกอบอาชีพ

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีแนวโน้มลดลง โดยมีทั้งครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวที่อยู่อาศัยและเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง ซึ่งพ่อหรือแม่ต้องรับภาระในการเลี้ยงดูบุตรเพียงคนเดียว และหากไม่มีครอบครัวเดิมให้การสนับสนุนแล้วก็ถือเป็นภาระที่หนักพอสมควร

ครอบครัวเพศเดียวกัน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากมุมมองของคนในสังคมไทยยอมรับเรื่องความหลากหลายทางเพศ แต่ปรากฏการณ์นี้อาจมีผลกระทบในเชิงประชากร จากการปรากฏตัวมากขึ้นของกะเทย สาวประเภทสอง หรือชายแต่งหญิง ก่อให้เกิดความกังวลใจของนักประชากรศาสตร์ว่า จำนวนผู้ชายที่จะเป็นคู่เจริญพันธุ์ของผู้หญิงจะน้อยลงไปอีก จากอัตราส่วนทางเพศของประชากรไทย ชายต่อหญิง เท่ากับ ๙๗ ต่อ ๑๐๐ หากผู้ชายจำนวนหนึ่ง เช่น ร้อยละ ๕ หรือ ๑๐ เปลี่ยนร่างกายไปอยู่กับฝ่ายหญิง อัตราส่วนเพศก็จะยิ่งลดลงไปอีกจนเหลือ ๙๒ หรือ ๘๙ ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นการจับคู่แต่งงานเพื่อสืบทอดเผ่าพันธุ์ต่อไปก็ยิ่งบีบรัด จนส่งผลให้อัตราการครองชีพของสตรีเพิ่มสูงขึ้น และส่งผลให้อัตราเจริญพันธุ์รวมของประชากรลดต่ำลงไปอีก^{๓๔}

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้บทบาทของหญิงชายเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมไทยในอดีต ดังนี้

(๑) บทบาทของผู้หญิงสมัยใหม่ ในปัจจุบันผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงก้าวหน้าไปตามบริบทของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ มีบทบาทที่จะสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้นำ บางประเทศมีผู้นำประเทศเป็นผู้หญิง ในสังคมไทยผู้หญิงได้เป็นรัฐมนตรีส่วนในระดับรากหญ้า ผู้หญิงเป็นผู้ใหญ่บ้าน เหตุปัจจัยที่สำคัญทำให้ผู้หญิงยุคใหม่ได้รับการเปิดโอกาสทางสังคมมากขึ้นเพราะการศึกษาถูกยกระดับให้มีความเท่าเทียมกับผู้ชาย ผู้หญิงก็มีความสามารถ ขวนขวายความรู้ ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง อาทิ ผู้หญิงเป็นดอกเตอร์ หรือการรวมตัวเป็นองค์กรเรียกร้องสิทธิสตรี ซึ่งความคิดที่แตกต่างจากผู้ชายบางครั้งผู้หญิงอาจมีบทบาททางการเมืองที่ดีกว่าผู้ชาย แต่บทบาทที่ยังหยุดอยู่กับที่ของผู้หญิง คือ บทบาทของผู้หญิงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ “การเป็นแม่ การดูแลบ้าน ดูแลสมาชิกในครอบครัวเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง ถึงแม้ผู้หญิงสามารถทำงานนอกบ้านหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างผู้ชาย แต่หน้าที่ทำงานในบ้านดูแลลูก ค่าใช้จ่าย ทำอาหารก็ถูกยกให้เป็นหน้าที่ของเพศหญิง ทำให้หน้าที่ภายในบ้านยังเป็นพื้นที่ของผู้หญิง แต่ผู้ชายยังผูกขาดอำนาจในส่วนพื้นที่ของผู้หญิงอยู่เช่นเดิม ปัจจุบันเป็นประเด็นที่ทำให้คณะกรรมการ CEDAW ห่วงใยมากทีเดียว ดังข้อความที่ว่า

การปรับเปลี่ยนเจตคติดั้งเดิมเกี่ยวกับบทบาทความรับผิดชอบของผู้หญิงตามข้อห่วงใยของคณะกรรมการ CEDAW แล้ว การปรับเปลี่ยนเจตคติเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในครอบครัวของผู้ชายก็เป็นประเด็นห่วงใยของคณะกรรมการ CEDAW เช่นกัน สังคมไทยเป็นสังคมที่มี

^{๓๔} ปราโมทย์ ประสาทกุลและปัทมา ว่าพัฒนางศ์, ๒๕๕๑: ๑๓ อ้างอิงจาก กฤตยา อาชวนิจกุล, ๒๕๕๔), กลุ่มการวิจัยและสารสนเทศ สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, รายงานสถานการณ์ครอบครัวไทย และข้อเสนอเพื่อการพัฒนา ปี ๒๕๕๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท สามจุดหนึ่งสี่ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๖-๗. <https://www.google.co.th>. (๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๘).

โครงสร้างแบบปิตาธิปไตยที่มอบหมายให้ผู้ชายเป็นผู้นำในทุกพื้นที่ของสังคมไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในครอบครัว พื้นที่ทางศาสนา และพื้นที่สาธารณะทั้งหมด ผู้ชายได้รับมอบหมายจากโครงสร้างสังคมให้เป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองในทุกพื้นที่ สำหรับพื้นที่ในครอบครัวซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้หญิงแต่ผู้หญิงก็ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ผู้ชายเป็นผู้ผูกขาดอำนาจในการใช้อำนาจซึ่งเป็นประเด็นที่ขัดขวางการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย พัฒนาการทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตยทำให้การตัดสินใจและการใช้อำนาจเป็นเรื่องที่ไม่สามารถผูกขาดโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ผู้ชายจะต้องปรับเจตคติและบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้หญิงได้รับการพัฒนาในด้านการศึกษาและความสามารถเท่า ๆ กับผู้ชาย^{๓๕}

ถึงแม้ว่า ในทางนิติบัญญัติ กฎหมายไทยได้คืนสิทธิความเสมอภาคให้กับสตรีในเรื่องหลัก ๆ ที่ขัดต่ออนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบเกือบหมดแล้วไม่ว่าจะเป็นเรื่องการหมั้น การหย่า การข่มขืนกระทำชำเรากรรยา การกระทำรุนแรงต่อกรรยา การใช้ชื่อสกุลของสตรีหลังแต่งงาน ตลอดจนการใช้คำนำหน้านาม และการรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ^{๓๖} แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ บทบาทที่ก้าวถอยหลังของผู้หญิงยุค ๒๕๕๑ เป็นต้นมา คือ เพศหญิงยังคงถูกเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ทางเพศ การข่มเหง ล่วงละเมิดจากสังคมไทยที่เพศชายเป็นใหญ่ ในระบบปิตาธิปไตยในปัจจุบันดูเหมือนผู้หญิงจะมีบทบาท มีความสามารถได้เท่าเทียมเพศชาย ในเรื่องการล่วงละเมิดสิทธิบางอย่างยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของเพศชาย ถึงแม้ว่ากฎหมายระบุไว้ชัดเจน ที่ว่าด้วยสิทธิและความเสมอภาคทางเพศ ดังข้อความที่ว่า ในทางปฏิบัติปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดกับสตรีอันสืบเนื่องมาจากเจตคติและค่านิยมดั้งเดิมที่เห็นคุณค่าของผู้หญิงต่างจากผู้ชายในเชิงบทบาทและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สะท้อนให้เห็นได้จากปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดทางเพศ ในชั้นลวนลามและขั้นรุนแรงทั้งในที่สาธารณะ ที่ทำงาน และในครอบครัว...^{๓๗}

(๓) บทบาทของผู้ชายสมัยใหม่ ดังได้กล่าวตอนต้นว่า ผู้ชายในบริบทสังคมไทยสมัยดั้งเดิมนั้นเป็นผู้ถูกกำหนดให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวและเป็นตัวแทนของสมาชิกครัวเรือนในสังคมอีกด้วย ส่วนผู้หญิงถูกกำหนดให้เป็นผู้ให้กำเนิดบุตรและสนับสนุนสามีให้ทำภารกิจทางสังคม ปัจจุบันแม้ว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์แล้วก็ตาม ผู้ชายก็ยังมีอำนาจเหนือผู้หญิงถึงแม้กฎหมายระบุไว้ชัดเจนเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย อีกทั้งเนื่องด้วยภาวะทางเศรษฐกิจทำให้ทั้งสามีและภรรยาต้องออกไปทำงานเพื่อหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ในขณะที่ฝ่ายผู้หญิงดูเหมือนจะต้องแบกรับภาระในการรับผิดชอบมากกว่าผู้ชายอีกเท่าตัว ดังข้อความที่ว่า

^{๓๕} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา, **มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘.

^{๓๖} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา, **มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, หน้า ๕๕

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕

เมื่อสังคมพัฒนาถึงจุดที่รายได้ของผู้ชายเพียงพอเลี้ยงดูตัวเองไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ และความล้มเหลวของการทำมาหากินในภาคชนบททำให้สตรีทั้งในภาคเมืองและชนบทหลังไหลเข้าสู่ภาคการผลิตต่าง ๆ จนประเทศไทยเป็นประเทศที่สตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานสูงเกือบที่สุดในเอเชีย การที่สตรีได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บริโภคเพียงฝ่ายเดียวมาเป็นผู้ผลิตทำให้สตรีต้องทำงานหนักเป็นสองเท่าคือทำงานทั้งงานบ้านและงานนอกบ้านในขณะที่ผู้ชายยังคงดำรงบทบาทเดิมตั้งแต่ประเทศไทยตั้งเป็นราชอาณาจักรคือทำงานนอกบ้านเพียงอย่างเดียว^{๓๘}

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ชัดเจนว่า ผู้ชายยังบทบาทเดิมคือ การทำงานนอกบ้านอย่างเดียว ซึ่งไม่มีความแตกต่างอะไรมากกับสังคมสมัยดั้งเดิมที่ถูกกำหนดให้ผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวและผู้มีอำนาจในครอบครัวรวมถึงบทบาททางสังคมอีกด้วย ถึงแม้ว่ากระบวนการทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ^{๓๙} จะเอื้อทั้งสองฝ่ายแล้วถึง ๖ ข้อก็ตาม ดังนี้

๑. รัฐธรรมนูญมุ่งให้ประชาชนเคารพสิทธิของกันและกัน การใช้สิทธิของตนตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดจะต้องไม่กระทบสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น รัฐธรรมนูญให้สิทธิประชาชนที่จะชุมนุมเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมหรือเจรจา ต่อรองใด ๆ ได้โดยสงบ และปราศจากอาวุธแต่ต้องไม่ก่อความเดือดร้อนต่อบุคคลอื่น เช่น กีดขวางการจราจร ปิดการจราจร หรือทำลายสิ่งของบุคคลอื่น หรือทรัพย์สินของทางราชการ เป็นต้น

๒. รู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้และรักษาสิทธิของตนเอง เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

๓. รณรงค์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนและปลูกฝังแนวความคิดเรื่อง สิทธิมนุษยชนแก่ชุมชนหรือสังคม ตามสถานภาพและบทบาทที่ตนพึงกระทำ

๔. ร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

๕. ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวไทยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การเคารพต่อกฎหมาย การเสียภาษีอากร การเข้ารับราชการทหาร การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น

๖. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

กฎหมายต่าง ๆ ที่ประกอบในรัฐธรรมนูญนี้ประกอบด้วย ๑๕ หมวดด้วยกัน โดยเฉพาะในที่นี้จะกล่าวถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว อาทิ หมวดที่ ๑ บททั่วไป มาตรา ๔ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค มาตรา ๕ ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ส่วนที่ ๒ มาตรา ๓๐ ความเสมอภาค ส่วนที่ ๓ สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล ส่วนที่ ๖ สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ส่วนที่ ๘ สิทธิและเสรีภาพในการศึกษา เป็นต้น อีกทั้งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำรุนแรงในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ นับว่าเป็นกฎหมายที่ให้สิทธิความเสมอภาคกับสตรีในเรื่องหลัก ๆ ที่ขัดต่ออนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบเกือบหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการหมั้น การหย่า การข่มขืน กระทำชำเราภรรยา การกระทำรุนแรงต่อภรรยา การใช้ชื่อสกุลของสตรีหลังแต่งงาน ตลอดจนการ

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗

^{๓๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ. ศ. ๒๕๕๐, <http://www.trueplookpanya.com>, (๓ พ.ค. ๒๕๕๘)

ใช้คำนำหน้านาม และการรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ^{๔๐} หากมีการกระทำผิดตามกฎหมายมีโทษตามความหนักเบา ดังข้อความว่า

มาตรา ๒๔๘ บัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่นต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี” มาตรา ๒๔๙ บัญญัติว่า ผู้ใด (๑) ฆ่าบุพการี (๒) ฆ่าเจ้าพนักงาน ซึ่งกระทำการตามหน้าที่หรือเพราะเหตุที่จะกระทำ หรือได้กระทำการตามหน้าที่ (๓) ฆ่าผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการที่เจ้าพนักงานนั้นกระทำการตามหน้าที่ หรือเพราะเหตุที่บุคคลนั้นจะช่วยหรือได้ช่วยเจ้าพนักงาน ดังกล่าวแล้ว (๔) ฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน (๕) ฆ่าผู้อื่นโดยทรนหรือกระทำทารุณโหดร้าย (๖) ฆ่าผู้อื่นเพื่อเตรียมการหรือเพื่อความสะดวกในการที่จะกระทำความผิดอย่างอื่น หรือ (๗) ฆ่าผู้อื่นเพื่อจะเอาหรือโกงไว้ซึ่งผลประโยชน์อันเกิดแต่การที่ตนได้กระทำความผิดอื่น เพื่อปกปิดความผิดอื่นของตนหรือเพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นอาญาในความผิดที่ตนได้กระทำไว้ต้องระวางโทษประหารชีวิต มาตรา ๒๕๑ บัญญัติว่า ผู้ใดมิให้มีเจตนาฆ่า แต่ทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้นั้นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามถึงสิบห้าปี ถ้าความผิดนั้นมีลักษณะประการหนึ่งประการใดดังที่บัญญัติใน มาตรา ๒๔๘ ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามถึงยี่สิบปี^{๔๑}

สำหรับการแต่งงานของผู้หญิงสมัยใหม่นั้น บางครอบครัวหัวหน้าครอบครัวยังมีบทบาทหากบุตรของตนประกอบอาชีพแล้วก็ต้องการให้แต่งงานเป็นฝั่งเป็นฝา บางคู่ก็ยังแสวงหาคู่เอง โดยวิธีการหาคู่ที่มีความหลากหลายกว่าสังคมดั้งเดิม ด้วยเหตุว่าการสื่อสารในปัจจุบันนั้น สามารถติดต่อกันได้ง่ายโดยไม่ต้องผ่านผู้ใหญ่หรือหัวหน้าครอบครัว แต่ก็ยังยึดถือประเพณีดั้งเดิมคือ การแต่งงาน แต่ถึงกระนั้นก็ตามผู้ปกครองของทั้งสองฝ่ายยังมีส่วนร่วมในการได้มีส่วนร่วมรับรู้ ดังข้อความที่แสดงให้ทราบถึงเงื่อนไขของการสมรสที่ว่า

๑. ชายต้องมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์ หญิงต้องมีอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ ๒. ชายและหญิงมิได้เป็นผู้สืบสายโลหิตต่อกันและมีใช่เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา ๓. ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นคนวิกลจริต ๔. ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่ ๕. สำหรับหญิงหม้าย จะทำการสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อการสมรสครั้งก่อนสิ้นไปแล้วไม่น้อยกว่า ๓๑๐ วันเว้นแต่ ก. มีบุตรเกิดขึ้นในระหว่างนั้นแล้ว ข. สมรสกับคู่สมรสเดิม ค. มีคำสั่งของศาลให้สมรสได้ ๖. ผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมจะทำการสมรสกันไม่ได้ ๗. ชายหรือหญิงที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะจะต้องได้รับความยินยอมของบิดามารดา หรือผู้ปกครองเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในเรื่องหมั้น ความยินยอมให้การสมรสนี้ให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ (๑) ผู้ให้ความยินยอมต้องลงลายชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส (๒) ทำเป็นหนังสือ ระบุชื่อผู้จะสมรส และลงลายชื่อผู้ให้ความยินยอม (๓) ถ้ามีเหตุจำเป็นจะให้ยินยอมโดยการแสดงด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คนก็ได้และความยินยอมนี้ เมื่อให้แล้วจะ

^{๔๐}สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕

^{๔๑}ดร.สนอง ศิริกุลวัฒนาและพ.ต.อ. สุวิชัย ศิริกุลวัฒนา, **ประมวลกฎหมายอาญา**, หน้า ๖๗-๖๘.

เพิกถอนไม่ได้ ๘. บุคคลใดที่จดทะเบียนสมรสแล้วจะจดทะเบียนสมรสอีกไม่ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการสมรสครั้งก่อนได้หมดไปแล้วเพราะตาย หย่า หรือศาลเพิกถอน^{๔๒}

ส่วนความผิดระหว่างสามีภรรยาในระหว่างใช้ชีวิตร่วมกันนั้นเมื่อเกิดปัญหาซึ่งเป็นปัญหาภายในครอบครัว สังคมไทยปัจจุบันได้มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำทารุณกรรมในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ โดยเหตุของพระราชบัญญัตินี้เนื่องจาก

ปัญหาการแก้ไขการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีความละเอียดอ่อนซับซ้อนเกี่ยวข้องกับบุคคลใกล้ชิด มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการทำร้ายร่างกายระหว่างบุคคลโดยทั่วไป การใช้มาตรการทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาบังคับกับการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวจึงไม่เหมาะสม เนื่องจากกฎหมายอาญามีเจตนารมณ์ที่จะลงโทษผู้กระทำผิดมากกว่าที่จะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำหรือปกป้องคุ้มครองผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ดังนั้น การมีกฎหมายคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว จึงมีความเหมาะสมกว่าการใช้กระบวนการทางอาญาเพราะสามารถกำหนดรูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนที่มีลักษณะแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป โดยให้ผู้กระทำผิดมีโอกาสกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ รวมทั้งสามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวไว้ได้ ประกอบกับเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐบาลจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรมจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๔๓}

กล่าวโดยสรุป รูปแบบครอบครัวไทยในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่ามีลักษณะ “รูปแบบครอบครัวเดี่ยว” มากขึ้นกว่าในอดีต เพราะครอบครัวส่วนใหญ่อยู่กันเพียงสองรุ่นและสองรุ่นที่ขาดห่วงที่มีแม่และลูกหรือพ่อและลูกเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว และที่ยิ่งไปกว่านั้นสองรุ่นที่ห่วงกลาง คือ ยายกับหลานหรือย่ากับหลานโดยไม่มีพ่อหรือแม่ซึ่งหากปู่ย่าตายายไม่เข้าใจวิถีของโลกสมัยใหม่เด็กจะได้รับการเลี้ยงดูในวิถีของคนต่างยุคไปเลย ทั้งนี้เพราะบทบาทของผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงก้าวหน้าตามบริบทของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ แต่บทบาทที่ยังหยุดอยู่กับที่ของผู้หญิง คือ บทบาทของผู้หญิงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ การเป็นแม่ การดูแลบ้าน ดูแลสมาชิกในครอบครัวเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง ถึงแม้ผู้หญิงสามารถทำงานนอกบ้านหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างผู้ชาย แต่หน้าที่ทำงานในบ้านดูแลลูก ค่าใช้จ่าย ทำอาหารก็ถูกยกให้เป็นหน้าที่ของเพศหญิง ทำให้หน้าที่ภายในบ้านก็ยังเป็นพื้นที่ของผู้หญิง แต่ผู้ชายยังผูกขาดอำนาจในส่วนพื้นที่ของผู้หญิงอยู่เช่นเดิม ถึงแม้ว่า ในทางนิติบัญญัติ กฎหมายไทยได้คืนสิทธิความเสมอภาคให้กับสตรีในเรื่องหลัก ๆ ที่ขัดต่ออนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบเกือบหมดแล้วไม่ว่าจะเป็นเรื่องการหมั้น การหย่า การข่มขืนกระทำชำเราภรรยา การกระทำความรุนแรงต่อภรรยา การใช้ชื่อสกุลของสตรีหลังแต่งงาน ตลอดจนการใช้คำนำหน้านาม และการรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ แต่ในทาง

^{๔๒}ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, **ความสัมพันธ์ในครอบครัว**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๕๓-๕๔

^{๔๓}แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย : กรณีศึกษาพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว”, **สารนิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

ปฏิบัติจริง ๆ เพศหญิงยังคงถูกเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ทางเพศ การข่มเหง ล่วงละเมิดจากสังคมไทยที่เพศชายและผู้หญิงดูเหมือนจะต้องแบกรับภาระในการรับผิดชอบมากกว่าผู้ชายอีกเท่าตัว

๓.๑.๒.๒ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในปัจจุบัน

ต่อไปจะเป็นการกล่าวถึงรูปแบบที่เป็นตัวเสริมสร้างให้ครอบครัวไทยในปัจจุบันมีความมั่นคงได้อย่างไร เนื่องจากว่าบริบททางสังคมที่มีความก้าวหน้าทันสมัยมากยิ่งขึ้น อีกทั้งมีกฎหมายหลายมาตราด้วยกันเพื่อเสริมสร้างให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคง เหตุเพราะรูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้ว่าบางครอบครัวจะเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว คือ พ่อเลี้ยงลูกคนเดียว หรือแม่เลี้ยงลูกคนเดียวก็ตาม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ครอบครัวขยายน้อยลง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(๑) รูปแบบภายในครอบครัว

เนื่องจากในปัจจุบันครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยพ่อแม่และลูกนิยามผัวเดียวเมียเดียวและกฎหมายครอบครัวในปัจจุบันก็รับรองภรรยาที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายเพียงคนเดียวเท่านั้น การสืบสกุลถือผู้ชายเป็นหลักโดยยึดความสัมพันธ์ทางสายโลหิตเป็นสำคัญและบุตรเป็นจุดศูนย์รวมความสนใจของครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสอยู่ร่วมภายในครอบครัวด้วย ประกอบกับภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้สามีภรรยาต้องช่วยกันหาเลี้ยงครอบครัวด้วยกัน ทำให้เวลาที่จะปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวน้อยลง อาทิ ครอบครัวบุญอาชาไนย^{๔๔} จะเห็นได้ว่า ครอบครัวนี้สามีภรรยาและบุตร อยู่คนละสถานที่ แต่จุดประสานที่ทำให้สมาชิกทุกคนเข้าใจกัน มีความรักความผูกพันให้กันนั้นคือ “การยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนา” มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และที่สำคัญ ทุกครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษานั้นต่างมีแนวคิดเรื่องศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรมของการครองเรือนอย่างมีความสุข ถึงแม้ว่าบางครอบครัวไม่มีผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสอาศัยร่วมอยู่ด้วยกันก็ตาม แต่มีครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิคุณธรรม ซึ่งเป็นพระภิกษุและผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในภาวะที่ครอบครัวประสบวิกฤต อาทิ ครอบครัวคุณวัณณะกุลและบุญอาชาไนย ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

หลวงพ่อบอกว่า ถ้าเกิดรับสั่งจะหลวงพ่อก็ได้ เลิกเหล้า เลิกบุหรี่ เลิกอะไร เลิกทำความชั่ว หันมาทำดีให้ตัวเองและครอบครัวเท่านั้นเอง จะเอาอะไรจะได้หมดหลวงพ่อบอกหลวงพ่อบอกอย่างนี้จะเอาอะไรจะได้หมด ก็เลยลองคำพูดของหลวงพ่อก็เป็นจริงมั๊ยหลังจากที่เราทำแล้วมีโชคลาภถูกหวยไม่ว่าสมัยนั้น...^{๔๕}

ด้วยความเคารพนับถือครูบาอาจารย์ถึงแม้จะไม่ใช่นักปฏิบัติผู้ใหญ่นับถือสายโลหิต แต่ได้นำมานำมาปฏิบัติตัวอย่างสม่ำเสมอเป็นผลทำให้ฐานะของครอบครัวมีความมั่นคง เลิกละอบายมุขทุกอย่าง เชื่อสัตย์แต่เฉพาะภรรยาของตนเองเท่านั้น ดังนั้น คำว่า “ผู้อาวุโส” ในที่นี้ซึ่งเป็นตัวเสริมสร้างภายในครอบครัวให้มีความมั่นคงจึงแตกต่างจากครอบครัวสังคมไทยในอดีตอย่างสิ้นเชิง

^{๔๔} สัมภาษณ์ภัทรพล บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “บี วัสดุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน.

(๒) รูปแบบชุมชนหรือสังคม

ในปัจจุบันท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้เด็ก เยาวชน และประชาชน หันไปยึดติดในวัตถุนิยมมากเกินไป เป็นผลให้คนห่างไกลจากวัดโดยไม่รู้ตัว วัดจึงได้ลดบทบาทจากในอดีตลงไปมาก ซึ่งแต่ก่อนนั้นวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางและเป็นผู้นำชุมชนและสังคมมีบทบาทในการช่วยอบรมสั่งสอนและขัดเกลาให้แก่สมาชิกทางสังคม เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบันรูปแบบหรือจุดศูนย์รวมของชุมชนกลายเป็น “กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น” ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐเข้ามามีบทบาทแทน มีภารกิจสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการพัฒนาและให้คำปรึกษา แนะนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การบริหารงานบุคคล การเงินการคลัง และการบริหารจัดการ เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพในการให้บริการสาธารณะ ทั้งนี้ อำนาจหน้าที่และโครงสร้างส่วนราชการของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นไปตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งกำหนดไว้ว่ามีอำนาจหน้าที่ดังนี้

ก. ดำเนินการพัฒนาระบบ รูปแบบ และโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ข. ส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดทำ ประสานและบูรณาการแผนพัฒนาท้องถิ่นและวางระบบในการติดตามและประเมิน ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่น

ค. ดำเนินการจัดทำ แก้ไข ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งให้คำปรึกษา แนะนำ และกำกับดูแลการปฏิบัติงานตามอำนาจ หน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ง. กำหนดแนวทางและจัดทำมาตรฐานทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามกฎหมายว่าด้วยการบริการงานบุคคลส่วนท้องถิ่น

จ. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานการดำเนินงานด้านการเงิน การคลัง การงบประมาณ การพัสดุการจัดเก็บรายได้ และการประกอบกิจการพาณิชย์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งวางระบบตรวจสอบระบบการเงิน การบัญชี และการพัสดุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ฉ. ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการจัดการบริการสาธารณะและการศึกษาในอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ช. กำหนดแนวทาง วางระบบ และสร้างตัวชี้วัดเพื่อเป็นมาตรฐานการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนกำกับดูแลให้เป็นไปตามมาตรฐาน

ซ. ส่งเสริมภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารงานและตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ณ. พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ญ. พัฒนาบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและของกรม

ฎ. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

โดยปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดทำ “แผนครอบครัวเข้มแข็งโดยชุมชน” เป็นตัวเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง เป็นแผนงานด้านครอบครัวที่ชุมชนกำหนดขึ้นด้วย

กระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวในชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัวให้ดีขึ้น โดยกำหนดเป็นกิจกรรมในลักษณะการเฝ้าระวัง การป้องกัน การแก้ไข การส่งเสริมและพัฒนาที่ครอบครัวสามารถนำไปปรับใช้หรือเข้ามามีส่วนร่วมได้ และมีความสอดคล้องกับความต้องการของครอบครัวและบริบทของชุมชน ซึ่งแผนดังกล่าวนี้มีความสำคัญ^{๖๖} ดังนี้

ก. ใช้เป็นแนวทางในการเฝ้าระวัง การป้องกัน การแก้ไข การส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

ข. เปิดโอกาสให้ครอบครัว และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนครอบครัวเข้มแข็งโดยชุมชน ตั้งแต่การกำหนด สืบค้นข้อมูล การวางแผน การดำเนินการตามแผน การติดตามและรับผลประโยชน์โดยการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

ค. ทำให้เกิดการนำข้อมูลครอบครัวในชุมชน เช่น ข้อมูลความเข้มแข็งของครอบครัว ข้อมูล จปฐ ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลด้านสาธารณสุข ข้อมูลวิจัยชุมชน เป็นต้น มาใช้ในการกำหนดแผนครอบครัวเข้มแข็งโดยชุมชน

ง. ทำให้ครอบครัวและชุมชนรับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์ครอบครัวในชุมชน

จ. เพื่อให้การพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวมีเป้าหมายชัดเจน

อีกประการหนึ่ง ในด้านกฎหมายทางการเมืองได้ออกพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยสาระในพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ได้รับบัญญัติชัดเจนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ถึงแม้จะไม่ใช้ครอบครัวหรือเครือข่ายของตนเอง อาทิ มาตรา ๕ ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว หรือผู้พบเห็นหรือทราบการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว มีหน้าที่แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้...^{๖๗} ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ชี้ให้เห็นเด่นชัดว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันนั้นไม่มีผู้อาสาที่จะช่วยเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลหรือช่วยไกลเกลี่ยเมื่อสามีภรรยาและบุตรมีปัญหาสร้างความรุนแรงให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของเพื่อนหรือชุมชน^{๖๘} เพื่อให้ชุมชนนั้น ๆ มีความเข้มแข็งโดยการที่ทุกคนที่ได้พบเห็นจะต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกทางสังคมให้เกิดขึ้น ด้วยการแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบและช่วยกันแก้ปัญหาดังกล่าวภายใน

^{๖๖} แผนครอบครัวเข้มแข็งโดยชุมชน, <http://www.dla.go.th>, (๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๘).

^{๖๗} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย : กรณีศึกษาพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว”, สารนิพนธ์รายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗๗-๗๙.

^{๖๘} ชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่มหรือองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานานพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอแต่ก็จะมีรากฐานเอาไว้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือกันจากกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่สามารถติดต่อประสานงานได้ อ่างโน แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพฯ : สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๓๘.

ครอบครัวในชุมชนของตนเอง นับได้ว่าเป็น “ตัวเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว” ในรูปแบบใหม่ในสังคมไทยปัจจุบัน ที่จะต้องออกกฎหมายมาบังคับและให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่รับผิดชอบมีส่วนร่วมในปัญหาภายในครอบครัวของผู้อื่น ซึ่งเป็นแสดงให้เห็นชัดเจนถึงความแตกต่างจากชุมชนในสังคมไทยในอดีตเป็นอย่างมากทีเดียว

(๓) นโยบายของรัฐบาล

รัฐบาลได้กำหนดแผนนโยบายและยุทธศาสตร์^{๔๙} เกี่ยวกับครอบครัวเพื่อพัฒนาคน ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา รวมทั้งเสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อให้ประเทศไทย เป็นสังคมคุณภาพ สังคมคุณธรรม และสังคมที่สมดุล อาทิ

(๓.๑) ด้านครอบครัว เด็ก เยาวชน สตรี และผู้สูงอายุ^{๕๐} รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและเข้มแข็ง เป็นหน่วยพื้นฐานในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และเป็นภูมิคุ้มกันจากปัญหาสังคมแก่สมาชิกทุกวัยในครอบครัว ดังนี้

ก. จัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรในชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาและบริการต่าง ๆ เกี่ยวกับครอบครัว ทั้งด้านสุขภาพ และการวางแผนและแก้ไขปัญหาครอบครัว

ข. สนับสนุนให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานในชุมชนและสถานประกอบการ

ค. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกัน ปรามปราม และลงโทษอย่างจริงจังต่อผู้กระทำความผิดที่ละเมิดสิทธิเด็กและกระทำความทารุณกรรมต่อเด็กในทุกด้าน

ง. มุ่งส่งเสริมสิทธิ สถานภาพและบทบาทของสตรี การพัฒนาศักยภาพของสตรีให้สามารถมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาชุมชนและประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งส่งเสริมความเท่าเทียมกันของสตรีในการรับราชการ

จ. ยกย่องและให้หลักประกันแก่ผู้สูงอายุ โดยการสร้างโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาบริการสุขภาพอนามัย รวมทั้งนำประสบการณ์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาช่วยในการพัฒนาสังคม

(๓.๒) แผนนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ^{๕๑}

ด้วยเหตุที่ในปัจจุบันจำนวนผู้สูงอายุและสัดส่วนผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปี ขึ้นไป) ของประเทศไทยเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว ทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะที่เรียกว่า "ภาวะประชากรผู้สูงอายุ (population ageing)" อันจะมีผลต่อสภาพทางสังคม ภาวะเศรษฐกิจและการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่องในระยะยาว โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

^{๔๙} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ข.

^{๕๐} นโยบายเสริมสร้างสังคมเข้มแข็ง, นโยบายของรัฐบาล, <http://www.eppo.go.th/doc/Gov-Policy/pt-10.htm>, (๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๘).

^{๕๑} นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ, แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ. ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๖๔), http://www.lib.ru.ac.th/journal/apr/apr13_op_plan_long2.html, (๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๘).

ก. เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงผู้สูงอายุในฐานะบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม

ข. เพื่อให้ประชากรทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมการและมีการเตรียมการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ

ค. เพื่อให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตและมีหลักประกัน

ง. เพื่อให้ประชาชน ครอบครัว ชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการกิจด้านผู้สูงอายุ

จ. เพื่อให้มีกรอบและแนวทางปฏิบัติสำหรับส่วนต่าง ๆ ในสังคมทั้งภาคประชาชนชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุได้ปฏิบัติงานอย่างประสานและสอดคล้องกัน

โดยได้มีการขับเคลื่อนโครงการครอบครัวร่วมเย็นและสายใยรักแห่งครอบครัวภายใต้แผน นโยบายและยุทธศาสตร์ และโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง อีกทั้งจัดวันแห่งครอบครัวประจำปี พร้อมทั้งประกาศให้วันที่ ๑๓ เมษายน และ ๑๔ เมษายน ทุกปีเป็นวันครอบครัวและวันผู้สูงอายุ ทั้งนี้

เพื่อยกย่องเชิดชูครอบครัวต้นแบบ ที่มีรูปแบบความสัมพันธ์หลายช่วงวัย หรือการมี ลักษณะของครอบครัวขยาย ซึ่งมองว่าเป็นต้นทุนที่สำคัญประการหนึ่งของครอบครัวไทยที่มี ผลต่อการเอื้ออาทรและช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยของสมาชิกในครอบครัว รวมไปถึงถ่ายทอด และการเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ทัศนคติ และค่านิยมของครอบครัว^{๕๒}

จัดได้ว่าเป็น “ตัวเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดความมั่นคงเชิงนโยบายของรัฐบาล” ซึ่งในปัจจุบันโครงการดังกล่าวนี้กำลังขับเคลื่อนอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดมา

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมี อยู่ด้วยกัน ๓ รูปแบบนั้น รูปแบบภายในครอบครัวปัจจุบันขึ้นอยู่กับหลักแนวคิดของสมาชิกใน ครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการนำหลักธรรมมาปฏิบัติโดยยึดผู้อาวุโสทางธรรมมีพระภิกษุและผู้ทรง ศีลทรงธรรมซึ่งไม่ใช่ญาติสายโลหิตในครอบครัวเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทั้งในภาวะครอบครัวปกติและ ประสบกับปัญหาวิกฤต ส่วนรูปแบบชุมชนและสังคมนั้นมาถึงยุคปัจจุบัน วัดไม่มีบทบาทในการเป็น จุดศูนย์กลางและพระสงฆ์ก็ไม่นำหน้าชุมชน แต่รัฐเข้ามามีบทบาทแทนด้วยการจัดทำโครงการ ต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ด้วยการออกกฎหมายคุ้มครองผู้ถูกระทำความ รุนแรงมาบังคับ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของครอบครัวซึ่งมีใช้ญาติของตนเอง ประการสุดท้าย นโยบายของรัฐบาลที่เสริมสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งโดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้า มามีบทบาทเป็นตัวเสริมสร้างตามโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม อาทิ โครงการสายใยรักแห่ง ครอบครัว โครงการครอบครัวร่วมเย็น เป็นต้น โดยโครงการดังกล่าวนี้กระทรวงการพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ทุกปีช่วงต้นเดือนเมษายนจึงจัดให้มีการมอบรางวัล และโล่เกียรติคุณทั้งรางวัลครอบครัวร่วมเย็น ครอบครัวสายใยรัก ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ภาคผนวก กรณีครอบครัวที่ได้รับรางวัลซึ่งใช้เกณฑ์ในวัดถึง ๗ ประการด้วยกัน ได้แก่ (๑) เป็นครอบครัวเป็นที่ รู้จักและยอมรับกันดีในชุมชนว่าเป็นครอบครัวที่ดี โอ้อวมาริแก่คนทั่วไป (๒) เป็นครอบครัวที่มี

^{๕๒} วันแห่งครอบครัว ปี พ. ศ. ๒๕๕๖, <http://www.penada.com/newsDetails?news=2556>, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๘).

อย่างน้อย ๓ ช่วงอายุในครอบครัว คือ ปู่ย่า ตายายคนใดคนหนึ่ง พ่อแม่ คนใดคนหนึ่ง ลูกหรือหลาน คนใดคนหนึ่ง (๓) เป็นครอบครัวที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ (๔) เป็นครอบครัวที่จัดสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม (๕) เป็นครอบครัวที่มีพฤติกรรมทางสังคมดีมีศีลธรรม(๖) บุคคลในครอบครัวสามัคคีกลมเกลียวกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันในครอบครัว (๗) ไม่เคยมีปัญหาหย่าร้าง หรือฟ้องร้องกันในระหว่างสมาชิกครอบครัว และบุคคลในครอบครัวไม่เคยถูกตัดสินว่ามีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญาอย่างร้ายแรง (๘) ไม่มีบุคคลในครอบครัวติดยาเสพติด หรือสุรา การพนัน และอบายมุขอื่น ๆ^{๕๓} ทั้งนี้เพื่อให้สังคมตระหนักและเห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัวมากยิ่งขึ้น

๓.๒ ตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัว

ต่อไปจะเป็นการอธิบายถึงตัวชี้วัดที่ใช้ในการบ่งชี้ถึงหลักการเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดความมั่นคงในสังคมไทยในปัจจุบันให้เห็นเป็นรูปธรรมและสามารถสังเกตเห็นได้ง่ายขึ้น ซึ่งมีทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพแต่ในที่นี้มุ่งเน้นในเชิงคุณภาพเป็นหลัก อันจะเป็นการช่วยสะท้อนให้เห็นถึงขอบเขตของความมั่นคงในครอบครัวไทยว่า ตัวชี้วัดในแต่ละตัวนั้นบ่งชี้ถึงหลักการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวได้อย่างไร โดยประเมินจากการสัมภาษณ์กรณีศึกษาครอบครัวที่ได้รับรางวัลจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และไม่เคยได้รับรางวัลว่า สามารถบรรลุผลตามเกณฑ์หรือไม่อย่างไร มีอยู่ด้วยกัน ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ (๑) สัมพันธภาพในครอบครัวไทย (๒) ความสุขของสมาชิกในครอบครัว (๓) ความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย และ(๔) ความเสมอภาคในครอบครัว และในแต่ละองค์ประกอบดังกล่าวมานี้มีตัวชี้วัดอะไรได้บ้างและมีลักษณะอย่างไร ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๒.๑ สัมพันธภาพในครอบครัวไทย^{๕๔}

คำว่า “สัมพันธภาพในครอบครัว (relationship)” หมายถึง ความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ก่อให้เกิดความผูกพันความเกี่ยวข้อง^{๕๕} ความนับถือ ความร่วมมือ ความสามัคคีปรองดองภายในครอบครัว สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดลได้กล่าวว่า สัมพันธภาพในครอบครัวโดยรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง (๕๖.๓%) ส่วนสัมพันธภาพดีและไม่ดีมีสัดส่วนพอ ๆ กัน แต่ถ้าแยกสัมพันธภาพในครอบครัวของแต่ละภาคพบว่า ส่วนใหญ่สัมพันธภาพที่ดีพบมากในภาคเหนือ (๒๗.๗%) ส่วนสัมพันธภาพที่ไม่ดีพบมากที่ภาคใต้ (๓๐.๖%) ส่วนภาคอื่น ๆ พบในสัดส่วนพอ ๆ กัน โดยครอบครัวไทยที่อยู่รวมกันเป็นเครือญาติสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดีและไม่ดีขึ้นอยู่กับการเข้าใจซึ่งกันและกันพบว่า ปัจจัยที่สัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวคนไทยอย่างมี

^{๕๓} เอกสารงานวันแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๗, สมดุลชีวิตครอบครัวกับการทำงาน,สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๗, ๕.หน้า

^{๕๔} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองชินวัฒน์การพิมพ์,๒๕๕๒), หน้า ๕๙-๗๐.

^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๘),หน้า ๘๒๔.

นัยสำคัญทางสถิติ จำนวน ๘ ปัจจัย ได้แก่ ภาครายได้ การศึกษา อาชีพหลักที่สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว รูปแบบครอบครัว การมีรายรับมากกว่ารายจ่าย เงินออมของครอบครัว สถานภาพการครองครองที่อยู่อาศัย สิ่งที่ทำให้มีความสัมพันธ์ภาคที่ดีในครอบครัวตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ความรัก ความเข้าใจ ความผูกพัน การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน การพูดคุยปรึกษาหารือ การปรองดอง รักใคร่สามัคคี ให้อภัยกัน และมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ความเคารพให้เกียรติ ผลการศึกษาพบความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวและความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ($P\text{-value}=0.008$) และสิ่งที่ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีในครอบครัว ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวกินเหล้า สูบบุหรี่ ยาเสพติด คบเพื่อนไม่ดี เกิดความขัดแย้งในครอบครัว การตกงาน มีภาระหนี้สิน และเห็นเพื่อนดีกว่า โดยผลการศึกษาพบความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวและความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีในครอบครัว ($P\text{-value}=0.032$) ซึ่งมีตัวชี้วัด ๕ ตัวชี้วัดแต่ในที่จะกล่าวถึงเฉพาะสัมพันธ์ภาพในครอบครัวที่ดีเท่านั้น ดังนี้

๓.๒.๑.๑ การใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว

การใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ เป็นประจำ ในช่วง ๓ เดือนที่ผ่านมา กิจกรรมที่ส่วนใหญ่สมาชิกในครอบครัวได้ทำร่วมกัน ได้แก่ การรับประทานอาหารร่วมกัน (๖๗.๘ %) การทำงานบ้านร่วมกัน (๕๑.๒%) การพักผ่อนหย่อนใจดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุร่วมกัน (๕๘.๗ %) กิจกรรมออกกำลังกายเป็นกิจกรรมที่ส่วนใหญ่สมาชิกไม่ได้ปฏิบัติร่วมกัน (๔๖.๒ %) กิจกรรมที่สมาชิกส่วนใหญ่ทำร่วมกันเป็นบางครั้งได้แก่ การพักผ่อนหย่อนใจนอกบ้าน การเยี่ยมญาติมิตรเพื่อนฝูง การร่วมพิธีกรรม งานบุญ การร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและประเพณีและการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ดังแสดงในตารางข้างล่างนี้

รูปแบบกิจกรรม	ไม่ได้ปฏิบัติ	บางครั้ง	ประจำ
รับประทานอาหาร	๓.๖	๒๘.๖	๖๗.๘
ทำงานบ้าน ทำความสะอาด หรือทำกับข้าว	๔.๓	๓๙.๕	๕๑.๒
พักผ่อนหย่อนใจ ดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุ	๗.๔	๓๓.๙	๕๘.๗
ออกกำลังกาย เล่นกีฬาประเภทต่าง ๆ	๔๖.๒	๓๙.๑	๑๔.๗
พักผ่อนหย่อนใจนอกบ้าน	๓๖.๕	๔.๒	๑๘.๒
เยี่ยมญาติมิตรและเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ที่ยอื่น	๒๘.๙	๕๕.๒	๑๕.๙
พิธีกรรมหรืองานบุญ	๑๓.๖	๕๐.๘	๓๕.๕
วันสำคัญทางศาสนาและประเพณี	๑๒.๗	๕๑.๐	๓๖.๓
กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์	๓๕.๔	๔๔.๘	๑๙.๘

ตารางที่ ๓.๑ ร้อยละของครอบครัวจำแนกตามกิจกรรมที่ทำร่วมกัน^{๕๖}

^{๕๖} ที่มา : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธ์ภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองซินวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๔.

จะเห็นได้ว่า ตัวชีวิตที่ ๑ นี้ เป็นตัวชีวิตถึงการใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวที่แสดงให้เห็นว่าสมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญถึงการทำกิจกรรมร่วมกันว่าไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดความรักความผูกพัน ความสามัคคีปรองดองเท่านั้น แต่จะถือเอาโอกาสนี้พูดคุยหรืออบรมสั่งสอน และเรียนรู้การทำงานไปด้วยในตัว อาทิ การรับประทานอาหารร่วมกัน การทำงานบ้านร่วมกัน การพักผ่อนหย่อนใจดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุร่วมกัน การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นต้น ดังกรณีตัวอย่างครอบครัวเค้ามูลคดี จะมีการอบรมลูกสั่งสอนลูกขณะที่กำลังนั่งดูละครรวมภายในครอบครัว หากเมื่อไรที่มีเวลาโดยถือโอกาสนี้สอนให้เห็นถึงโทษดีชั่ว ถูกผิดและผลของการกระทำ ดังข้อความที่ว่า “เห็นมั๊ยครับ เขาทำตัวไม่ดี เขาถูกตำรวจจับ”^{๕๗} และครอบครัวลาวิชัยซึ่งบ่อยครั้งหากในหมู่บ้านมีงานบุญจะนำบุตรไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาเพื่อบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม หรือครอบครัวสีหมอกก็เฝ้าเช่นเดียวกัน วิธีการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวของครอบครัวนี้ที่เด่นชัดคือ ให้ลูกทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบงานบ้านร่วมกัน มีการทำความสะอาดบ้าน หรืองานบ้านอื่นที่ทางครอบครัวมองว่า ลูกของตนควรต้องเรียนรู้และรับผิดชอบร่วมกัน ดังข้อความที่ว่า

ประมาณ ป. ๒ นี้ ก็จะมีงานกันละ แบ่งงานกัน ๒ คน งานที่ลูกพอจะช่วยแม่มีอะไร เขาก็จะบอกว่า มีล้างชามกับถูบ้าน คนโตเขาพูดเองว่า เขาทำได้ อยู่ที่โรงเรียนเขาก็ทำ เราก็บอกว่า เออ... ลูกทำที่โรงเรียน ลูกลองทำดูซิว่า ทำได้หรือเปล่า แล้วลูกจะแบ่งกันอย่างไร เขาก็บอกแม่ แบ่งกันเป็นเดือนเลย คนหนึ่งถูบ้าน ก็ถูเป็นเดือนไปเลย คนหนึ่งล้างชาม ก็ล้างชามเป็นเดือน อ้าว... ถ้าถูบ้านไม่สะอาด ก็เป็นเดือน แม่บอกมันยาวไปนะเดี๋ยวจะเบื่อนะ เปลี่ยนอาทิตย์ละครั้งก็พอ เออ... เออ...ดีแม่ แล้วเขาก็คุ้มกันเอง^{๕๘}

ที่สำคัญครอบครัวนี้ไม่เพียงแต่มีวิธีการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวเฉพาะบุตรของตนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงบิดามารดา รวมถึงยายของตนอีกด้วย หากงานบ้านด้านใดสามารถช่วยกันได้ให้ช่วยกันด้านนั้น โดยสมาชิกทุกคนต่างให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ดังข้อความที่ว่า

สมัยก่อนตอนทำงาน ลูกยังเล็ก แล้วก็พลั้งเผลอ งานบ้านทำทุกอย่าง ซักผ้ารีดผ้า คุณพ่อก็ช่วย สมัยก่อนไม่มีเครื่องซักผ้า ช่วยด้วยกัน เอาผ้ามาทั้งครอบครัวมาซักด้วยกัน ซักกะลามังใหญ่ ๆ ลูกเป็นคนตาก พ่อกับแม่เป็นคนซัก เอาของคุณพ่อคุณแม่ (คุณตาคุณยาย) มาซักด้วย แล้วก็คุณแม่ (คุณยาย) ก็แพ้วซักฟอก แต่ถ้ารีดคุณแม่ (คุณยาย) เป็นคนรีด คุณพ่อ (คุณตา) พี่ก็จะเป็นคนรีด รีดให้พี่ผู้ชาย รีดให้ลูก พอลูกโตขึ้นมาประมาณ ป. ๒ นี้ ก็จะมีงานกันละ^{๕๙}

ดังกล่าวมาทั้งหมดสอดคล้องกับตัวชีวิตของโครงการเพื่อพัฒนาตัวชีวิต “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ที่กล่าวถึงตัวชีวิตสัมพันธภาพในครอบครัวตัวที่ ๒ ว่า “ครอบครัวที่สมาชิกมีโอกาสอยู่พร้อมหน้า

^{๕๗} สัมภาษณ์รอง เค้ามูลคดี, ศิลปินนักแสดงอาวุโส, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^{๕๘} สัมภาษณ์สนธิ สีหมอก,ข้าราชการครูเกษียณ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^{๕๙} สัมภาษณ์สนธิ สีหมอก,ข้าราชการครูเกษียณ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

และทำกิจกรรมที่สร้างร่วมกันเป็นประจำ”^{๖๐} เพราะการทำกิจกรรมหรือดูโทรทัศน์ร่วมกัน ดังกล่าว เป็นต้นนี้ ทำให้สมาชิกในครอบครัวใกล้ชิดสนิทสนม เข้าใจ ห่วงใย รักกัน และหากมีปัญหาสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ปรับตัวไปในทิศทางที่จะช่วยส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสุขได้

๓.๒.๑.๒ การพูดคุย ปรีกษาหารือ และตัดสินใจในเรื่องสำคัญของสมาชิกในครอบครัว

สำหรับสิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่ทำกันเป็นประจำเพื่อการสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวที่ดี ในที่นี้ ได้แก่ การพูดคุย แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ (๕๙.๘%) เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น สมาชิกในครอบครัวจะประนีประนอมหรือตกลงกันได้ (๕๙.๙%) หรือพูดคุยกันจนได้ทางออกที่พอใจ (๕๕.๙%) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ (๕๔.๗%) การช่วยกันหาวิธีใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา (๔๖.๒%) สำหรับการพูดคุยปรึกษาหารือ มีส่วนร่วมกันตัดสินใจในเรื่องสำคัญของสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญมากที่ใช้วัดสัมพันธ์ภาพในครอบครัวของคนไทย ถึงแม้ว่าสมาชิกในครอบครัวจะไปปฏิบัติงานหรือภารกิจที่ใด ชั่วโมงก็ยังสามารพูดคุย ปรึกษาหารือกันได้ทางโทรศัพท์เป็นส่วนใหญ่ (๘๔.๕%) ประมาณ ๑๕% ของครอบครัวที่ไม่ใช่ช่องทางการติดต่อสื่อสารอื่น ๆ เพราะใช้วิธีพูดคุยกันปรึกษาหารือเมื่ออยู่ในบ้าน ดังตารางข้างล่างนี้

ช่องทางการติดต่อสื่อสาร	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	๓๐๑	๑๔.๙
มี		
- โทรศัพท์	๑,๗๐๗	๘๔.๕
- จดหมาย	๗	๐.๓
- อินเทอร์เน็ต	๖	๐.๓

ตารางที่ ๓.๒ จำนวนและร้อยละของครอบครัวจำแนกตามช่องทางการติดต่อสื่อสาร (n=๒,๐๒๑)^{๖๑}

จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดที่ ๒ นี้ เป็นตัวชี้วัดถึงการสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวด้านกิจกรรมสุจริตด้วยการตั้งใจเป็นมโนสุจริตกรรม (สมาธิภุญและสมาสังกัปปะ) ด้วยการพูดคุย ปรึกษาหารือ และตัดสินใจในเรื่องสำคัญของสมาชิกในครอบครัว โดยการประนีประนอมกันเมื่อมีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในครอบครัว การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และค้นหาวิธีการใหม่เพื่อหาทางออกร่วมกัน เพื่อการสร้างความปรองดองและความสงบสุขภายในครอบครัว อาทิ ครอบครัวเค้ามูลคดี^{๖๒} ได้ไปเซ็นคำประกันให้เพื่อน โดยนำเอาบ้านซึ่งเป็นทรัพย์สินของตนเองเซ็นคำประกันด้วยความไว้นื้อเชื่อใจเพื่อน ปรากฏว่าเมื่อถึงเวลาเพื่อนไม่ชดใช้ เป็นเหตุให้ถูกฟ้องและโดนยึดทรัพย์สินของตนเองไปในที่สุด ความผิดพลาดครั้งนี้ทำให้พ่อรองคิดว่ “หากย้อนอดีตได้ต้องการจะปรับปรุงแก้ไข” และ

^{๖๐} นิตยา คชภักดี, โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”, รายงานการศึกษาค้นสุดท้าย, สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.

^{๖๑} ที่มา : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธ์ภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองชินวัฒน์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๕.

^{๖๒} สัมภาษณ์รอง (คณศ) เค้ามูลคดี, ศิลปินนักแสดงอาวุโส นักพากย์, ๒๒ มิถุนายน พ. ศ. ๒๕๕๖.

ประโยคเดียวที่หัวหน้าครอบครัวกล่าวเพื่อสารภาพผิด คือคำว่า “พ่อขอโทษ” ในขณะที่เห็นลูกและเมียนั่งร้องไห้ อีกทั้งชีวิตได้แสดงความเข้าใจปัญหาและแก้ปัญหาพร้อมกันด้วยคำพูดว่า “พ่อไม่ต้องขอโทษหรอก มันไม่ใช่ความผิดหรอก คือ จริง ๆ แล้วความมีน้ำใจของพ่อ แต่พ่อนึกไม่ถึงว่าเขาจะทำร้ายเรา ไม่เป็นไรพ่อ เดี่ยวเราก็กินใหม่ได้ พ่ออย่าทำอีกแล้วกัน” ที่สำคัญครอบครัวนี้ลูกได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “มันเป็นกำลังใจ คนต่างเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน ยู่รู้ว่าพ่อท้อ ยู่จะให้กำลังใจพ่อ เข้มแข็งไว้นะพ่ออย่างไงก็ผ่าน วันที่ยู่บอกว่ายู่รับไม่ได้ ยู่ต้องเข้มแข็งลูก เดี่ยวมันก็ดีทุกอย่างมันดีขึ้น ต่างคนต่างก็เป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน” ซึ่งต่อมามันหลังดังกล่าวได้กลับคืนมาเหมือนเดิม ด้วยการแก้ปัญหาของลูกสาวที่ช่วยเหลือครอบครัวด้วยทรัพย์สินที่ตนเองแสวงหามาได้ ดังกล่าวมานี้สอดคล้องกับตัวชี้วัดครอบครัวอบอุ่นต้องผ่านเกณฑ์ “คนในครัวเรือนมีการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาในครอบครัว”^{๖๓} ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยดัชนีนี้มีค่าเข้าใกล้ ๑๐๐ แสดงว่า ยังมีอัตราส่วนครอบครัวอบอุ่นสูง

๓.๒.๑.๓ การแสดงออกซึ่งความรักและความเอื้ออาทรกันของสมาชิกในครอบครัว

ครอบครัวไทยส่วนใหญ่ให้การดูแลเอาใจใส่ต่อกันอยู่เป็นประจำ ทั้งในยามปกติเมื่อเจ็บป่วยและมีปัญหา (๘๓.๙%) สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกันอยู่เป็นประจำ (๘๐.๓%) สมาชิกส่วนใหญ่ให้กำลังใจซึ่งกันและกันเป็นประจำในการดำเนินชีวิตด้วยคำพูด และการกระทำที่ก่อให้เกิดกำลังใจ (๗๘.๓%) ประมาณ ๕% ของสมาชิกในครอบครัว มีการแสดงออกถึงความรัก ห่วงใย และเอื้ออาทรต่อกันด้วยคำพูด และการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ อาทิ ให้อาหารใหญ่ ลูกหิ้วลูก กอด หอม และสัมผัสอย่างอ่อนโยน ยังมีถึง... ที่ไม่ได้ปฏิบัติเลย ดังตารางข้างล่างนี้

การแสดงออกของสมาชิกในครอบครัว	ไม่ได้ปฏิบัติ	บางครั้ง	ประจำ
• ความรัก ความห่วงใย และเอื้ออาทรต่อกัน โดยคำพูดและการปฏิบัติ	๔.๙	๓๒.๒	๖๒.๙
• ให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน	๑.๐	๑๘.๗	๘๐.๓
• ดูแล เอาใจใส่ต่อกัน ทั้งในยามปกติเมื่อเจ็บป่วย และเมื่อมีปัญหา	๐.๙	๑๕.๒	๘๓.๙
• ให้กำลังใจซึ่งกันและกันในการดำเนินชีวิตด้วยคำพูด การกระทำที่ก่อให้เกิดกำลังใจ	๑.๘	๑๙.๙	๗๘.๓

ตารางที่ ๓.๓ ร้อยละของครอบครัวจำแนกตามการแสดงความรักและความเอื้ออาทรต่อกันทั้งทางกาย วาจาและใจ^{๖๔}

จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดที่ ๓ นี้เป็นการแสดงสัมพันธภาพในครอบครัวด้วยการแสดงออกทั้งทางด้านความรัก ความห่วงใย และความเอื้ออาทรต่อกันให้ความเคารพซึ่งกันและกัน ดูแลเอาใจใส่ทั้งในยามปกติและยามเจ็บป่วย และเมื่อมีปัญหาต่างฝ่ายต่างก็ให้กำลังใจซึ่งกันและกันทั้งคำพูดและการแสดงออก ครอบครัวตัวอย่างที่แสดงให้เห็นสัมพันธภาพด้านนี้อย่างชัดเจนและครบลักษณะการ

^{๖๓} นิตยา คชภักดี, โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”, รายงานการศึกษาค้นคว้า, สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.

^{๖๔} ที่มา : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองซินวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๖.

แสดงออกทั้งหมด คือ ครอบครัวเค้ามูลคดี^{๖๕} และครอบครัวคุณวัณณะกุล^{๖๖} ซึ่งสอดคล้องกับตัวชี้วัดโครงการสำรวจสภาพครอบครัวตามตัวชี้วัดสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง ด้านสัมพันธภาพโดยเฉพาะ “ความเอื้ออาทรต่อกัน”^{๖๗} ของสมาชิกในครอบครัว และตัวชี้วัดครอบครัวอบอุ่นที่จะต้องผ่านเกณฑ์ “คนในครัวเรือนมีการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาในครอบครัว”^{๖๘}

๓.๒.๑.๔ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของสมาชิกในครอบครัว

ด้านความรับผิดชอบ สมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำในการรับผิดชอบงานตามหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี (๘๒.๔%) งานของครอบครัว (๗๒.๒%) ช่วยแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน (๖๖.๗%) ด้านคุณธรรม สมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่ได้รับการอบรมสั่งสอน ดูแลปลูกฝัง และถ่ายทอดในสิ่งที่ดีงามอยู่เป็นประจำ (๗๗.๘%) เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตให้แก่กันและกัน (๗๖.๘%) มีเพียงครึ่งหนึ่ง (๕๐.๖%) ที่สมาชิกในครอบครัว มีส่วนช่วยในการกำหนดกฎระเบียบ หรือข้อตกลงภายในบ้านอยู่เป็นประจำ และมีประมาณครึ่งหนึ่ง (๔๙.๘%) ที่กฎของบ้านเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการของสมาชิกในครอบครัว ประมาณ ๑ ใน ๔ ของครอบครัวที่ยอมรับบางครั้ง และไม่มีการยอมรับเลย ดังตารางข้างล่างนี้

บทบาทหน้าที่	ไม่ได้ปฏิบัติ	บางครั้ง	ประจำ
• สมาชิกในครอบครัวรับผิดชอบงานตามหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี	๒.๐	๑๕.๖	๘๒.๔
• สมาชิกในครอบครัวร่วมกันรับผิดชอบงานของครอบครัว	๔.๕	๒๓.๓	๗๒.๒
• สมาชิกในครอบครัวช่วยแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน	๗.๐	๒๖.๓	๖๖.๗
• สมาชิกในครอบครัวได้รับการอบรมสั่งสอน ดูแลปลูกฝังและถ่ายทอดในสิ่งที่ดีงาม	๔.๑	๑๘.๑	๗๗.๘
• สมาชิกในครอบครัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตให้แก่กันและกัน	๓.๔	๑๙.๘	๗๖.๘
• สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบ หรือข้อตกลงภายในบ้าน	๒๖.๓	๒๓.๑	๕๐.๖
• กฎของบ้านเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในครอบครัว	๒๔.๑	๒๖.๑	๔๙.๘

ตารางที่ ๓.๔ ร้อยละของครอบครัวจำแนกตามการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว^{๖๙}

^{๖๕} สัมภาษณ์รอง (คณศ) เค้ามูลคดี, ศิลปินนักแสดงอาวุโส นักพากย์, ๒๒ มิถุนายน พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๖๖} สัมภาษณ์ประกาศรี คุณวัณณะกุล, เจ้าของร้านผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมหินอ่อน ให้บริการออกแบบติดตั้งงานแสดงศิลปะทุกชนิด, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^{๖๗} บังอร เทพเทียนและคณะ, โครงการสำรวจสภาพครอบครัวตามตัวชี้วัดสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง, สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐.

^{๖๘} นิทยา คชภักดี, โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”, รายงานการศึกษาขั้นสุดท้าย, สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕).

^{๖๙} ที่มา : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองซินวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๗.

จะเห็นว่า ตัวชีวิตที่ ๔ นี้เป็นตัวชีวิตที่แสดงสัมพันธภาพในครอบครัวเกี่ยวกับด้านการแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวจัดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัว โดยทุกคนต่างมีความรับผิดชอบงานตามหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี ร่วมรับผิดชอบร่วมกัน ช่วยกันแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน อีกทั้งผู้ปกครองได้มีการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวปลูกฝังและถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี และที่สำคัญร่วมกันกำหนดกฎระเบียบข้อตกลงร่วมกันพร้อมกันเคารพยอมรับกฎของบ้าน ครอบครัวที่แสดงสัมพันธภาพด้านนี้ได้อย่างชัดเจนทีเดียว อาทิ ครอบครัว สีหมอก^{๗๐} ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

สมัยก่อนตอนทำงาน ลูกยังเล็ก แล้วก็พลั้งเผลอ งานบ้านทำทุกอย่าง ซักผ้ารีดผ้า คุณพ่อก็ช่วย สมัยก่อนไม่มีเครื่องซักผ้า ช่วยด้วยกัน เอาผ้ามาทั้งครอบครัวมาซักด้วยกัน ซักกะลามังใหญ่ ๆ ลูกเป็นคนตาก พ่อกับแม่เป็นคนซัก เอาของคุณพ่อคุณแม่ (คุณตาคุณยาย) มาซักด้วย แล้วก็คุณแม่ (คุณยาย) ก็แพ้งซักฟอก แต่ถ้ารีดคุณแม่ (คุณยาย) เป็นคนรีดคุณพ่อ (คุณตา) พี่ก็จะเป็นคนรีด รีดให้พี่ผู้ชาย รีดให้ลูก พอลูกโตขึ้นมาประมาณ ป. ๒ นี้ ก็จะมีงานกันล่ะ^{๗๑}

และข้อความว่า

ฐานะของครอบครัวเราเป็นอย่างไร พ่อแม่เรามีเงินมากน้อยขนาดไหน มีเงินแค่ไหน เหลือเงินแค่ไหน พ่อแม่ถ้ามีเงินจะให้ลูกทุกอย่าง แต่ขนาดนี้เราจะให้เท่าที่จะให้กันได้” พร้อมกับสอนลูก ๆ ให้มี “การระแวดระวัง พี่กับน้อง ก็คือ คนในบ้านนี้ ก็จะทำให้เขียนติดไว้ว่า ให้มีปิยวาจาต่อกัน มีความอดทน อดกลั้นต่อทุกสิ่ง เขียนติดกระຈกไว้ ให้เคารพซึ่งกันและกัน พี่ก็เป็นพี่ เขาสอนตัวเองบอกว่า เขาเป็นพี่ เขาจะต้องทำตัวเป็นตัวอย่างแก่น้อง” ส่วนลูกมีหน้าที่แบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ก็คือ ช่วยงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ อาทิ กวาดบ้าน ถูบ้าน เป็นต้น^{๗๒}

๓.๒.๑.๕ การแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดแย้งภายในครอบครัว

ประมาณเกือบครึ่งหนึ่ง (๔๖.๔%) ที่ตอบว่ามีปัญหาในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านเงินทองไม่เพียงพอ รองลงมาเป็นปัญหาด้านทัศนคติและความคิดเห็นไม่ตรงกัน การพูดจาที่ไม่สุภาพเสียงดัง และปัญหาเรื่องลูก การเจ็บป่วย ดังตารางข้างล่างนี้

ปัญหาและความขัดแย้ง	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีปัญหา	๑,๑๐๖	๕๔.๖
มีปัญหา		
• เงินทอง	๔๑๒	๒๐.๔
• ซู้สาว	๙	๐.๔
• ลูก	๘๗	๔.๓
• แม่		

^{๗๐}อารีย์ สีหมอก, ข้าราชการครูเกษียณ, ๒๐ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๗๑}สัมภาษณ์สนธิ สีหมอก, ข้าราชการครูเกษียณ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^{๗๒}สัมภาษณ์สนธิ สีหมอก, ข้าราชการครูเกษียณ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

• งาน	๑๒	๐.๖
• การเจ็บป่วย	๔๒	๒.๐
• การพุดจา	๖๙	๓.๔
• ทศนคติ/ความคิดเห็นไม่ตรงกัน	๑๑๔	๕.๖
• อบายมุข	๑๕๔	๗.๖
	๑๙	๐.๙

ตารางที่ ๓.๕ ตารางการแสดงการแก้ไขปัญหาและความรุนแรงในครอบครัว^{๗๓}

วิธีการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่ (๖๑%-๖๓%) ใช้วิธีปรึกษาหารือกัน พุดคุยกันด้วยเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นกัน ส่วนวิธีการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวด้วยการทำร้ายร่างกาย ตบตี แทะจะไม่ปฏิบัติเลย ซึ่งก็พบเพียงเป็นบางครั้ง และเป็นประจำ ประมาณ ๑๐% นอกจากนี้แล้ว สมาชิกในครอบครัวที่ใช้วิธีการโต้เถียง ประชด ต่ำทอในบางครั้งและไม่ได้ปฏิบัติเลย พบประมาณเกือบครึ่งหนึ่ง มีเพียงประมาณ ๕% ที่สมาชิกในครอบครัวใช้วิธีการโต้เถียง ประชด ต่ำทอกันเป็นประจำ เพื่อแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัว ดังตารางข้างล่างนี้

การแก้ปัญหา	ไม่ได้ปฏิบัติ	บางครั้ง	ประจำ
• ปรึกษาหารือกัน	๓.๓	๓๕.๓	๖๑.๔
• พุดคุยกันด้วยเหตุผล	๓.๑	๓๓.๗	๖๓.๓
• รับฟังความคิดเห็นกัน	๕.๔	๓๔.๑	๖๐.๕
• ทำร้ายร่างกาย ตบตี	๘๙.๓	๙.๐	๑.๗
• โต้เถียง ประชด ต่ำทอ	๔๙.๖	๔.๖	๔.๗

ตารางที่ ๓.๖ ร้อยละของครอบครัวจำแนกตามวิธีการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งภายในครอบครัว^{๗๔}

จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดที่ ๕ นี้ เป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงวิธีสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวด้วยการไกล่เกลี่ยปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวด้วยการสื่อสารด้วยคำพุดตามหลักการและเหตุผล อาทิ ปัญหาเงินทอง ปัญหาชู้สาว ปัญหาการเจ็บป่วย ดังกรณีครอบครัวที่แสดงให้เห็นถึงตัวชี้วัดนี้ได้เป็นอย่างดีที่สุด คือ ครอบครัวคุณวณิณกุล^{๗๕} ครอบครัวอาชาไนย^{๗๖}

^{๗๓}ที่มา : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองชินวัฒน์การพิมพ์,๒๕๕๒), หน้า ๖๙.

^{๗๔}ที่มา : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองชินวัฒน์การพิมพ์,๒๕๕๒), หน้า ๗๐.

^{๗๕}สัมภาษณ์ประกาศรี คุณวณิณกุล, เจ้าของร้านผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมหินอ่อน ให้บริการออกแบบติดตั้งงานแสดงศิลปะทุกชนิด, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^{๗๖}สัมภาษณ์ภัทรพล บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “ปี วิสตุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

ครอบครัวเค้ามูลคดี^{๗๗} อาทิ ครอบครัวคุณวัณณะกุล (๑) ปัญหาเงินทองหรือทางด้านเศรษฐกิจภายในครอบครัว วิธีการสร้างสัมพันธภาพเพื่อให้กำลังใจซึ่งกันและกันของคู่นี้ขณะที่ครอบครัวคุณวัณณะกุลหมดเนื้อหมดตัวครั้งแรก ว่า “เรานั่งร้องไห้ไม่เหลืออะไรเลยนะ ไม่มีอะไรเหลือเลยสักอย่าง แต่เขาก็สู้ สู้เหมือนกัน เราบอกว่า เราต้องสู้นะ เพราะว่ามีมือเท้าเราดี เราไม่เป็นอะไร เรามีสมองเราต้องสู้ ตั้งแต่นั้นมาเสียก็หันมาทางวัด” และครั้งที่สองอีกระลอกหนึ่งแต่คราวนี้ชีวิตคู่ต้องแยกกันอยู่คนละจังหวัดเป็นเวลา ๑ ปีเศษ ว่า “คิดแล้วอยากร้องไห้เพราะว่าเสียบอกว่าทำไม่ได้ต้องแยกกันอยู่ เพราะว่าเศรษฐกิจเป็นแบบนี้ ผัวไปทางเมียไปทางแล้วไง แต่เรานี้หันเข้ามาหากัน เราให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ไม่เป็นไรเรามีสองมือ สิบนิ้วเราไม่ขาดสักนิ้ว สู้กันเรามาตั้งตัวใหม่”

สำหรับข้อ (๒) ปัญหาชู้สาว จัดเป็นปัญหาครอบครัวที่ค่อนข้างรุนแรงมาก ดังกรณีครอบครัวบุญอาชาไนยสำหรับกรณีนี้สามีเป็นคนเจ้าชู้มาก ๆ ทั้งในบ้านและนอกบ้าน คำว่า “ในบ้าน” หมายความว่า นำผู้หญิงมานอนคู่กับบนเตียงเดียวกันเลยทีเดียวนะ ๒ คน ซึ่งไม่ใช่ภรรยาที่ได้แต่งงานถูกต้องตามประเพณี ส่วนภรรยาตนเองได้แต่เฝ้าอย่างเดียว แต่ช่วงหลังจากผ่านวิกฤตร้าย ๆ ในครอบครัวกลับทำให้สามีสำนึกถึงการกระทำและผลของการกระทำตนเองได้ เนื่องจากความดีของภรรยานั่นเองที่ว่า

เมียคนนี้นิ่งมาก แคร์รับได้ทุกอย่าง คือ แคร์รู้ว่าเวลานี้คนนี้จะมา คนนี้จะมาเวลานี้ ถ้าเกิดเค้ามามีปาก พวกนี้เค้าจะไม่เข้ามา เค้าเป็นคนนิ่งคนมารยาทดี คือ ไม่ว่าผู้หญิงคนไหนเข้ามาเค้าสามารถตักน้ำไปให้กินได้เลย ไม่มีอาการหึงหวงแต่อย่างใด ไม่หึงหวงนี้แหละเค้าทำได้ ผมรู้สึกเค้าแคร์ ผมถึงเลือกเค้า ผมเป็นคนเจ้าชู้อย่างที่แม่ซีเห็น เจ้าชู้มาก ๆ แต่ ณ ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้วตรงนั้น เพราะเรารู้ว่า ตรงนั้นเป็นกรรมทั้งนั้นเลย มันจะเป็นกรรมที่ติดตัวเราไป มันน่ากลัวมาก ผมนั่งคิดว่า ถ้าผมสามารถย้อนเวลากลับไปได้ผมจะไม่ทำเลย ภรรยาผมเค้าทำได้ เค้าไม่เคยว่าใคร ทะเลาะกับใคร ไม่เคยทะเลาะกับผู้หญิงคนไหน^{๗๘}

หรือดังกรณีครอบครัวเค้ามูลคดี

(๓) ปัญหาการเจ็บป่วยของภรรยาของ เค้ามูลคดี วิธีการสร้างสัมพันธภาพซึ่งกันและกันอีกทั้งสมาชิกในครอบครัวทราบถึงความไม่มีเวลาของหัวหน้าครอบครัวเป็นอย่างดี เพราะหัวหน้าครอบครัวต้องทำงานนอกสถานที่ ไม่เป็นเวลาเพราะเป็นอาชีพนักแสดงบางครั้งต้องถ่ายละครทั้งวันทั้งคืน ด้วยเหตุนี้หัวหน้าครอบครัวจึงใช้วิธีการพูดคุยกันเพื่อให้เข้าใจและให้กำลังใจซึ่งกันและกันที่ว่า

ผมจะดูแลทุ่มเทชีวิตของผม ผมจะไม่ให้ทุ่มลำบาก เมื่อมีอะไรเกิดขึ้น เราพูดกะผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อเขาไว้ เราต้องดูแลเขาสุดชีวิต วันที่เขาเจ็บหนักวันที่เขาไม่ไหวแล้ววันนั้น ยืนมองไปที่เขา นึกในใจอย่างเดียวว่า ทุ่ม แม่อย่าเป็นอะไรนะ ถ้าแม่จะเป็นให้พ่อเป็นแทนดีกว่า ถ้าแม่เป็นพ่ออยู่ไม่ได้ เราต้องยอมรับว่า เราขาดเขาไม่ได้

ดังกล่าวนี้นี้ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ตัวชีวิตสัมพันธภาพในครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวมีความมั่นคงแต่ละตัวนั้นบชี้ให้เห็นถึงวิธีการสร้างความรัก ความสามัคคี ความผูกพัน ความเอื้อ

^{๗๗} สัมภาษณ์รอง (คณศ) เค้ามูลคดี, ศิลปินนักแสดงอาวุโส นักพากย์, ๒๒ มิถุนายน พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๗๘} สัมภาษณ์ภรรยา บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “ปี วัสดุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

อาหาร และความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่ก่อให้เกิดความอบอุ่น และความสบายใจรวมถึงเป็นพลังผลักดันให้เกิดกำลังใจในการฟันฝ่าอุปสรรคทั้งภายใน คือ โรคภัยไข้เจ็บ อุปสรรคภายนอก คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ ช่วยเหลือกันโดยปราศจากการนิ่งดูดายด้วยความรู้สึที่ดีต่อกัน ดังนั้นจึงถือว่าการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัวที่จะทำให้เกิดความผูกพันเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมจึงจัดได้กับหลักทศ ๖ โดยเฉพาะทศ เบื้องหน้าคือ “บิดามารดา” และทศเบื้องหลังคือ “บุตรและภรรยา” ที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนพึงปฏิบัติต่อกัน

๓.๒.๒ ความสุขของสมาชิกในครอบครัว

คำว่า “ความสุขของสมาชิกในครอบครัว” หมายถึง การอยู่ร่วมกันโดยไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน มีความสามัคคีกัน ร่วมกิจกรรมกันอย่างพร้อมหน้า ทำบุญร่วมกัน ไม่มีโรคภัยแทรกแซง และมีความสุขกายสบายใจ โดยมีตัวชี้วัดความสุขของครอบครัวระดับบุคคลและครอบครัว ๗ ตัวชี้วัด^{๗๙} ดังนี้ ๑) ตั้งใจทำมาหากิน พอกินพอใช้ และมีการออม ๒) สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือได้ ๓) กินข้าวพร้อมกัน ๔) มีความเข้าใจกันในครอบครัวและปรึกษาหารือกัน ๕) ร่วมทำกิจกรรมของครัวเรือน เช่น งานบวช ทำบุญ ๖) ปลอดภัยได้แก่ ยาเสพติด การพนัน เหล้า บุหรี่ ๗) ช่วยเหลือเอื้ออาทร เสียสละ รู้จักการให้ รายละเอียดตัวชี้วัดแต่ละตัวมีดังนี้

๓.๒.๒.๑ ตั้งใจทำมาหากิน พอกินพอใช้ และมีการออม

การตั้งใจทำมาหากิน พอกินพอใช้ และมีการออม จัดเป็นตัวชี้วัดความสุขของครอบครัว เพราะเป็นการดำเนินชีวิตบนหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่ออุ้มชูตนเองและครอบครัวให้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความพอเพียง อีกทั้งการรู้จักใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณรอบ ๆ บ้านที่ว่าง ๆ ปลูกพืชผักสวนครัว ดังกรณีครอบครัวบุญทอง^{๘๐} ที่ว่า

การปลูกผักอะไรฉันทำมานานแล้ว ปลูกผักแต่ละวันฉันจะได้ทุกวัน เพราะว่าฉันไม่ได้ไปยุ่งทำผ้าบาติกอะไรแบบนี้ ฉันเป็นประธานกลุ่มบาติกถึงกะจำเป็นต้องไปทำส่วนรวมบ้าง จะทำส่วนตัวทั้งหมดไม่ได้ แต่เหมือนผักเก็บขายได้ทุกวันเหมือนผักหวานเก็บแต่ละครั้งได้เป็น ๑๐๐ มัดส่งแม่ค้ามัดละ ๘ บาท เพราะว่าเขาเอาไปขายก็ต้องมีได้กัน ถึงกะว่าแม่ค้ามาเอาถึงบ้านตลอด ถึงวันนี้ก็เก็บไปขายแล้วได้สัก ๒๐๐ ถึง ๓๐๐ เก็บข้างบ้านอย่างผักหวาน ผักแมะ ผักเหลียง มีทั้งหมดปลูกไว้ตลอด เพราะเห็นแล้วว่าสิ่ง ๆ นี้พาครอบครัวรอด ซื้อกับข้าวแต่ละอย่างก็ผักสวนครัวนี้แหละนะ อยู่ได้ แต่ถ้าเราจะให้รำรวย การขายผักคงเป็นไปไม่ได้แต่อยู่ได้ เพราะว่าเราเอามาแลกปลานึ่ง แลกหมู แลกปลา แลกอะไรได้ทุกอย่าง ใส่น้ำมันเครื่องไปตัดยางพาราก็ได้ใส่ เพราะบางวันได้ถึง ๖๐๐ บาท ๗๐๐ บาท จัมนั้นได้ ๖๔๐ บาทเมื่อวันเสาร์นี้ ๖๔๐ บาท ถึงกะมาเก็บวันจันทร์อีกได้ ๓๐๐ กว่าบาท กะนั้นถ้าพูดรายจ่ายในครอบครัวค่ากับข้าว ค่าข้าวสาร ค่าน้ำค่าไฟอยู่รอด

^{๗๙} ตัวชี้วัดความสุขของคน ครอบครัว และชุมชน ต.ท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี สนับสนุนโดย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อ้างใน http://www.google.co.th/url?url=http://www.hiso.or.th/hiso/news_hiso/fileUpload, (๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘),

^{๘๐} สัมภาษณ์กานดา บุญทอง, เกษตรกร, ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖.

ข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้เห็นได้ชัดว่า เป็นครอบครัวที่ได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติด้วยการใช้พื้นที่รอบบ้านปลูกพืชผักสวนครัวเป็นรายได้พิเศษเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายประจำวันในครอบครัว อาทิ ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งไม่รวมรายได้หลักคือการทำสวนยางพารา ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความปรมาณในการใช้จ่าย รู้จักในการประมาณตนเองและค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานสมมาอาชีวะ ดังนั้น การมีรายได้หลักและการมีรายได้ที่มั่นคงเป็นหลักของความอยู่ดีมีสุขในด้านเศรษฐกิจ เพราะ “รายได้ที่พอเพียงต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและเพื่อการออมสำหรับการใช้จ่ายในอนาคตของตนเองและบุคคลในครอบครัวเป็นตัวแปรที่สำคัญที่กำหนดระดับความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิต”^{๔๑} ครอบครัวจึงทำให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดนี้ได้เป็นอย่างดี

๓.๒.๒.๒ สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือได้

บุตรหลานตั้งใจเรียน ผลการเรียนดี และได้เรียนโรงเรียนดี ๆ ถือเป็นตัวชี้วัดความสุขที่สัมพันธ์กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เพราะหากฐานะทางเศรษฐกิจภายในครอบครัวดีมีความเป็นอยู่พอเพียงไม่เป็นหนี้สิน และมีกำลังเพียงพอที่จะส่งบุตรเรียนโรงเรียนดี ๆ การได้เรียนในโรงเรียนดี ๆ ไม่เพียงแต่บ่งบอกถึงระดับสติปัญญาของบุตรแต่ยังหมายถึงฐานะทางครอบครัวอีกด้วย ดังนั้น จึงถือเป็นความสุขของครอบครัวอีกอย่างหนึ่งที่บิดามารดาได้มีโอกาสทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ตามหลักทศ ๖ (หน้าที่บิดามารดาต่อบุตร) โดยการส่งบุตรเรียนหนังสือตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด หรือตามความถนัดและพอใจของบุตรที่จะเรียนในระดับสูงขึ้นไป ดังกรณีครอบครัวเค้ามูลคดี^{๔๒} ที่ว่า

อะไรที่เราทำไม่ได้ คุณพ่อคุณแม่อยากให้ทำ แล้วทำไม่ได้ เราก็พยายามบอกให้ลูก แนวทางให้ลูกทำอย่างนั้นๆ การศึกษาก็เหมือนกัน อย่าไปบังคับเขา อย่าบังคับให้ลูกสนองตัณหาของตัวเอง แต่เราต้องสนองตัณหาของลูกว่า ลูกเขาอยากเป็นอะไร พ่อจะประทับใจอะไรกับเขาเรื่อยๆ คือ พ่อกับแม่ดูแลลูก ไม่ใช่เป็นกรรมการนะ เป็นแค่ไรรแมน พ่อเป็นนกหวีดปู้บออกนอกสนามออฟไซด์เข้าไป ๆ โดยที่เขาจบปริญญาโท โดยที่พ่อแม่ไม่ได้บังคับ ทุกคนจบปริญญาโทหมดก็โอเค

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า เป็นความรู้สึกปลื้มใจของครอบครัวที่ลูกประสบความสำเร็จในการศึกษาจนถึงขั้นระดับปริญญาโท อันเป็นการบ่งบอกถึงความสุขความปลื้มปิติที่ได้เห็นผลแห่งความดีเกี่ยวกับการศึกษาของลูก เพราะลูกคือบัตรประกาศเกียรติคุณของพ่อแม่และครอบครัวที่แสดงให้เห็นถึงผลงานที่ภาคภูมิใจ ดังข้อความที่ว่า

ต้นไม้ถ้าลูกมันรสนี้ไม่ดี ก็มีแต่คนจะโค่นต้นทิ้ง ไม่มีใครคิดจะบำรุงรักษาไว้ ตรงข้ามถ้าลูกมันรสนี้ดี ให้คงต้นอยู่นาน ๆ ต้นไม้จะอายุยืนได้รับการบำรุงรักษาดีเพียงไร ขึ้นอยู่กับลูกของมัน คนเราก็เช่นกัน ถ้าลูกทำดี คนทั้งหลายก็ชมมาถึงพ่อแม่ว่าเลี้ยงลูกดี สุขกาย

^{๔๑} สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ดัชนีความสุข จังหวัดชัยนาท, โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุข สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลหนึ่งในโครงการวิจัยบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมในภูมิภาคตะวันตก, หน้า ๔๙.

^{๔๒} สัมภาษณ์รอง (คณศ) เค้ามูลคดี, ศิลปินนักแสดงอาวุโส นักพากย์ ศิลปินแห่งชาติ, ๒๒ มิถุนายน พ. ศ. ๒๕๕๖.

สบายใจก็ติดตามมาเพราะลูก บุญกุศลความดีก็ไหลมาเพราะลูก แต่ถ้าถูกทำชั่วช้าเลวทราม คนทั้งหลายก็แข่งด่ามาถึงพ่อแม่ด้วยเหมือนกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ว่า สิริมงคลของคนที่เป็นพ่อแม่อยู่ที่ลูก และในทางตรงข้ามถ้าไม่ป้องกันแก้ไขให้ดีแล้ว อัปมงคลก็จะมาจากลูกนั้นเหมือนกัน^{๘๓}

ทั้งนี้เพราะพ่อแม่ทุกคนอยากเห็นลูกประสบความสำเร็จในชีวิตและเชื่อว่า หากลูกประสบความสำเร็จในการศึกษาก็คงประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไปด้วยเช่นกัน ถือเป็นการให้เครื่องมือให้ปัญญากับลูกเพื่อจะได้พัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้ต่อไป ดังนั้น จึงเป็นตัวชี้วัดสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงถึงความอยู่ดีมีสุขและการศึกษาที่สูงขึ้นนั้นช่วยให้เกิดการเข้าถึงความรู้และการนำความรู้มาใช้ในการทำงานและการใช้ชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ”^{๘๔} ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมต่อไป

๓.๒.๒.๓ กินข้าวพร้อมกัน ถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมไทยในอดีตมาจนถึงแม้ว่าปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ แต่การที่สมาชิกในครอบครัววันหนึ่ง ๆ ได้นั่งทานอาหารพร้อมกันถือว่า เป็นเครื่องแสดงถึงความสุขของครอบครัว เพราะการได้นั่งทานอาหารพร้อมกันนั้นไม่เพียงได้เป็นช่วงระยะเวลาที่สมาชิกในครอบครัวได้อยู่พร้อมกันแล้ว แต่ยังหมายถึงเป็นช่วงโอกาสที่หัวหน้าครอบครัวถือจังหวะนี้ถามถึงสาระทุกข์ปัญหาต่าง ๆ จากสมาชิกในครอบครัวพร้อมกับอบรมสั่งสอนไปด้วย ดังครอบครัวทศภาคที่ว่า

ให้ความอบอุ่น ทานข้าวร่วมกัน กลางวันแม่บ้านอยู่ดูแล ตอนเล็ก ๆ ๕ ถึง ๖ ขวบ โรงเรียนผมก็ไปทำงาน ผมจะเปรียบเทียบให้ดู สอนลูกระหว่างของดี ของไม่ดี ถ้าของดีเป็นอย่างไร คนเป็นใจ คนไม่ดีเป็นใจ เปรียบเทียบให้เขาคิด เลี้ยงแบบเพื่อน อย่าไปขู่ ตะคอกไปไหนมา อย่า...เขาจะไม่ชอบ ทั้งที่รู้ว่า ไปไหนมา เราก็เรียก อ้าว...กินข้าว ค่อย ๆ ตะล่อมชอบคุยโน้นนี่ เออ...เป็นไงบ้างลูก เดี่ยวลูกค่อยเล่าไม่ต้องไปด่าไปว่า^{๘๕}

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การทานข้าวพร้อมกันนั้นทำให้ได้มีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกันถึงแม้จะคุยกันไปทานกันไปก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคุณหญิงจารุวรรณ เมณฑกา ดังข้อความที่ว่า

การทานข้าวร่วมกันเป็นความรักความห่วงใยและสร้างสายสัมพันธ์ของคนในครอบครัว คนเราไม่จำเป็นต้องรอให้ตายจากกันแล้วค่อยมาคิดถึงกัน ฉะนั้น บนโต๊ะอาหาร คือ สิ่งผูกพันกันให้คิดถึงกันได้ การทานอาหารร่วมกันทำให้พ่อแม่ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพราะจะคอยสังเกตได้ว่าสมาชิกชอบทานอะไร ไม่ชอบทานอะไร ช่วยให้มีการดูแลกันและกันได้ดีขึ้น ถึงแม้อาหารที่บ้านจะไม่หลากหลายเหมือนข้างนอก แต่ความรู้สึกนี้มันหาที่ไหนไม่ได้ เพราะคนที่เรารักที่สุดในโลกอยู่ในบ้าน อยู่โต๊ะอาหารตรงนี้ คุยกันได้ทุกเรื่อง คุยไปทาน

^{๘๓} มง ค ล ชี วิ ต ๓๘ ประการ ฉบับทางก้าวหน้า ธรรมออนไลน์ , http://www.kalyanamitra.org/th/mngkhlchiwit38_detail.php?page=101, (๙ กันยายน ๒๕๕๘)

^{๘๔} สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ดัชนีความสุข จังหวัดชัยนาท, โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลหนึ่งในโครงการวิจัยบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมในภูมิภาคตะวันตก, หน้า ๓๕.

^{๘๕} สัมภาษณ์หม่อมจรรยา ทิศภาค, หมอสาธารณสุข, ๒ มิถุนายน พ. ศ. ๒๕๕๖.

ไป ได้ความรู้จากผู้เป็นพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ เป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ทำให้รักที่รักน้อมนเหมือนประเพณีหนึ่งของไทยที่แต่ละบ้านควรรักษาไว้^{๘๖}

นับได้ว่า การทานข้าวพร้อมกันนั้นเป็นเวลาที่มีคุณค่าต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่จะได้เรียนรู้ทั้งอุปนิสัย ความชอบไม่ชอบอีกทั้งได้สอนการแบ่งปันเป็นการแสดงความสุขโดยผ่านการให้การเอาใจใส่ซึ่งกันและกันบนโต๊ะอาหาร

๓.๒.๒.๔ มีความเข้าใจกันในครอบครัวและปรึกษาหารือกัน เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญมาก ๆ ที่เดียวต่อชีวิตการครอบครัวเพราะเป็นพื้นฐานรองรับความรักของสมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นหนึ่งเดียวและเดินทางสู่เป้าหมายเดียวกันอย่างสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าชีวิตครอบครัวจะประสบกับความทุกข์ ความลำบาก หมดเนื้อประดาตัวหรือมีเหตุทำให้ครอบครัวต้องสั่นคลอนเรื่องใดก็ตามหากมีความเข้าใจกันแล้ว ด้วยการนั่งปรึกษาหารือด้วยวิธีการใดวิธีหนึ่งเพื่อหาทางออกร่วมกัน ความสงบสุขภายในครอบครัวย่อมหวังได้แน่นอน ดังสถานการณ์ในครอบครัวคุณวัณณะกุลที่ว่า

หนูเจตตอนปี ๔๐ คือ นั่งหันหลังชนกันกินกับไข่ต้ม เจอขนย้ายของจากเชียงราย ตอนนั้นหนูก็ท้องด้วย ท้องคนเล็กมันจะคลอดปี ๓๗ ค่ะ เจอขนของจากเชียงใหม่ไปอยู่ขอนแก่น ไฟไหม้รถทั้งคันไม่มีเหลือแม้กระทั่งเสื้อผ้าไม่เหลือเลย ที่อำเภอบ้านนาหว้า เพชรบูรณ์ ไฟไหม้หมดเลย ทั้งที่นอนทั้งรถมอเตอร์ไซด์ อะไร คือ เริ่มต้นจากศูนย์ตัวนั้นอีกรอบหนึ่ง ก็คือว่า มีเสื้อผ้าตอนไปรับงาน คือ แก่เอางานมาให้อยู่ที่มุกดาหาร เสร็จแล้วหนูไปถึงขอนแก่น ท้องคนเล็กได้อยู่ ๖ เดือน หัวมันกลับหมอกก็เลยไม่ให้เดินทางไปไหน ให้อยู่ที่ขอนแก่น รอดูอาการว่ามันจะแท้งหรือมันจะอะไร หนูต้องฉีดยากันแท้งแล้วก็ลูกทำงานไปไหนมาไหนไม่ได้ อยู่ในบ้านอยู่ในห้องแคบ ๆ มีอาแป๊ะคุณแล พี่ชายแก่คุณแล แล้วที่นี้เสียมาชนของจากเชียงใหม่กะว่าไม่ให้เปิดเชียงใหม่^{๘๗} เราก็ก่เปิดที่ขอนแก่น เปิดที่ขอนแก่นปั๊บเขากลับที่ขอนแก่น คือ ขนของเพื่อนแก่ออกรถ ๖ ล้อ แก่เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น แก่บอกว่าไม่เป็นไรเดี๋ยวจะไปช่วย ด้วยความสงสารคือให้เราเติมน้ำมันรถให้ รถเสียหมดทั้งคันเลย มีคนที่เห็นก็กระโดดออกจากรถ เรานั่งร้องให้ชีวิตไม่มีอะไรเหลือเลยนะ ไม่มีอะไรเหลือเลยสักอย่าง แต่เราก็กู้ กู้เหมือนกัน เราบอกว่าเราต้องสู้ นะ เพราะว่าเรามีมือเท้าเราดี เราไม่เป็นอะไร เรามีสมองเราต้องสู้ ตั้งแต่นั้นมาเสียก็หันมาทางวัด^{๘๘}

^{๘๖} ส อ ง พ อ แม่ ค ณ ดั ง เ พ ย ขั อ ตี ข อ ง ก า ร ท า น ข า ว พ ร อ ม กั น , <http://www.manager.co.th/Family/ViewNews.aspx?NewsID=9540000154639>, (๙ กันยายน ๒๕๕๘).

^{๘๗} การที่ครอบครัว “คุณวัณณะกุล” ไม่สามารถเปิดร้านที่เชียงใหม่ได้นั้นเป็นเพราะ หล้าเคยเป็นลูกจ้างที่เจ้าพระยาหินอ่อน ก่อนออกจากงานร้านนี้ เจ้าของร้านมีเงื่อนไขว่า ถ้าเราออกจากโรงงานเขา ห้ามมาเปิดในจังหวัดภาคเหนือให้ไปเปิดที่อีสาน เขากลัวว่าเราจะแย่งลูกค้าเพราะลูกค้าอยู่ในกำมือเราเหมือนกัน, อ้างในสัมภาษณ์ประกาศรี คุณวัณณะกุล, ผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมหินอ่อน ให้บริการออกแบบติดตั้งงานเสตนเลส ทุกชนิด, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^{๘๘} สัมภาษณ์ประกาศรี คุณวัณณะกุล, เจ้าของร้านผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมหินอ่อน ให้บริการออกแบบติดตั้งงานเสตนเลสทุกชนิด, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

สำหรับครอบครัวนี้หมดตัวไปถึงสองครั้งสองคราวแต่เพราะพื้นฐานของพวกเขาคือความเข้าใจกันระหว่างสามีภรรยาทำให้สามารถประคับประคองความรักของคนทั้งสองให้มั่นคง และสร้างครอบครัวให้มีความสุขได้ในที่สุด ดังนั้น ครอบครัวที่มีคุณภาพไม่ใช่ครอบครัวที่มีแต่ความสุขแต่เป็นครอบครัวที่สมาชิกเจอทั้งสุขและทุกข์ แต่เมื่อเผชิญกับวิกฤตของครอบครัวแล้วทุกชีวิตร่วมมือกันผนึกกำลังแก้ไขให้กำลังใจและสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือความกดดันจากสถานการณ์ภายนอกได้สำเร็จ

๓.๒.๒.๕ ร่วมทำกิจกรรมของครัวเรือน เช่น งานบวช ทำบุญ ซึ่งเป็นกิจกรรมทางพุทธศาสนาที่ชาวพุทธทุกคนถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่ครั้งอดีต เพราะนอกจากจะได้ทำบุญแล้วยังได้มีเวลาใกล้ชิดกับลูก ๆ ทุกคนอีกด้วย และได้ถือโอกาสนี้อบรมสั่งสอนลูกไปด้วย ดังกรณีครอบครัวศิริวัลย์ที่ว่า

การไปเที่ยวแต่ละครั้งเราสอนลูกไปด้วย เวลาเราทำกิจกรรมร่วมกันเราก็สอน สอนตั้งแต่เรื่องวิชาการไปสอนไปตลอดเลย เหมือนนั่งรถอะไรอย่างนี้ ตั้งแต่ลูกเพิ่งกระเตาะ ๆ ... ขวบก็นั่งได้แล้วรู้เรื่องพูดกันตั้งแต่เล็ก เหมือนพ่อแม่กำลังจะเถียงกันแต่จริง ๆ ไม่ใช่เถียงเธอออกความเห็นแล้วก็ไม่ใช่อย่างนี้ เขาจะมีความสุขเขาจะไม่ชอบ พ่อแม่ทะเลาะกัน ไม่ใช่พ่อกับแม่ไม่ได้ทะเลาะกันนะ คือ คุยกัน เด็กก็เจริญเติบโตมากันอย่างนี้ และส่วนมากเวลาไปเที่ยวจะไปเที่ยวภาคเหนือ วัตถุประสงค์เราจะพาลูกไปดูกันที่วัด ส่วนมากจะไปวัด ทำบุญ คือ จะไปอย่างนั้น ก็จะเข้าไปส่วนมากเหมือนจะทุกวันเลย ไปทำบุญ ๆ ๆ กันไปเรื่อย ๆ ไม่ไปหมดวัดโน้นวัดนี้ เด็ก ๆ เขาจะได้เข้าไปดู เออ...

จะเห็นได้ว่า การพาลูกไปร่วมกิจกรรม อาทิ งานบุญงานกุศลนั้น ได้มีโอกาสสร้างความรัก ความผูกพัน ความสุขให้เกิดขึ้นกับครอบครัวได้เช่นกันเพราะการพาลูกร่วมกิจกรรมลักษณะดังกล่าว ถือว่า เป็นการพาลูกเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมนอกจากได้บุญแล้วยังได้เรียนรู้สังคมไปด้วย อีกทั้งนอกเหนือจากการที่พ่อแม่ลูกได้อยู่ใกล้ชิดกันแล้ว ลูกได้มีโอกาสใกล้ชิดพระศาสนาปูพื้นฐานจิตใจทางด้านศีลธรรม ได้ซึมซับหรือสัมผัสกับพิธีกรรมทางศาสนาเป็นการสร้างประสบการณ์ให้กับลูกให้มีจิตใจที่อ่อนโยน มีศีลธรรมประจำใจเป็นเกราะเครื่องคุ้มกันให้กับชีวิตเวลาเกิดปัญหาเด็กก็จะรับมือได้หรือแก้ปัญหาได้ เพราะได้การเข้าวัดนั้นได้มีโอกาสค้นพบการดำเนินชีวิตที่ดีได้แรงบันดาลใจและต้นแบบในทางธรรมและได้สมาคมกับผู้ทรงศีลทรงธรรม ซึ่งเป็นหนทางนำความสุขให้กับชีวิตและครอบครัวอย่างแท้จริง

๓.๒.๒.๖ ปลอดภัย ยาสีฟัน การพนัน เหล้า บุหรี่ สำหรับบอขายมุขถือได้ว่าเป็นสิ่งที่บั่นทอนความสุขของครอบครัวที่ร้ายแรงมาก ๆ เพราะไม่เพียงแต่บั่นทอนอนาคตของบุตรหลาน และความสุขในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังบั่นทอนความเจริญของประเทศชาติอีกด้วย ดังนั้นตัวชี้วัดนี้เป็นตัวชี้วัดสำคัญมาก ดังกรณีครอบครัวบุญทองที่ว่า

ไม่ใช่ว่ามันจะติดมาก มันพอเริ่ม ถึงกะว่าไม่ให้ออกจากบ้าน ๒ อาทิตย์ ฉันทว่าถ้ามีรักพอรักแม่มีมึงต้องหยุดให้ได้ ให้นอนในบ้านจะกินอะไรซื้อมาให้ จะกินกล้วยเดี่ยว กินขนมหวานอะไร ซื้อมาให้หมด แต่ว่าไม่ให้ออกจากบ้าน เพื่อนมากจะไม่ให้เข้ามาในบ้าน ไม่ให้

^{๘๘} สัมภาษณ์กุลศล ศิริวัลย์, พยาบาลวิชาชีพ, ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖.

รับไม่ให้มั่วเลย ตามใจแต่ว่าสิ่งขาดก็ต้องขาดเพราะว่ามันเป็นอันตรายต่อสังคม ถึงเราจะพ่อแม่ก็เดือดร้อน ถ้าว่าเราพ่อแม่เอาลูกตรงนี้ไม่อยู่เดือดร้อนกันหมด จนว่าหยุดได้ เรียนกะจบ ถึงครูทางโรงเรียนกะรักมันกัน ครูทางโรงเรียนรักอย่างแรง ถึงบอกว่าให้พ่อรับผิดชอบที่บ้านทางโรงเรียนกะจะดูแลให้ จนเด็กมันมีมันคนเดียวที่จบ คนอื่นไม่จบเขาไล่ออกจากโรงเรียนหมด^{๙๐}

ข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การที่บุตรติดยาเสพติดนั้นนำความทุกข์มาให้กับครอบครัว แต่เมื่อลูกบำบัดรักษาจนหายขาดแล้ว ไม่เพียงแต่นำมาซึ่งความสุขของครอบครัวเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งความปิติยินดีของครูในโรงเรียนอีกด้วย ซึ่งทางครอบครัวรับผิดชอบพฤติกรรมของลูกด้วยการเฝ้าระวังรักษาด้วยตนเองเพราะเห็นว่าหากปล่อยจะเป็นภัยต่อสังคมต่อไปอีก หรือกรณีครอบครัวบุญอาชาไนย สำหรับครอบครัวนี้ไม่เพียงแต่เป็นครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวติดยาเสพติด ติดสุราเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดอีกด้วย ตั้งแต่ปี พ. ศ. ๒๕๓๙ – ๒๕๔๖ รวมเป็นเวลา ๘ ปีแต่สามารถบำบัดด้วยตนเองและเลิกจำหน่ายได้สำเร็จดังข้อความที่ให้สัมภาษณ์ว่า

ไม่ได้ไปบำบัดอย่างอื่นเลย แค่พึ่งธรรมะ ไม่มีใครบังคับอยู่ที่ใจเรา คนบำบัดมักจะเป็นคนที่ไม่ยอมเลิก แต่ถูกญาติหรือฝ่ายผู้ปกครองจัดไปบำบัดมากกว่าสังคม กลับกระทบเข้ามาเพื่อให้สังคมรู้ว่า เขาจะเลิกแล้วนะ แต่จริง ๆ เราคนเราไม่จำเป็น ใจอย่างเดียว บังเอิญเราพึ่งธรรมพึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า มีพระบรรยายให้ฟังมีผู้บรรยายให้ฟังทำให้เราเลิกได้ แล้วไม่จำเป็นต้องไปบำบัด ไม่จำเป็นครับไม่จำเป็นครับ อย่างเหล้าเราก็กะเลิกเพราะมันเป็นสิ่งไม่ดี^{๙๑}

ในช่วงระยะเวลาที่หัวหน้าครอบครัวติดยาเสพติดและติดสุรานี้ทำให้ภรรยาเป็นทุกข์มาก ครอบครัวหาความสุขไม่ได้ แม้แต่ญาติพี่น้องต่างสุเคราะห์กับพฤติกรรม และไม่เพียงเท่านั้นในเวลาต่อมาต้องติดคุก ครั้นเมื่อออกจากคุกแล้วกลับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าวมาทั้งหมดเป็นทำให้ครอบครัวพบกับความสุขความเจริญรุ่งเรืองทั้งชีวิตของคนในครอบครัวและหน้าที่การงาน ส่วนญาติพี่น้องต่างยอมรับและให้อีกต่อไป ดังข้อความที่ว่า

จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ทั้งพ่อแม่ฝ่ายผมและตัวเขายอมรับในตัวผมหมดแล้ว ว่าสิ่งที่ภรรยาผมเลือกนั้นใช่แล้วถูกแล้ว คนเหล่านี้นักกลับไปคิดเลยว่า เราไม่น่าไปห้ามมันเลยมันก็มองของมันถูกแล้ว ทุกวันนี้ทุกคนฟังผม ไม่ว่าผมจะพูดอะไร ผมจะรู้สึกได้เลยว่า ทุกคนฟังผมและให้เกียรติผม จากคนเลวคนชั่วมาเป็นคนดี แล้วตั้งตัวได้ขนาดนี้ ไม่ว่าพี่น้องทางแฟนหรือทางผมเอง เมื่อเขาเห็นพฤติกรรมของผมแล้วไม่ยินดียินร้าย เพราะเขาดูจากการปฏิบัติตัวของเราว่าเราทำได้จริง ทำดีจริง^{๙๒}

จะเห็นได้ว่า การหาทางออกของวิกฤตในครอบครัวนั้นจะต้องเกิดขึ้นจากการปลุกฝังจิตสำนึกของตนเองและสมาชิกในครอบครัวร่วมที่จะให้รอดปลอดภัยจากอบายมุขได้ เพราะผลกระทบ

^{๙๐} สัมภาษณ์กานดา บุญทอง, เกษตรกร, ๒๔ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๙๑} สัมภาษณ์ภัทรพล บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “บี วัสดุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๙๒} สัมภาษณ์ภัทรพล บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “บี วัสดุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

จากอบายมุขนั้นสามารถบั่นทอนทำลายได้ทั้งสมาชิกในครอบครัวให้ได้รับความเดือนร้อนทั้งกายและจิตใจ สังคมและประเทศชาติ แต่เมื่อสามารถหยุดยั้ง ละเลิกได้ผลที่ตามมาในเบื้องต้นคือ ความสุข กายสบายใจของทุกคนในครอบครัว และผลระยะยาวคือ การมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง มีครอบครัวที่อบอุ่น

๓.๒.๒.๗ ช่วยเหลือเอื้ออาทร เสียสละ รู้จักการให้ ในที่นี้หมายถึง ความเอื้ออาทร เสียสละ รู้จักการให้ทั้งทางด้านกาย วาจาและจิตใจ ซึ่งถือเป็นซึ่งยึดเหนี่ยวสมาชิกของครอบครัวให้เกิดความรัก ความสุขอย่างแท้จริงที่พึงได้รับจากครอบครัว อาทิ (๑) การให้วัตถุสิ่งของ ดังกรณีครอบครัวบุญอาชาไนยที่ว่า

การที่ผมมายืนอยู่จุดนี้ได้เพราะการให้โอกาสของเมียสูงเลยครับแม่ชี แล้วก็ฟังเราทุกเรื่อง ไม่ว่าเราอยากได้อะไร อยากได้รถก็หารถให้ อยากได้อะไรก็หาให้ อยากทำอาชีพอะไรก็ป้อนให้ แต่เขาเป็นคนใช้เงินน้อย จนกระทั่งเดี๋ยวทั้งพ่อแม่ฝ่ายผมและตัวเขายอมรับในตัวผมหมดแล้ว ว่าสิ่งที่ภรรยาเราเลือกนั้นถูกแล้ว^{๙๓}

(๒) การให้ทางด้านจิตใจ ในที่นี้คือ “การให้อภัย” เป็นความรู้สึกทางด้านจิตใจโดยตรง เป็นความรู้สึกที่สมาชิกในครอบครัวสัมผัสได้ด้วยตนเอง แล้วเกิดความสำนึกว่า “ต่อไปตนเองจะไม่ประพฤติตนเองอย่างนี้อีกแล้ว” ดังกรณีครอบครัวเค้ามูลคดี^{๙๔} ซึ่งเกิดความผิดพลาดในการดำเนินชีวิตเกือบสิ้นเนื้อประดาตัวเลยทีเดียว ดังข้อความที่ว่า

เมื่อครั้งที่พ่อรองไปเซ็นค้ำประกันให้เพื่อน โดยนำเอาบ้านซึ่งเป็นทรัพย์สินของตนเองเซ็นค้ำประกันแต่ด้วยความไวเนื้อเชื่อใจเพื่อน ปรากฏว่าเมื่อถึงเวลาเพื่อนไม่ชดใช้ เป็นเหตุให้ถูกฟ้องและโดนยึดทรัพย์ของตนเองไปในที่สุด ความผิดพลาดครั้งนี้ทำให้พ่อรองคิดว่า “หากย้อนอดีตได้ต้องการจะปรับปรุงแก้ไข” โดยเหตุการณ์ครั้งนั้นประโยคเดียวที่พ่อรองกล่าวเพื่อสารภาพผิดต่อครอบครัวก็คือว่า “พ่อขอโทษ” ในขณะที่เห็นลูกและเมียนั่งร้องไห้ แต่ครอบครัวนี้โดยเฉพาะแม่ทুমซึ่งเป็นคู่ชีวิตกล่าวว่า “พ่อไม่ต้องขอโทษหรอก มันไม่ใช่ความผิดหรอก คือ จริง ๆ แล้วความมีน้ำใจของพ่อ แต่พ่อนึกไม่ถึงว่าเขาจะทำร้ายเรา ไม่เป็นไรพ่อ เดี่ยวเราก็กินใหม่ได้ พ่ออย่าทำอีกก็แล้วกัน”

จะเห็นได้ว่า การให้ทานคือวัตถุสิ่งของที่ดี การให้อภัยเป็นทานที่ดี ทั้งสองอย่างนี้เป็นมรรยาที่ดั่งามเป็น “สังคหวัตถุธรรม” และ “พรหมวิหารธรรม” ของผู้กระทำและเป็นการช่วยเสริมสร้างกำลังใจให้ผู้กระทำผิดรับรู้ถึงการเสียสละและความมีน้ำใจของฝ่ายหนึ่งจนกระทั่งเกิดความซาบซึ้งจนก่อให้เกิดความรักความเมตตา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป และยังสามารถทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปในหนทางที่ดีงามได้และมีความสุข

กล่าวโดยสรุป ตัวชีวิตแต่ละตัวดังกล่าวมานี้ อาทิ การช่วยเหลือเอื้ออาทร เสียสละ ให้อภัย เป็นต้นนั้น ถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว เพราะเป็นตัวชีวิตที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ไม่

^{๙๓} สัมภาษณ์ภักทพล บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “บี วัสดุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖.

^{๙๔} สัมภาษณ์รอง (คณศ) เค้ามูลคดี, ศิลปินนักแสดงอาวุโส นักพากย์ ศิลปินแห่งชาติ, ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

มีครอบครัวใดที่จะมีความสุขได้หากปราศจากตัวชีวิตดังกล่าว และเมื่อนำมาเทียบกับแนวคิดทางพุทธศาสนาพบว่า จัดเป็น “คิหิสุข” เป็นความสุขของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนหรือความสุขของชาวบ้าน อันเป็นความสุขที่บุคคลทั่วไปพึงได้รับ ได้แก่ (๑) อตถิสุข ความสุขจากการมีทรัพย์ ได้แก่ กินข้าวพร้อมกัน ร่วมทำกิจกรรมของครอบครัว (๒) โภคสุข ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ได้แก่ สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนได้ ช่วยเหลือเอื้ออาทร เสียสละ รู้จักการให้ (๓) อนนสุข ความสุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้สิน ได้แก่ ตั้งใจทำมาหากิน พอกิน พอใช้ (๔) อนวัชชสุข ความสุขที่เกิดจากการประพฤติในสิ่งที่ไม่มิโทษ ได้แก่ ปลอดภัย ยามเสพติด การพนัน เหล้าและบุหรี่ โดยความสุขดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานความสุขที่ทุกครอบครัวปรารถนา ที่แสดงให้เห็นถึงความประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งของการสร้างครอบครัวให้มีความสุขโดยทั่วไป

๓.๒.๓ ความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย^{๙๕}

ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก ได้แสดงให้เห็นถึงตัวชีวิตครอบครัวที่มีความมั่นคงในสังคมไทย จากการสัมภาษณ์ภาคสนามได้ข้อสรุปในเบื้องต้นว่า การมีครอบครัวที่มีความมั่นคงนั้นจะต้องประกอบด้วยตัวชีวิต ๖ ตัวชีวิต ดังนี้

๓.๒.๓.๑ ความมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวแน่นเหนียว ความมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวแน่นเหนียว ในที่นี้หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีจิตใจผูกพัน ห่วงใยหรือห่วงหากัน อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าไม่สามารถจะอยู่พร้อมหน้าด้วยกันได้สำหรับบางกรณี เนื่องจาก “ความรู้สึกรักใคร่และผูกพันทางใจต่อกัน ต่างคนต่างมีคุณค่าในใจของกันและกัน เข้าใจ และเป็นห่วงเป็นใย มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข ไม่ทอดทิ้งกัน ให้ความอบอุ่นต่อกัน และสามารถให้อภัยกันได้”^{๙๖} ดังกรณีครอบครัวคุณวัฒนะกุล ช่วงหนึ่งของชีวิตที่สามีภรรยาต้องแยกกันอยู่คนละจังหวัดเป็นเวลาแรมปีไม่เห็นหน้ากัน แต่ต่างคนต่างมีจิตรักใคร่ผูกพัน ดังข้อความที่ว่า

แต่เมื่อครอบครัวนี้ได้ย้ายมาอยู่เชียงใหม่ก็ประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจในครอบครัวอีกในเวลาต่อมา เป็นเหตุให้เสียชี้ยต้องออกไปทำมาหากินที่ต่างจังหวัดไกลโพ้นถึงเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำต้องปล่อยบุตรสาว ๒ คนพร้อมกับภรรยาอยู่ทำมาหากินที่เชียงใหม่ เป็นการแยกกันอยู่ประมาณ ๑ ปีเศษ ซึ่งทั้งคู่ต่างก็กล่าวกันว่า “คิดแล้วร้องไห้เพราะว่าเสียบอกว่าทำไ้ต้องแยกกันอยู่ เพราะว่าเศรษฐกิจเป็นแบบนี้ ผัวไปทางเมียไปทางแล้วไง แต่เรานี้หันเข้ามาหากัน เราให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ไม่เป็นไรเรามีสองมือ สิบนิ้วเราไม่ขาดสักนิ้ว สู้กัน เราต้องมาตั้งต้นใหม่” อีกทั้งเสียชี้ยขณะอยู่เกาะสมุยได้กล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มี “เทวดา พระพรหม พระพิฆเนศ ถ้าตายฝากลูกฝากเมียไว้ดูแลด้วย” ส่วนบุตรสาวทั้ง ๒ เมื่อเวลาคิดถึงบิดามักจะถามผู้เป็นมารดาเสมอ ๆ ว่า “พ่อเมื่อไรจะมาหาหนู” ด้วยความสงสารบุตรจึงปลอมโยนบุตรพร้อมกับน้ำตาที่ไหลนองหน้าว่า “พ่อไปทำงานอยู่สักพักหนึ่งถึงจะกลับมา ก็บอกอย่างนี้ รอให้พ่อได้เงินมาเป็นค่าอาหารค่าอยู่ส่งหนูเรียนหนังสือ ตอนนี้นักต้องเป็นคนดีนะ อย่างงั้นอย่างงี้สอนไปสักพักน้ำตาก็ไหล นอนกอดลูก

^{๙๕} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแพมลิกรูป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๙๖} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, หน้า ๔๕-๔๖.

๒ คน” โดยสภาพตอนนั้นหล้ายอมรับว่า ตนเองและครอบครัวไม่ทราบเหมือนกันว่าอยู่ได้อย่างไรเพราะมี “สภาพโกลโกลโส คือว่าอยู่แบบไม่มีเหล็กดัดไม่มีอะไรเลย หนูกับลูกสาว ๓ คนแม่ลูก อยู่ด้วยกันแคบ ๆ ชั้นเดียว แม่ซิคิดคิดว่าสภาพตอนนั้นมันเป็นเพิง”^{๙๗}

จะเห็นได้ว่า การดูแลจิตใจกันถึงแม้อยู่ห่างไกลก็สามารถที่จะสร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้นในครอบครัวได้เพราะก่อให้เกิดความรักความผูกพันอย่างเหนียวแน่น จากกรณีดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ชัดเจนว่า สัมพันธภาพที่เหนียวแน่นทำให้ความห่างไกลไม่สามารถทำลายความรักที่แท้จริงของคนทั้งสองเพราะต่างกันต่างเห็นคุณค่าของกันและกันด้วยสัมพันธภาพที่มั่นคงนั่นเอง

๓.๒.๓.๒ มีหลักคิดคุณธรรมที่มั่นคง คำว่า “มีหลักคิดคุณธรรมที่มั่นคง” หมายถึง

สมาชิกทุกคนในครอบครัวดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ตระหนักในความสำคัญของชีวิต ครอบครัว สังคม มีหลักธรรมประจำใจ มีความชัดเจนในเรื่องผิด ชอบ ชั่ว ดี รู้ว่าอะไรคือบาปมุข หลบเลี่ยง หลีกห่างได้ สามารถสั่งสอนอบรมลูกได้หรือดูแลสมาชิกครอบครัวไปในทางที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและชุมชน ดังกรณีครอบครัวบุญอาชาไนยที่ว่า “ตัวแปรหลักที่ทำให้ครอบครัวของเรามีความมั่นคง คือ ความมูมานะขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ทุก ๆ อย่างเลยครับ ไม่ว่าจะตัวเอง ครอบครัว หรือว่าคนอื่น มันมีความซื่อตรงในตัวเราอยู่แล้ว ถึงเราจะเป็นคนเกเร สัจจะและความซื่อสัตย์ต่าง ๆ มันอยู่ในตัวเรา แฝงอยู่ในตัวเราตั้งแต่เล็กจนโต”^{๙๘} ถึงแม้ว่า ครอบครัวนี้ลูกชายไม่ได้อยู่กับครอบครัว แต่มีหลักในการอบรมลูกให้รู้จักผิดชอบชั่วดีเมื่อได้อยู่กับลูกหรือในโอกาสสำคัญทางศาสนา ด้วยแนวคิดที่ว่า

ลูกชายเนี่ยอยู่กับยายอยู่กับป้าทางโน้น เขาดูแลลูกเราดีอยู่แล้ว ก็ติดต่อกันทุกวัน เย็นโทรหากันทุกวันทุกเย็น ไม่ว่าจะเรียนหรือความประพฤติตัว เกิดถ้าว่าลูกเกเรหรือไม่ตั้งใจเรียนหรืออย่างไร ครูมาฟ้องทางโน้นก็จะแจ้งมาทางเรา เราก็จะคุยกับลูก คุยในลักษณะเพื่อนคุย แล้วก็ชี้ให้เขาเห็นว่า ถ้าทำไม่ดีผลที่ตามมาก็คือสิ่งอย่างนี้ เราก็ยกตัวอย่างให้เขาดู เขาฟังครับ เขาฟัง แล้วอีกอย่างถึงเขาจะเป็นเด็ก เราก็พาเขาเข้าวัดบวชสามเณรศึกษาธรรมตั้งแต่น้อย ๆ เพราะเราบ่มนิสัยเขาด้วยการป้อนธรรมะเข้าไปในหูในหัวเขาตั้งแต่เล็กๆ บาปคืออะไร บุญคืออะไร อะไรที่ทำแล้วมีผลเสียเป็นอย่างไร และตลอดเวลาที่อยู่กับเขา แล้วตลอดเวลาที่มีตัวอย่างให้เขาเห็นสิ่งไม่ดีก็รีบเลยว๊านี้ เห็นมัยมอเตอร์ไซด์เขาชน เด็กวัยรุ่นอะไรซบเป็นอย่างจี้ ๆ ๆ ก็บอก ในขณะที่เดิน ๆ กันอยู่มีสิ่งสารสาส์น ถ้าเป็นคนอื่นเขาก็จะฆ่า อย่างเช่น ู เราก็จะบอกเขา การฆ่ามันเป็นบาปข้อที่ ๑ เขาก็รู้ครับว่าศีล ๕ คืออะไร นั้นแหละใช้จิงหะนี่ไปตลอดบวกกับการใช้โทรศัพท์ ถ้าเกิดมีทางบ้านฟ้องมา เราก็จะคุยกับเขาเลยว่า ทำอย่างนี้ไม่ได้นะ ทำอย่างนั้นมันไม่ถูกต้อง”^{๙๙}

^{๙๗} สัมภาษณ์ประกาศรี คุณวันนะกุล, เจ้าของร้านผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมหินอ่อน ให้บริการออกแบบติดตั้งงานแสดงศิลปะทุกชนิด, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^{๙๘} สัมภาษณ์ภัทรพล บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “บี วัสดุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๙๙} สัมภาษณ์ประกาศรี คุณวันนะกุล, เจ้าของร้านผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมหินอ่อน ให้บริการออกแบบติดตั้งงานแสดงศิลปะทุกชนิด, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

สำหรับครอบครัวบุญทอง^{๑๐๐} จัดเป็นอีกครอบครัวหนึ่งเช่นกัน ที่แสดงให้เห็นความเป็นชีวิต ครอบครัวและสังคม โดยเฉพาะเกี่ยวกับอบายมุขซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากไม่เฝ้าระวังให้หายขาดอาจจะมีผลกระทบต่อสังคม ดังนั้น จะให้ความสำคัญต่อการอบรมสั่งสอนบุตรให้ตั้งตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม เธอได้ตระหนักเรื่องนี้เป็นอย่างมาก เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญทีเดียว ทั้งบุตรชายและบุตรหญิง อย่างกรณีบุตรชายเมื่อเธอทราบว่าบุตรของเธอติดยาเสพติดเท่านั้น อันเนื่องจากเธอสังเกตพฤติกรรมและการเปลี่ยนแปลงของบุตรตลอดด้วยความเอาใจใส่ ทำให้ความทุกข์อันใหญ่หลวงบังเกิดขึ้นมาทันทีเพราะว่า หากปล่อยไว้ไม่เพียงแต่ทำให้บิดามารดาเป็นทุกข์เท่านั้น แต่จะนำมาซึ่งความเป็นภัยต่อสังคมอันใหญ่หลวงต่อไปอีกด้วย ดังนั้น สิ่งแรกที่เขาจะต้องปฏิบัติขั้นเด็ดขาด ก็คือ การรักษาเยียวยาบุตร ด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วยตนเองไม่ให้บุตรออกจากบ้าน ด้วยความรัก ความทะนุถนอม กลืนกล่อมบุตรให้ปฏิบัติตามเพื่อตนเองและครอบครัว จนกระทั่งบุตรหายขาดและสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ดังเดิม

ดังกล่าวนี้อาจเห็นได้ว่า หลักคิดคุณธรรมมิได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญแต่เป็นพื้นฐานจิตใจของมนุษย์ที่ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญาที่พยายามประคับประคองตนเองและสมาชิกในครอบครัวให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ ครอบครัวที่มีความสุข มั่นคง อบอุ่น ปลอดภัย โดยมองปัญหาในครอบครัว คือ ปัญหาของสังคม เพราะหากครอบครัวไม่สามารถเยียวยาสมาชิกในครอบครัวในแต่ละครอบครัวที่ประสบกับปัญหาได้ก็ย่อมกระทบและสร้างความเดือดร้อนต่อสังคมต่อไป ดังที่เพลโตกล่าวว่า “คุณธรรม คือ การปฏิบัติที่ดีตามหน้าที่ของวิญญาณ และคุณธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้บังเอิญ เพราะมนุษย์จะต้องรู้ว่าเขากำลังทำอะไร เพื่ออะไร และทำอย่างไร คุณธรรมจึงเกิดขึ้นจากความรู้ไม่ใช่ความรู้ทฤษฎีแต่เป็นความรู้ที่มาจากการปฏิบัติจริง”^{๑๐๑} ซึ่งย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยจิตสำนึกของแต่ละครอบครัว โดยเฉพาะผู้นำครอบครัวซึ่งจะต้องเป็นต้นแบบแห่งคุณธรรมที่ติดตามต่อสมาชิกทุกคน

๓.๒.๓.๓ มีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง คำว่า “มีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง” หมายถึง สมาชิกของครอบครัวมีความสามารถทำความเข้าใจกับสภาพการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เข้ามากระทบตน และสามารถจัดการกับสภาพของครอบครัวตนได้อย่างดี เป็นฝ่ายกระทำไม่ตกเป็นฝ่ายถูกกระทำ หรือตามกระแสไปโดยไม่รู้ไม่เข้าใจ ดังกรณีครอบครัวศิริวัลย์

ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสิ่งไม่แน่นอน วันนี้เป็นแบบนี้วันข้างหน้าก็บอกไม่ได้ พี่ถึงบอกว่าพี่ไม่
อยากเป็นตัวอย่างให้ใคร เพราะว่าชีวิตมันไม่ได้จบแค่นี้ วันที่เราคุยเพราะว่าคนเรามัน

^{๑๐๐}สัมภาษณ์กานดา บุญทอง, เกษตรกร, ๒๔ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๑๐๑}แนวคิดเรื่องคุณธรรมของเพลโตมี ๔ ประการคือ ๑. **ปัญญาหรือความรู้ (wisdom)** คือการหยั่งรู้ว่าจะไร้อุก ออะไรผิดอะไรดีอะไรไม่ดี อะไรควรประพฤติหรือไม่ควรประพฤติ ๒. **ประมาณ (temperance)** คือ การรู้จักควบคุมตัวเองให้อยู่ในขอบเขตของจุดมุ่งหมายชีวิต มีความรับผิดชอบ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ๓. **กล้าหาญ (courage)** คือ กล้าเสี่ยงต่อความยากลำบาก อันตราย เพื่ออุดมการณ์ของตนเอง หรือด้วยความมั่นใจว่าได้กระทำดีที่สุดแล้ว ๔. **ยุติธรรม (justice)** คือการให้แก่ทุกคนอย่างเหมาะสม เช่น การให้แก่ตนเอง ครอบครัว มิตรสหาย ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา อย่างมีเหตุผลอันควร, ดร.สำราญ ศรีคำมูล, จริยธรรม. http://www.baanjommyut.com/library_3/extension-2/ethics/03.html, (๙ กันยายน ๒๕๕๘).

เปลี่ยนได้ คนเราสิ่งที่เข้ามาแต่วัน ความเป็นอยู่แล้วเกิดความเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นใครบางคนอาจจะไปเรียนรู้อะไร คิดว่าดีกว่า ชอบกว่า มันก็ทำให้คนเปลี่ยนไปได้ ให้พี่เป็นครอบครัวตัวอย่างพี่ถึงไม่ยากเป็นเพราะพี่มีความรู้ดีกว่า ชีวิตมันยังไม่แน่นอน^{๑๐๒}

นับได้ว่าเป็นความคิดที่อิงหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจนเห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิต (อนิจจัง) จึงดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท (อัปมาทธรรม) เป็นเหตุครอบครัวเข้าใจหลักในการดำเนินชีวิต แยกแยะดีชั่วได้ แม้กระทั่งลูก

ลูกพี่ชอบให้ทำกิจกรรมทุกคนเพราะว่าจะได้เรียนรู้สิ่งที่นอกเหนือจากตำรา เพราะการทำกิจกรรมนั้นทำให้เรียนรู้ว่าการอยู่ในสังคมมันไม่ได้ง่าย เวลาไปทำงานไม่ได้หมายความว่าฉันตั้งใจอยู่คนเดียวแล้วจะสำเร็จใช่ไหม มันต้องร่วมมือกับคนอื่น ๆ ด้วย บางทีเรามีวิธีการกับคนนี้ การเป็นลูกคนจีน บางทีมาร่วมมือกับเรา เกิดว่าเราแข่งออกไปเขาจะร่วมมือกับเราไม่ เราจะทำอย่างไรมีวิธีการอย่างไร พี่จะไม่ค่อยซีเรียสกับที่ต้องนั่งอดทน เพราะว่าชีวิตคือการเรียนรู้ คนแต่ละคนมีรูปแบบมีวิธีการแตกต่างกันไป^{๑๐๓}

ด้วยแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ครอบครัวรู้จักการเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งชีวิตและหน้าที่การทำงาน และผลที่จะตามมาในอนาคตจัดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี (โยนิโสมนสิการ) ให้กับครอบครัวเลยทีเดียวที่ทำให้สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวหากต้องประสบกับปัญหาอย่างไรอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ได้คาดคิดไว้ล่วงหน้า โดยพร้อมที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเสมอทั้งด้านดีและไม่ดี จึงเป็นทักษะอย่างหนึ่งของชีวิตเพื่อให้ตนเองและครอบครัวดำเนินไปได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

๓.๒.๓.๔ พึ่งตนเองได้ คำว่า “พึ่งตนเองได้” หมายถึง ครอบครัวมีความสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง มีทรัพยากรของตน ไม่ว่าจะเป็นทุนด้านใด ทุนแรงงาน ทุนที่ดิน ทุนปัญญาความรู้ ทุนบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทุนชุมชน เป็นต้น ดำรงชีพอยู่ได้ตามสมควร แม้ไม่ร่ำรวย แต่ก็ช่วยตนเองได้ ดังกรณีครอบครัวบุญทองซึ่งเป็นครอบครัวที่รู้จักการใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณรอบ ๆ บ้านที่ว่าง ๆ ปลุกปั้นผักสวนครัว อีกทั้งใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ด้วยการทำ “ผ้าบาติกน้ำยาล้างจานขาม สบู่” จากวัสดุธรรมชาติบริโภคเองและขายส่งด้วยเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว โดย

การปลูกผักอะไรนี้ฉันทำมานานแล้ว ปลูกผักแต่ละวันฉันจะได้ทุกวันเพราะว่าฉันไม่ได้ไปยุ่งทำผ้าบาติกอะไรแบบนี้ ฉันเป็นประธานกลุ่มบาติกถึงกะจำเป็นต้องไปทำส่วนรวมบ้าง จะทำส่วนตัวทั้งหมดไม่ได้ แต่เหมือนผักเก็บขายได้ทุกวันเหมือนผักหวานเก็บแต่ละครั้งได้เป็น ๑๐๐ มัดส่งแม่ค้ามัดละ ๘ บาท เพราะว่าเขาเอาไปขายก็ต้องมีได้กัน ถึงกะว่าแม่ค้ามาเอาถึงบ้านตลอด ถึงวันนี้ก็เก็บไปขายแล้วได้สัก ๒๐๐ ถึง ๓๐๐ เก็บข้างบ้านอย่างผักหวาน ผักมะระ ผักเหลียง มีทั้งหมดปลูกไว้ตลอด เพราะเห็นแล้วว่าสิ่ง ๆ นี้พาครอบครัวรอด ซื้อมีกับข้าวแต่ละอย่างก็ผักสวนครัวนี้แหละนะ อยู่ได้ แต่ถ้าเราจะให้ร่ำรวยการขายผักคงเป็นไปได้แต่อยู่ได้ เพราะว่าเราเอามาแลกปลาแห้ง แลกหมู แลกปลา แลกอะไรได้ทุกอย่าง ใส่น้ำมันเครื่องไปตัดยางพาราก็ได้ใส่ เพราะบางวันได้ถึง ๖๐๐ บาท

^{๑๐๒} สัมภาษณ์คุณศุภล ศิริवालย์, พยาบาลวิชาชีพ, ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖.

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน.

๗๐๐ บาท จัณวันนั้นได้ ๖๔๐ บาทเมื่อวันเสาร์นี้ ๖๔๐ บาท ถึงกะมาเก็บวันจันทร์อีกได้ ๓๐๐ กว่าบาท กะจั้นถ้าพูดรายจ่ายในครอบครัวค่ากับข้าว ค่าข้าวสาร ค่าน้ำค่าไฟอยู่รอด^{๑๐๔}

หรือครอบครัวฉายาภูมิ ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า “เราปลูกเอง ทำเอง ใช้ของทำเองลดต้นทุนค่าใช้จ่ายน้อยลง เราไม่เดือดร้อน คือ พอเพียงนี้ พอเพียง พอประมาณ จะไม่ทะเลาะกันคนในหมู่บ้าน พอเพียงหมดก็จะไม่โลภไม่แย่งอะไรกัน พอใจในสิ่งที่มี ถ้าใครทำได้มากถือว่ามีความสามารถ เก่งขยัน...”^{๑๐๕} จัดเป็นแนวทางการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเป็นการปฏิบัติตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของในหลวงที่ว่า

๑. ยึดหลักความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า...ความเป็นอยู่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง... ๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า... ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพของตนเป็นหลักสำคัญ... ๓. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น... ๔. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางในชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า ...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...

ดังกล่าวมาข้างต้นนี้เห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดขององค์ประกอบความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยมากทีเดียว

๓.๒.๓.๕ สามารถเลี้ยงลูกได้ดี คำว่า “สามารถเลี้ยงลูกได้ดี” หมายถึง ลูกที่มีพัฒนาการชีวิตในแต่ละช่วงวัย ทั้งสุขภาพร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตใจแจ่มใส มีความสุข เข้ากับคนอื่นได้ดี เป็นที่รักใคร่ของคนอื่นและใฝ่เรียนรู้ ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ของความมั่นคงของพ่อแม่และครอบครัว กรณีครอบครัวศิริวิทย์ที่ว่า

เออ...จริง ๆ เด็กมันมีพื้นฐานอยู่แล้วไง เราคิดว่าเราให้วัคซีนพอสมควรแล้ว วัคซีนคือ เราให้เราสอนตั้งแต่เล็กๆ เราปลูกฝังเราเชื่อค่ะว่า เขาสามารถแยกแยะ ได้ไอนั้นมันเป็นเรื่องที่รู้สึกมั่นใจระดับหนึ่ง ลูกเรียนวิศวะนี่เขาเลือกเอง ลูก ๒ คนเขาเลือกเองมันเลย จริง ๆ แล้วพ่อเขาอยากให้เรียนหมอ แต่ว่า เขาไม่ชอบ พี่เองก็ให้ข้อมูลเขาแต่ตอนเล็กนั่นแหละ เพราะพี่ไม่อยากจะให้เขาไปเรียนด้านนี้เท่าไร เพราะบาปกับบุญมันไปคู่กัน เพราะบางทีพอทำไปทำมา

^{๑๐๔} สัมภาษณ์กานดา บุญทอง, เกษตรกร, ๒๔ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์นายสมศักดิ์ และสุภารัตน์ ฉายาภูมิ, เกษตรกร, ๑ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

บางทีก็ “นิดเดียว” ก็พลาดได้ ขาช้างหนึ่งอยู่บุญ ขาช้างหนึ่งอยู่บาป แล้วอีกอย่างหนึ่งเวลา ส่วนตัวก็ไม่ค่อยมีนะ เพราะว่าทุกคนพอลูกไปไกลตัวอยู่ตัวตลอดแล้ว พอเขาไปไกลแล้วก็ เป็น ห่วง สารพัด เรื่องการเรียนเขาอยากเรียนอะไรก็ให้เขาเรียน เพราะชีวิตเป็นของเขา นะ เพราะคนเราเรียนมาบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องมาทำงานตามที่เรียนเสมอไป ลูกอายุขนาดนี้เรา ต้องปรับตัว ยิ่งเด็กวัยรุ่นอย่างนี้ พุดมากไม่ได้นะ เด็กวัยรุ่นไม่ชอบให้เราเข้าไปยุ่งมาก เปลี่ยนไปเหมือนกันทั้งสองคนนั่นแหละ แต่พอโตขึ้นมันก็เปลี่ยนแต่พ่อเขาบอกว่า ตอน วัยรุ่นก็เปลี่ยนไป ตอนเล็กๆ จะเชื่อฟังว่านอนสอนง่าย พอโตขึ้นหน่อยเขาค่อนข้างจะเป็น ตัวของเขาเอง จะเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นเด็กก็ไม่ใช่ว่า บางทีเราก็อธิบายเหมือนกันนะ บางที รู้สึกอัดอั้นใจไม่ได้ตั้งใจแต่ก็ต้องทำใจ เดี่ยวเราก็อธิบายประสบการณ์จากชีวิต มีพ่อแม่คนไหนที่ ไม่สบายใจเรื่องลูก นี่ก็จะคุยเรื่องนี้ให้ลูกเข้าใจถึงลักษณะของเด็ก เด็กเล็กเราเป็นครูได้ เมื่อไหร่ที่เด็กโตขึ้นเป็นวัยรุ่นเราต้องเปลี่ยนตัวเองมาเป็นเพื่อน ยากมาก ๆ เพราะเรามาเป็น ครูมาก่อนเข้าใจมัย

จัดเป็นการเลี้ยงลูกที่มีพื้นฐานของการเข้าใจเบื้องต้นตามลำดับช่วงวัยของเด็กกว่า มี พัฒนาการด้านความคิด การกระทำเป็นอย่างไร โดยการเลี้ยงลูกได้ระดับนี้นั้นแสดงให้เห็นถึง ความ เอาใจใส่ การบำรุงเลี้ยงทั้งกายและจิตใจให้มีการพัฒนาไปพร้อม ๆ เป็นการให้วัคซีนในแต่ละช่วงได้ อย่างลงตัวและเหมาะสมทำให้เด็กมีพัฒนาตามลำดับเป็นไปตามความต้องการของครอบครัว โดย สอดคล้องกับหลักการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสมาชิกในครอบครัว

๓.๒.๓.๖ เกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง คำว่า “เกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง” หมายถึง นอกจาก ช่วยเหลือตนเองได้แล้ว มีความสามารถที่จะเข้าใจคนอื่น และเห็นประโยชน์ของความเกื้อกูลที่มีต่อกันในชุมชน ดูแลคนอื่นได้ตามสมควร ดังกรณีครอบครัวเทิดเกียรติชาติ ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีความ พร้อมต่อการเกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ตั้งแต่เริ่มต้นของชีวิต ครอบครัวเลยทีเดียว เริ่มตั้งแต่การเลือกคู่ชีวิตเพื่อสร้างครอบครัวว่า “ถ้าไม่มีนิสัยคล้ายผม ผมจะไม่ เอามาทำพันธุ์เพราะผมนั้นผิดเพื่อนทำแต่เรื่องส่วนรวม ๆ ถ้าไม่คล้ายผม ผมจะอยู่อย่างพระ ถ้าว่า คล้ายนี้จะได้อะไรก็ได้แต่ถ้าไม่คล้ายจะไม่เอาจะอยู่ผู้เดียว อยู่แต่ส่วนเหมือนกับพระตลอดชีวิต”^{๑๐๖} ซึ่งเมื่อใช้ชีวิตร่วมกันแล้วก็เป็นอย่างนี้ ครอบครัวนี้จะให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ประโยชน์ส่วนตัว โดยขณะปฏิบัติตนนั้นไม่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของครอบครัว ถึงแม้ว่า บางครั้งการไปปฏิบัติหน้าที่นั้นไม่ได้แจ้งให้ทางครอบครัวทราบแต่เมื่อกลับมาแล้วจึงได้อธิบายให้ฟังว่า

การไปโน่นไปนี่อะไรอย่างนี้ บางครั้ง บางเวลา บางโอกาส บางทีไม่รู้ว่ ผมไปประชุมเรื่อง นั้นเรื่องนี้ บางทีแม่บ้านไม่เข้าใจว่า ผมไปทำภารกิจเพื่อชาติเพื่อสังคม ก็มีส่วนหนึ่งแต่พอ กลับมาอธิบายการทำภารกิจนี้สิ่งที่ได้มาคือคุณประโยชน์ต่อสังคม แต่ก็เข้าใจไม่มีปัญหา รุนแรงอะไรในครอบครัว คนเราเกิดมาชาติหนึ่งช่วยตนและช่วยผู้อื่น แต่การช่วยผู้อื่นนั้นมี ประโยชน์กว่าช่วยตน ตั้งแต่ผมเรียนประถมเห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตน ภรรยา นี้ เข้าใจ ถึงเขาก็นั่นแหละตั้งชมรมข้าราชการบำนาญบำนาญครูอำเภอดุสิต ภรรยา ก็ สนับสนุน ตั้งชมรมผู้สูงอายุ ภรรยาก็สมัครกัน อีกทั้ง ยังได้มีการบริจาคให้กับสาธารณะ

^{๑๐๖}สัมภาษณ์นายปลื้ม เทิดเกียรติชาติ, ข้าราชการครูบำนาญ, ๒๕ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

สถานที่ปฏิบัติธรรม ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า กองทุนการศึกษา ให้กับโรงเรียนต่าง ๆ ทายปัญหาธรรมะ วันสารทเดือน ๑๐ และกิจกรรมสาธารณะกิจกรรมปีใหม่ในแต่ละปี^{๑๐๗}

ดังกล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมพื้นฐานของความมีน้ำใจและความพร้อมของครอบครัวที่จะเสียสละเวลา กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ช่วยเหลือสังคมรอบข้างเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชนในฐานะที่ตนเองมีความมั่นคงพอที่จะช่วยผู้อื่นได้โดยไม่เมินเฉยหรือหาความสุขสบายเฉพาะครอบครัวของตนเองเท่านั้น จัดเป็นตัวชี้วัดความพร้อมของครอบครัวที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอีกทั้งเป็นลักษณะของคนดีที่มี “หลักสัจจกตัตถุธรรม” พร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม โดยตั้งอยู่พื้นฐานความเป็นผู้รู้จักประมาณตน

กล่าวโดยสรุป ตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัวดังกล่าวทั้งหมดนี้ก็คือ หลักการในการเสริมสร้างความมั่นคงเกี่ยวกับหลักทิศเบื้องหน้า คือ “บิดามารดา” และทิศเบื้องหลัง คือ “บุตรภรรยา” ซึ่งเป็น(๑) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันของครอบครัวเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อกันตามบทบาทอย่างถูกต้อง (๒) มีแนวทางการดำเนินอยู่บนเส้นทางสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ได้แก่ มีหลักคิณคุณธรรมที่มั่นคงและมีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง อันแสดงให้เห็นถึงการเข้าใจหลักอริยสัจ ๔ ในการประคับประคองความคิดเห็นให้ตรงตามแนวทางแห่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย (๓) ประสบกับความสุขกับการใช้สอยทรัพย์ซึ่งเทียบเคียงได้กับหลัก “คิณิสุข” ความสุขของชาวบ้านที่เรียกว่า “สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์” “สุขเกิดจากการใช้สอยทรัพย์” ได้แก่ พึ่งตนเองได้ สามารถเลี้ยงดูได้ดีและเกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง ดังนั้นตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัวในประเด็นนี้ก็คือ ความมั่นคงทางด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ความมั่นคงในหลักการดำเนินชีวิตตามหนทางอันประเสริฐ และความมั่นคงในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเกี่ยวเนื่องด้วยปัจจัย ๔ เพราะไม่เป็นหนี้สิน ประพฤติตนไม่เป็นภัยต่อสังคม ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมรอบข้างด้วยจิตใจอันเป็นกุศล โดยวางพื้นฐานบนความคิดเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม

๓.๒.๔ ความเสมอภาคในครอบครัว

คำว่า “ความเสมอภาค” ในที่นี้หมายถึง ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายเกี่ยวกับความเสมอภาคทางเพศ หมายความว่า การที่ผู้หญิงและผู้ชายใช้ประโยชน์จากโอกาส ทรัพยากร และผลตอบแทนจากการพัฒนาที่มีคุณค่าทางสังคมอย่างเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคทางเพศไม่ได้หมายถึง การที่ผู้หญิงและผู้ชายเหมือนกัน แต่หมายถึง การมีศักยภาพในการใช้โอกาสในสังคมและชีวิตที่เท่าเทียมกันนั้น อาจจะไม่เพียงพอที่จะสร้างความเสมอภาคทางเพศได้ เพราะการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันในบริบทของความไม่เสมอภาคอาจจะเป็นการคงไว้ซึ่งความเหลื่อมล้ำให้ยิ่งรากลึกมากขึ้น

ปัจจุบันความเสมอภาคในครอบครัวเป็นประเด็นที่คณะกรรมการ CEDAW ตั้งข้อสังเกตในข้อคิดเห็นสรุปในการพิจารณารายงานฉบับที่ ๔ และ ๕ ของประเทศไทย โดยคณะกรรมการดังกล่าวเห็นว่า ควรมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติและบรรทัดฐานดั้งเดิมที่เกี่ยวกับบทบาทความรับผิดชอบระหว่างหญิงชายในครอบครัว การปรับเปลี่ยนเจตคติเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในครอบครัว เพื่อให้สอดคล้องกับการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะผู้หญิงปัจจุบันได้รับการพัฒนาในด้านการศึกษาและความสามารถต่าง ๆ เท่า ๆ กับผู้ชาย โดยมี

^{๑๐๗} สัมภาษณ์นายปลื้ม เทิดเกียรติชาติ, ข้าราชการครูชำนาญ, ๒๕ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

องค์ประกอบตัวชีวิตและตัวชีวิตที่ใช้เป็นเป้าหมายในการวัดความเสมอภาคในครอบครัวทั้งหมด ๓ องค์ประกอบและ ๙ ตัวชีวิต ดังต่อไปนี้

๓.๒.๔.๑ ความเสมอภาคในการรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว

ความเสมอภาคในการรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว มีอยู่ด้วย ๔ ตัวชีวิต ดังนี้

- (๑) สัดส่วนเวลาการทำงานบ้าน^{๑๐๘} ของสามีและภรรยาในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ (การทำอาหาร จับจ่ายซื้อของใช้และอาหารทำความสะอาดบ้าน ซักรีดเสื้อผ้า ทำสวน ดูแลสัตว์เลี้ยง)

ตัวชีวิตดังกล่าวนี้พบว่า ปัจจุบันแบบแผนชีวิตของผู้หญิงได้เปลี่ยนไป ผู้หญิงมีการศึกษาและมีบทบาทในสังคมมากขึ้น สังคมยอมรับการเป็นผู้นำของผู้หญิงมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันสังคมยังคงคาดหวังให้ผู้หญิงต้องทำหน้าที่ดั้งเดิมคือการดูแลบ้าน ผู้หญิงจึงต้องทำงานหนักเป็นสองเท่าจากสมัยก่อนซึ่งทำเพียงงานดูแลบ้านและครอบครัว การที่ผู้ชายในสังคมไทยยึดบทบาทดั้งเดิมและไม่ยอมเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อัตราการหย่าร้างของคู่สมรสในประเทศไทยสูงขึ้นโดยเฉพาะสังคมเมืองอย่างกรุงเทพฯ การกำหนดให้ผู้ชายมีส่วนในการแบ่งเบาภาระบ้านเป็นตัวชีวิต เนื่องจากภาระหน้าที่ในการทำงานบ้านเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่ผู้หญิงจะใช้เวลาและโอกาสในการพัฒนาตนเองหรือหาความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตลอดจนเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ดังกรณีครอบครัวสีหมอก ที่ว่า

สมัยก่อนตอนทำงาน ลูกยังเล็ก แล้วก็หลังเยอะ งานบ้านทำทุกอย่าง ซักผ้ารีดผ้า คุณพ่อก็ช่วย สมัยก่อนไม่มีเครื่องซักผ้า ช่วยด้วยกัน เอาผ้ามาทั้งครอบครัวมาซักด้วยกัน ซักกะลามังใหญ่ ๆ ลูกเป็นคนตาก พ่อกับแม่เป็นคนซัก เอาของคุณพ่อคุณแม่ (คุณตาคุณยาย) มาซักด้วย แล้วก็คุณแม่ (คุณยาย) ก็แพ้งซักฟอก แต่ถ้ารีดคุณแม่ (คุณยาย) เป็นคนรีด คุณพ่อ (คุณตา) พี่ก็จะเป็นคนรีด รีดให้พี่ผู้ชาย รีดให้ลูก พอลูกโตขึ้นมาประมาณ ป. ๒ นี้ ก็จะมีงานกันล่ะ

สำหรับครอบครัวบุญทอง^{๑๐๙} ก็เฉกเช่นเดียวกันว่า

ความสามัคคีระหว่างหัวหน้าครอบครัวกับแม่บ้าน ความสามัคคี ความขยัน ความอดทน ความสามัคคีก็คือว่า เราไม่แบ่งงานว่างานนี้งานของผู้หญิง แพนไม่ช่วยไม่ใช่ งานนี้เป็นงานของผู้ชาย ฉันไม่ช่วยไม่ใช่ เราต้องช่วยกันทั้งหมด ไม่เกี่ยงงาน เพราะว่าไม่แบ่งงาน บริเวณบ้านนี้แพนจะรับผิดชอบจะแบ่งเบาของแม่บ้าน ในบ้านฉันจะรับผิดชอบ ถ้ามากำลังเหนื่อย ๆ ได้ผ่อนคลายเป็นด้วย แต่ทั้งนอกทั้งในมันก็เหนื่อยไปมากเพราะทำงานมาเหมือนกัน ทำได้ทั้งหญิงทั้งชายทำได้ทั้งหมด คือ เราต้องช่วยพอเราช่วยเราก็มีกำลังใจทำ เพราะว่าเราได้เห็นหน้าเห็นตา แต่ถ้าแพนทำงานเพียงผู้เดียว นั่งหายใจบูด ๆ ๆ

^{๑๐๘} การทำงานบ้าน หมายถึง การทำอาหาร จับจ่ายซื้อของใช้และอาหาร ทำความสะอาดบ้าน ซักรีดเสื้อผ้า ทำสวน ดูแลสัตว์เลี้ยง (ดูแลสมาชิกในครอบครัว), อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินเฟอร์เมชั่น พับลิช จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๘.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์กานดา บุญทอง, เกษตรกร, ๒๔ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

ความเครียดมันก็จะเกิดขึ้น แต่ถ้าไปสองคนเราได้คุยโน้นคุยนี้ได้พูดกัน เราอดทนสักนิด เราเหนื่อยไม่กี่วันเราก็ได้เงิน อย่างโน้นอย่างนี้เราก็มีกำลังใจ

(๒) สัดส่วนเวลาในการดูแลลูกรวมถึงการเล่นกับลูกอบรมสั่งสอน และรับส่งลูกของสามี และภรรยาในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่

ตัวชี้วัดดังกล่าวนี้พบว่า สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ทั้งสามีและภรรยาต้องทำงานทั้งคู่ เพื่อให้มีรายได้มากพอที่จะสามารถซื้อความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ทำให้แม่ที่ทำงานนอกบ้าน จะไม่ค่อยมีเวลาดูแลลูก ในขณะที่สังคมยังคาดหวังให้ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลลูก ดังนั้น ผู้หญิงจะได้รับแรงกดดันมากทำให้ผู้หญิงทุกวันนี้มีความเครียดมากขึ้นและมีความสุขน้อยลงซึ่งส่งผลที่ไม่ดีต่อลูก หากลูกมีปัญหาสังคมก็จะลงโทษผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น หากผู้ชายยังไม่ยอมเปลี่ยนบทบาทและพัฒนาทักษะในการมีส่วนร่วมในการดูแลลูก แนวโน้มที่คนไทยจะมีครอบครัวที่อบอุ่นคงจะลำบาก ถ้าประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องเริ่มจากครอบครัว ความเสมอภาคที่แท้จริงระหว่างหญิงชายก็ต้องเริ่มจากการเรียนรู้ในครอบครัวเช่นเดียวกัน การเห็นว่าภาระการดูแลลูกควรเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ชายเช่นกัน ดังกรณีครอบครัวศิริวาลย์ที่ว่า

ในช่วงที่ลูกอยู่ในวัยประถมและมัธยมนั้นครอบครัวนี้ได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างสามีภรรยาที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการศึกษาและกิจกรรมของโรงเรียนร่วมกันกับลูกว่า ช่วงเล็ก ๆ พักจัดการเองหมดเลย โรงเรียนอะไรต่าง ๆ พอเข้ามัธยมก็ไปเลย พอเลยพอจัดการเลย ผู้มีประกันชีวิตที่ดีผู้จัดการ พอเข้ามัธยมพี่ไม่ไปแล้วโรงเรียนให้พ่อเขาจัดการเอง ตอนเรียนชั้นประถมพี่เป็นกรรมผู้ปกครองมั่ง อะไรมั่ง ประชุมมั่ง พอลูกอยู่มัธยมพี่เป็นกรรมการนักเรียน กรรมการผู้ปกครองด้วยเหมือนกัน^{๑๑๐}

(๓) สัดส่วนเวลาในการดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วย^{๑๑๑} รวมถึงการพาไปพบแพทย์ของสามี และภรรยา ในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่

ตัวชี้วัดดังกล่าวพบว่า ปัจจุบันผู้หญิงกลายเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวเช่นเดียวกับสามี แต่ยังคงรับภาระหน้าที่ในการดูแลคนในครอบครัว ซึ่งผู้หญิงจำนวนมากนอกจากจะต้องดูแลลูกและสามียังต้องดูแลบิดามารดาของทั้งตัวเองและสามีด้วย เวลาทั้งหมดของผู้หญิงที่มีสำหรับการพักผ่อนต้องใช้ไปกับการดูแลคนในครอบครัว ในขณะที่ผู้ชายสามารถใช้เวลาสำหรับการพักผ่อนในการพักผ่อนได้ สภาพการณ์เช่นนี้เป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในครอบครัว ดังกรณีครอบครัวเทิดเกียรติชาติ ซึ่งเวลาคนใดคนหนึ่งครอบครัวเจ็บป่วยมาต่างกันต่างช่วยกันผลัดเปลี่ยนกันดูแลที่ว่า “การเจ็บไข้ไม่สบายกะช่วยกัน ใครเจ็บไข้ไม่สบายให้ทางนี้ไปเฝ้า ไอ้นี้ไม่สบาย ก็ให้ทางนี้ไปเฝ้า ไอ้ไหนพินันต์ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”

^{๑๑๐} สัมภาษณ์บุคคล ศิริวาลย์, พยาบาลวิชาชีพ, ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖.

^{๑๑๑} การดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วย หมายถึง การเอาใจใส่ การพาไปพบแพทย์ การดูแลสุขภาพ อาหารการกินและจิตใจ, อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๐.

(๔) สัดส่วนเวลาในการใช้เวลาร่วมกันของสามีและภรรยาในครอบครัว^{๑๑๒} ในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่

ตัวชี้วัดดังกล่าวพบว่า ผู้ชายอาจใช้เวลาหลังเลิกงานและเวลาในวันหยุดไปกับชีวิตสังคม นอกบ้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องกีฬาหรือการสังสรรค์ หรืออ้างว่าเพื่อการติดต่อเกี่ยวกับหน้าที่การงาน หรือการเจรจาธุรกิจก็ตาม แบบแผนการใช้เวลาเช่นนี้ทำให้ผู้ชายไม่มีเวลาที่จะให้ครอบครัว วันหยุดเป็นวันที่ภรรยาต้องพาลูกไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนพิเศษ หรือการเล่นกีฬา ดนตรี รวมทั้งซื้อของเข้าบ้าน การที่สามีมีเวลาให้กับครอบครัวมากขึ้น จะเป็นการสร้างความสมดุลในการใช้เวลาของสามีและภรรยา เป็นการแบ่งเบาภาระของภรรยาและเปิดโอกาสให้ภรรยามีเวลาของตัวเองบ้างในการพัฒนาตนเอง ดังกรณีครอบครัวก้านแก้ว^{๑๑๓} เป็นต้น เพราะถึงแม้ครอบครัวนี้จะทำงานด้วยกันทั้งคู่แต่ทั้งคู่ต่างก็พยายามมีเวลาให้ซึ่งกันและกันตลอด

ตัวชี้วัดดังกล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบร่วมกันทั้ง ๓ ด้าน คือ (๑) ความรับผิดชอบต่อชีวิตของสมาชิกในครอบครัวร่วมกัน (๒) การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา (๓) การให้การศึกษาแก่บุตร จัดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันภายในครอบครัวร่วมกันให้กับครอบครัว ซึ่งมีความหมายที่ไปถึงลักษณะที่พึงประสงค์หรือลักษณะที่ควรจะเป็นหรือลักษณะที่น่าปรารถนา โดยมีมาตรฐานของความถูก ผิด ดี ชั่ว ที่อยู่ในใจล่วงหน้าแล้ว หมายความว่า ความรับผิดชอบนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำทั้งหมดและความรับผิดชอบด้วยจิตสำนึกว่า เมื่อได้คิดหรือได้ทำอะไรก็ตาม ผลของมันเป็นอย่างไร จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นได้อย่างไร จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการใส่ใจมากกว่าหน้าที่ โดยมีเป้าหมายคือการประคับประคองครอบครัวเพื่อไปสู่เป้าหมาย ส่วนรายละเอียดดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๒ (๒.๖.๒.๑) การสร้างภูมิคุ้มกันภายในครอบครัว

๓.๒.๔.๒ ความเสมอภาคในการตัดสินใจในครอบครัว

ความเสมอภาคในการตัดสินใจในครอบครัว มี ๓ ตัวชี้วัด ดังนี้

(๑) สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนครอบครัว^{๑๑๔}

ตัวชี้วัดดังกล่าวนี้พบว่า สังคมไทยเป็นสังคมปิตาธิปไตยที่ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว การเป็นผู้นำครอบครัวในที่นี้ หมายถึง การเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ ถ้าสามีและภรรยามีความเสมอภาคในครอบครัว การตัดสินใจต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสมาชิกของครอบครัวก็ควรเป็นการตัดสินใจร่วมกันของครอบครัว ผู้หญิงจำนวนมากต้องเสียโอกาสในชีวิตเพราะต้องทำตามความต้องการของสามีที่ต้องการมีบุตร และผู้หญิงหลายคนก็ต้องมีบุตรจำนวนที่เกินกว่าความต้องการเพราะสามีต้องการมี

^{๑๑๒} การใช้เวลาร่วมกันในครอบครัว หมายถึง การมีเวลาให้กับครอบครัวในการทำกิจกรรมร่วมกัน อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๑.

^{๑๑๓} คุรยละเอียดเพิ่มเติมที่ สัมภาษณ์นายบุญฤทธิ์และนางราตรี ก้านแก้ว, ข้าราชการตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุข, ๑๑ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖

^{๑๑๔} การตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนครอบครัว หมายถึง ทั้งสามีและภรรยามีส่วนร่วมในการกำหนด วิธีการคุมกำเนิด ช่วงเวลาการมีบุตร จำนวนบุตร และการเลือกเพศของบุตร, อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๒.

บุตรให้ครบสองเพศหรือต้องการบุตรเพศใดเพศหนึ่งและถ้าไม่ได้เพศที่ต้องการ ภรรยาก็ต้องมีบุตรไปจนกว่าจะได้เพศที่ต้องการ ดังกรณีครอบครัวก้านแก้ว^{๑๑๕} ที่ว่า

การเริ่มต้นของชีวิตก่อนที่จะแต่งงานก็จะมีการพูดคุย วางข้อตกลงกันก่อนว่า แนวทางชีวิตหากอยู่คู่กันจะไปอย่างไร วางระบบว่าจะต้องมีลูกอายุเท่าไร มีกี่คน นี่วางข้อกำหนด มีอะไรที่จะต้องหาเหตุผลและข้อตกลงที่จะต้องเลือก หนึ่ง สองหรือสาม ดีที่สุดหรือไม่ต้องเอาดีที่สุดแต่ที่ทำได้แล้วก็ฐานะเราพอทำได้”

(๒) สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนการศึกษาและอนาคตของบุตรและครอบครัว^{๑๑๖}

วิเคราะห์หัวข้อชีวิต ในครอบครัวที่สามีมีความรู้สูงกว่าภรรยา โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ระบบปิตาธิปไตยยังเข้มแข็งอยู่ สามีมักเป็นผู้ตัดสินใจในการวางแผนการศึกษาและอนาคตของบุตรและครอบครัว อาทิ หากภรรยาต้องการไปศึกษาต่อก็ต้องได้รับความยินยอมจากสามี หรือแม้แต่ในครอบครัวที่ภรรยามีการศึกษาและต้องการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป บางครั้งภร่ายาก็ต้องสูญเสียโอกาสและความต้องการของตนเองไปเพราะสามีไม่อนุญาต ผู้หญิงในหลายครอบครัวต้องแบกพาลูกไปเรียนในสิ่งที่ลูกต้องการเรียนแต่บิดาไม่อนุญาตให้เรียน ปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงประเด็นความเสมอภาคระหว่างสามีและภรรยาในครอบครัว ดังกรณีตัวอย่างก้านแก้ว^{๑๑๗} ที่ว่า

วิธีการให้การวางแผนมี ๒ ลักษณะ หนึ่งในเรื่องวิชาการ การบ้าน ก็จะมีผมเป็นหลักจะสอน นอกจากผมไม่อยู่จะให้แม่เฝ้าดูแล เพราะบางทีผมต้องไปประชุมที่ต่างจังหวัด ส่วนเรื่องงานบ้านจะให้แม่เป็นคนสอน พาทำ อย่างเช่น การซักผ้า คือ ตอนนี่เริ่มหัดเรื่องซักผ้าง่าย ๆ ล้างแก้วล้างชามที่ไม่เป็นกระเบื้อง คือ เล็ก ๆ น้อย ๆ กวาดบ้านถูบ้าน คิดว่าเล็กต้องทำได้ให้เค้าหัด ได้เรียนรู้อะไรอย่างนี้ละคะ และอยากให้เค้าเรียนรู้สูง ๆ หลาย ๆ อย่างเหมือนแม่ทั่วไปละคะ ที่สำคัญอยากให้เค้าดูแลตัวเองได้ คือ อยากให้เค้าช่วยเหลือตัวเองเบื้องต้นอะไรอย่างนี้

(๓) สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดการใช้จ่าย การกู้ยืมเงิน และการซื้อขายทรัพย์สินของครอบครัว^{๑๑๘}

^{๑๑๕} สัมภาษณ์นายบุญฤทธิ์และนางราตรี ก้านแก้ว, ข้าราชการตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุข, ๑๑ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖

^{๑๑๖} การตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนการศึกษาและอนาคตของบุตรและครอบครัว หมายถึง สามีและภรรยามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการศึกษาและอนาคตของบุตร สามีและภรรยา, อังนุ สำนักรงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๕.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์นายบุญฤทธิ์และนางราตรี ก้านแก้ว, ข้าราชการตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุข, ๑๑ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖

^{๑๑๘} การตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดการใช้จ่าย การกู้ยืมเงิน และการซื้อขายทรัพย์สินของครอบครัว หมายถึง สามีและภรรยามีส่วนร่วมในการกำหนดค่าใช้จ่าย การกู้ยืมเงินและการซื้อขายทรัพย์สินของสามีภรรยาและบุตร, อังนุ สำนักรงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๖.

วิเคราะห์ตัวชีวิต มีผู้หญิงจำนวนมากที่สามีเสียชีวิตไปโดยทิ้งหนี้สินไว้กับภรรยามากมาย โดยที่ภรรยาไม่ทราบมาก่อนเลยว่า สามีเอาบ้านไปจำนอง หรือสามีไปกู้หนี้สินเพื่อลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ แม้ว่าจะมีกฎหมายบังคับเกี่ยวกับการทำนิติกรรมต่าง ๆ แต่เหตุการณ์เหล่านี้ก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่ บางครั้งภรรยาก็เซ็นเอกสารให้สามีด้วยความไว้วางใจโดยที่ไม่รู้ว่าสามีจะไปทำอะไรเกินกว่าที่บอกไว้กับภรรยา มีภรรยาจำนวนมากไม่เคยทราบเลยว่าสามีมีรายได้เท่าไร และนำไปใช้จ่ายอะไรบ้าง แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงกรณีที่มีภรรยามีชีวิตอยู่และได้ตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดการใช้จ่าย การกู้ยืมเงินและการขายทรัพย์สินของครอบครัวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างครอบครัวเป็นสำคัญ ดังกรณีครอบครัวก้านแก้ว^{๑๙} ที่ว่า

การสร้างเนื้อสร้างตัวของผมส่วนใหญ่ยึดมาก่อน ใช้เงินกู้ กู้สวัสดิการ เรามีเงินเดือนของเรา การที่เรามีสิ่งของก็คือ ใช้วิธีการหลักเหมือนข้าราชการทั่วไป คือ กู้มาเย็นมาแล้วพยายามวางลือการใช้จ่ายของเราว่า คุณผ่อนบ้าน ผ่อนรถ แบ่งกัน ที่เหลือส่วนหนึ่งก็สลับกันว่า ช่วงนี้คุณซื้อของเข้าบ้าน ข้าวสารเครื่องอุปโภคในบ้านสลับกันแบ่งกันถ้าบางครั้งได้เงินพิเศษมา ถ้ามี เช่น โบนัส ค่าตอบแทนมาใช้เพิ่มเติมในบ้าน

ตัวชีวิตดังกล่าวมานี้ทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงวงจรชีวิตครอบครัวที่มีพฤติกรรมในการตัดสินใจร่วมกันของสามีภรรยา เท่ากับการตัดสินใจของครอบครัว เริ่มตั้งแต่ตัดสินใจร่วมกันที่จะแต่งงานและใช้ชีวิตร่วมกันว่าจะใช้ชีวิตคู่อย่างไร วางแผนอนาคตของครอบครัวและการศึกษาของลูกที่จะเกิดมารวมไปถึงการตัดสินใจในการสร้างครอบครัวให้มีหลักฐานที่มั่นคง ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากทีเดียวเพราะการตัดสินใจดังกล่าวนี้ ต้องมีแนวร่วมเดียวกันและจะต้องเดินไปด้วยกันหากพลาดหมายถึงผลกระทบที่จะต้องตามมาต่อครอบครัวต่อไปอีก

๓.๒.๔.๓ ความเสมอภาคในการปรับเปลี่ยนบทบาทระหว่างหญิงชายต่อหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัว มีตัวชีวิตทั้งหมด ๓ ตัวชีวิต ดังนี้

(๑) สามีและภรรยาสามารถรับผิดชอบและสามารถจัดการดูแลงานบ้าน^{๒๐}ได้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อยู่บ้าน

วิเคราะห์ตัวชีวิต ชีวิตของผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงในเมืองหรือชนบทไม่ว่าจะทำงานวิชาชีพหรือเป็นผู้ใช้แรงงานล้วนแต่ไม่มีความแตกต่างในเรื่องการดูแลครอบครัว และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ผู้หญิงจำนวนมากต้องสูญเสียโอกาสความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เสียโอกาสในการรวมกลุ่มในกิจกรรมทางสังคมเพราะไม่สามารถทั้งบ้านได้ เนื่องจากไม่แน่ใจว่าสามีจะสามารถดูแลจัดการบ้านและลูกได้ ดังนั้น การที่ผู้หญิงและผู้ชายมีเงื่อนไขที่ต่างกันในการทำหน้าที่ต่อครอบครัว โดยที่เงื่อนไขของผู้หญิงเป็นเรื่องที่สังคมคาดหวังและมอบหมายจนกลายเป็นบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบโดยเฉพาะของผู้หญิง ในขณะที่เงื่อนไขของผู้ชายเป็นเรื่องที่ไม่ใช่บทบาทหน้าที่และความ

^{๑๙}สัมภาษณ์นายบุญฤทธิ์และนางราตรี ก้านแก้ว, ข้าราชการตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุข, ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

^{๒๐}จัดการดูแลงานบ้าน หมายถึง งานทุกอย่างที่เกี่ยวกับเรื่องอยู่เรื่องกิน ได้แก่ การจ่ายตลาด การหุงหาอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การดูแลลูก การดูแลผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุในบ้าน, อ่างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗.

รับผิดชอบ ดังนั้น ผู้ชายจึงไม่ได้รับการพัฒนาทักษะบทบาทและความรับผิดชอบในเรื่องดังกล่าว การที่ผู้ชายไม่สามารถจัดการดูแลงานบ้านได้เป็นอุปสรรคสำคัญที่ปิดกั้นผู้หญิงในการพัฒนาและใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ การสร้างความเสมอภาคในความรับผิดชอบต่อการดูแลเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวจึงเป็นประเด็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเสมอภาคอย่างแท้จริงของหญิงและชาย โดยเฉพาะในครอบครัว ดังกรณีครอบครัวบุญอาชาไนย^{๑๒๑} เป็นต้น

(๒) สามิและภรรยา มีเจตคติเช่นเดียวกันว่างานบ้านและงานเลี้ยงลูกเป็นงานและความรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกันของทั้งสองฝ่าย^{๑๒๒}

วิเคราะห์ตัวชี้วัด ถ้าผู้หญิงและผู้ชายต่างมีเจตคติเช่นเดียวกันว่างานบ้านและงานเลี้ยงลูกเป็นความรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกันของทั้งสองฝ่าย และไม่ใช่งานรับผิดชอบของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย อุปสรรคในการพัฒนาความเสมอภาคทางเพศในสังคมไทยจะลดน้อยลงมาก ในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียได้ตระหนักถึงประเด็นนี้และมีการประกันความเสมอภาคให้กับผู้หญิงในระดับครอบครัวจึงได้ออกกฎหมายให้สิทธิแก่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในการลางานเพื่อดูแลบุตรได้อย่างเท่าเทียมกันคือคนละหนึ่งปี ดังกรณีครอบครัวก้านแก้วว่า

ปกติแล้วเราไม่ค่อยแบ่งเพราะโดยธรรมชาติของเรา ๔ คนพ่อแม่ลูกมีกิจกรรมที่จะต้องไปนอกบ้านหรือบางครั้งมีประชุมหรือพุดง่าย ๆ ไปเที่ยวส่วนตัวเนี่ย เราก็จะไปกัน ๒ คนหรืออย่างวันเกิดเพื่อนเราก็ไปสังสรรค์กลุ่มใหญ่ น้อยครั้งที่เราจะแบ่งกันไป ๒ คน นอกนั้นลากเด็กไปด้วย เด็กก็จะสนุกเค้ามีเพื่อน และในกลุ่มเราส่วนมากก็มีครอบครัวหมดแล้ว และลูกรู้สึกว่าจะเราจะเล็กที่สุดในกลุ่ม พี่ ๆ เค้าก็จะช่วยเลี้ยงแต่บางครั้งเราอยากไปเที่ยวกันตามลำพังอะไรอย่างเนี่ย เราก็จะเอาเด็กไปฝากยายมั่ง หรือปิดเทอมอะไรอย่างเนี่ย แล้วเราก็จะไปกัน ๒ คน หรือไม่ก็ไปงานเลี้ยงบางครั้งหรือหาบางครั้งเราก็ไปกัน ๒ คน ส่วนมากอยู่ด้วยกันตลอดไม่ค่อยได้แยกกันเท่าไร คือ บางครั้ง เด็กไปอยู่กับยายบ้าง ยายเหงาก็มีแค่นั้น คือ เราไม่ได้แบ่งว่าเวลานี้เป็นเวลาของเด็กเวลานี้เป็นเวลาของส่วนตัว เวลาส่วนตัวเราก็ยกให้เด็ก ทุกวันนี้มีเวลาเรายกให้ครอบครัว ถ้ากลับที่ทำงานก็คือเข้าบ้าน ถ้าไม่มีภารกิจข้างนอกที่ไหนก็อยู่แต่ในบ้าน^{๑๒๓}

ตัวชี้วัดดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการไม่มีอคติทางเพศในเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในงานบ้านและงานเลี้ยงดูลูก ถือว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกันและเป็นปฏิริยาระหว่างต่อบุคคลซึ่งแสดงออกมาในลักษณะพึงพอใจ

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ภักทรพล บุญอาชาไนย, เจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง “บี วัสดุก่อสร้าง”, ๒๒ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

^{๑๒๒} เจตคติเช่นเดียวกันว่างานบ้านและงานเลี้ยงลูกเป็นงานและเป็นความรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกันของทั้งสองฝ่าย หมายถึง การไม่มีอคติว่างานบ้านนั้นเป็นงานของผู้หญิง ผู้ชายทำไม่ได้ ถ้าทำแสดงว่ากลัวภรรยา, อ้างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเมส อินฟอร์เมชั่น พับลิช จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๘.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์นายบุญฤทธิ์และนางราตรี ก้านแก้ว, ข้าราชการตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุข, ๑๑ สิงหาคม พ. ศ. ๒๕๕๖

(๓) สามีและภรรยา มีเจตคติในการเลี้ยงลูกหญิงและชายโดยไม่มีอคติทางเพศ^{๑๒๔}

วิเคราะห์ตัวชี้วัด ความเสมอภาคก็เหมือนกับเรื่องประชาธิปไตยเป็นวัฒนธรรมใหม่สำหรับสังคมไทยและเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ตั้งแต่วันแรกที่เกิด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายที่แท้จริงที่เป็นวิถีชีวิตไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียกร้องในเวทีต่าง ๆ ความเสมอภาคที่เกิดขึ้นจากเวทีต่าง ๆ เป็นความเสมอภาคตามตัวอักษรที่ต้องใช้เวลายาวนานในการนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นแหล่งบ่มเพาะที่ดีที่สุดและเป็นด่านแรกที่ได้ก็จะเรียนรู้เรื่องความเสมอภาค การเลี้ยงดูลูกชายและหญิงอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนบทบาทของหญิงชายให้เป็นบทบาทที่เสมอภาคกันไม่มีการเอาเปรียบกัน อาทิ ครอบครัวศิริวัลย์^{๑๒๕} เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ความเสมอภาคในครอบครัวก็คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างสามีภรรยาและบุตร ภายในครอบครัวโดยวางอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย โดยไม่มีการจำแนกหน้าที่ไปตามเพศ แต่เป็นการวางหน้าที่บทบาทที่จะต้องช่วยเหลือกันดูแลครอบครัวร่วมกัน ตามความเหมาะสมตามสถานการณ์นั้น ๆ โดยไม่มีการเจาะจงว่าหน้าที่นี้คือ หน้าที่ของผู้ชายเท่านั้น หรือหน้าที่นี้คือหน้าที่ของผู้หญิงเท่านั้น แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกันโดยยึดหลักทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องหลังตามแนวคิดทางพุทธศาสนาด้วยความเข้าใจ

จากการกล่าวมาทั้งหมด องค์ประกอบและตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัวสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
๑. ความมีสัมพันธภาพของครอบครัว (๑๐ ตัวชี้วัด)	๑. เด็กในครัวเรือนไม่เคยหนีออกจากบ้าน ๒. ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่ ๓. สมาชิกในครัวเรือนปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก และปรับทุกข์เฉลี่ยสุขกันอย่างมีเหตุผล ๔. ครอบครัวที่สมาชิกมีการแสดงออกถึงความรัก เคารพนับถือซึ่งกันและกันและเอื้ออาทรต่อกัน ๕. ครอบครัวที่สมาชิกมีโอกาสอยู่พร้อมหน้ากัน และทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ร่วมกันเป็นประจำ ๖. ครอบครัวที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือและตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ของครอบครัวร่วมกัน ๗. ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ๘. การสื่อสารในครอบครัว ๙. คนในครัวเรือนมีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ๑๐. คนในครัวเรือนมีการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาในครอบครัว
๒. ความสุขของสมาชิกในครอบครัว	๑. ตั้งใจทำมาหากิน พอกินพอใช้ และมีการออม

^{๑๒๔}เจตคติในการเลี้ยงดูหญิงและชายโดยไม่มีอคติทางเพศ หมายถึง การให้คุณค่าบุตรชายและหญิงไม่ต่างกัน กล่าวคือ ไม่ใช่เพศเป็นตัวตัดสินคุณค่าและการใช้ทรัพยากรของครอบครัวสำหรับบุตร, อ่างใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท นิธิเสม อินฟอร์เมชั่น พับลิช จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๙.

^{๑๒๕}ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ สัมภาษณ์บุคคล ศิริวัลย์, พยาบาทวีวิชาชีพ, ๒๒ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

(๗ ตัวชี้วัด)	๒. สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือได้ ๓. กินข้าวพร้อมกัน ๔. มีความเข้าใจกันในครอบครัวและปรึกษาหารือกัน ๕. ร่วมทำกิจกรรมของครัวเรือน เช่น งานบวช ทำบุญ ๖. ปลอดภัยจากโรคภัย ได้แก่ ยาเสพติด การพนัน เหล้า บุหรี่ ๗. ช่วยเหลือเอื้ออาทร เสียสละ รู้จักการให้
๓. ความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย (๖ ตัวชี้วัด)	๑. ความมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวแน่นเหนียว ๒. มีหลักคตินิยมที่มั่นคง ๓. มีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ๔. พึ่งตนเองได้ ๕. สามารถเลี้ยงดูได้ดี ๖. เกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง
๔. ความเสมอภาคในครอบครัว (๑๑ ตัวชี้วัด)	(๑) ความเสมอภาคในการรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว ๑. สัดส่วนเวลาการทำงานบ้านของสามีและภรรยาในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ (การทำอาหาร จ้างจ่ายซื้อของใช้และอาหารทำความสะอาดบ้าน ซักรีดเสื้อผ้า ทำสวน ดูแลสัตว์เลี้ยง) ๒. สัดส่วนเวลาในการดูแลลูก รวมถึงการเล่นกับลูกอบรมสั่งสอน และรับส่งลูกของสามีและภรรยาในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ ๓. สัดส่วนเวลาในการดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วย รวมถึงการพาไปพบแพทย์ของสามีและภรรยา ในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ ๔. สัดส่วนเวลาในการใช้เวลาร่วมกันของสามีและภรรยาในครอบครัวในกรณีที่ทั้งสามีและภรรยาต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ (๒) ความเสมอภาคในการตัดสินใจในครอบครัว มี ๕ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑. สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนครอบครัว ๒. สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการเลือกถิ่นและที่อยู่อาศัยของครอบครัว ๓. สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการเลือกอาชีพและการเปลี่ยนอาชีพครอบครัว ๔. สามีและภรรยาตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนการศึกษาและอนาคตของบุตรและครอบครัว (๓) ความเสมอภาคในการปรับเปลี่ยนบทบาทระหว่างหญิงชายต่อหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัว มีตัวชี้วัดดังนี้ ๑. สามีและภรรยาสามารถรับผิดชอบและสามารถจัดการดูแลงานบ้านได้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อยู่บ้าน ๒. สามีและภรรยามีเจตคติเช่นเดียวกันว่างานบ้านและงานเลี้ยงลูกเป็นงานและความรับผิดชอบอย่างเท่าเทียมกันของทั้งสองฝ่าย ๓. สามีและภรรยามีเจตคติในการเลี้ยงลูกหญิงและชายโดยไม่มีอคติทางเพศ

แผนภาพที่ ๓.๒ แสดงตารางสรุปองค์ประกอบและตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัว

จากแผนภาพข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดดังกล่าวทั้งหมดนี้มีความสอดคล้องกับหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา ดังนี้

๑) ตัวชี้วัด “ความมีสัมพันธภาพในครอบครัว” ซึ่งมี ๑๐ ตัว เป็นตัวชี้วัดที่บ่งบอกถึงการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัวทั้งภายในและภายนอก ทำให้ครอบครัวเข้มแข็งด้วยความรัก ความสามัคคี ความผูกพัน ความเอื้ออาทร และความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัว ก่อให้เกิดความอบอุ่น และหลักธรรมที่แสดงให้เห็นเด่นชัดสำหรับองค์ประกอบของตัวชี้วัดนี้ก็คือ “ทิส ๖” ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องตามสถานภาพและบทบาท แต่ถึงกระนั้นยังมีหลักการเสริมสร้างทางสายกลางเป็นตัวเสริมให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น คือ “การสื่อสาร” ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญจัดเข้ากับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “สัมมาวาจา” ที่จะช่วยการสื่อสารปรับความเข้าใจ แก้ไขปัญหาร่วมกันภายในครอบครัวโดยมี “สัมมาทัญญูและสัมมาสังกัปปะ” เป็นตัวกลั่นกรองความคิดออกมาเป็นคำพูดที่ทำให้สมาชิกทุกคนเข้าใจตรงกัน

๒) ตัวชี้วัด “ความสุขของสมาชิกในครอบครัว” ซึ่งมี ๗ ตัว เป็นตัวชี้วัดที่บ่งบอกถึงความสุขของการครองเรือนหรือความสุขผู้ปรารถนาโลกียสุข อันเป็นความสุขสุดยอดปรารถนาของทุกคนที่เรียกว่า “คิหิสุข” ถึงแม้จะเป็นความสุขระดับเบื้องต้น แต่สามารถทำให้สมาชิกทุกคนมีพลังและกำลังใจในการบำเพ็ญความดีให้ยิ่งขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง โดยมีหลักการเสริมสร้างความสุขของครอบครัวให้มีความสุขมากยิ่งขึ้นด้วยทางสายกลาง ซึ่งมีการตั้งใจทำมาหากิน พอกินพอใช้ และมีการออมซึ่งเป็น “สัมมาวายามะ สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ” การประกอบอาชีพสุจริต มีความขยันหมั่นเพียรสม่ำเสมอ มี “สัมมาวาจา” รู้จักการสื่อสารในการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวและบุคคลภายนอก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความประสบความสำเร็จอีกระดับหนึ่งของการสร้างครอบครัวให้มีความสุขโดยทั่วไป

๓) ตัวชี้วัด “ความมั่นคงของครอบครัว” มี ๖ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่บ่งบอกถึงความมั่นคงของครอบครัวที่ประกอบพร้อมตามหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา อย่างลงตัวเพราะมีทั้งหลัก “ทิส ๖” ได้แก่ ความมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวแน่นเหนียว มีหลักคิดคุณธรรมที่มั่นคงและมีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง อันแสดงให้เห็นถึงการเข้าใจหลักอริยสัจ ๔ และหลัก “คิหิสุข” ความสุขของชาวบ้านที่เรียกว่า “สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์” “สุขเกิดจากการใช้สอยทรัพย์” ได้แก่ พึ่งตนเองได้ สามารถเลี้ยงดูได้ดีและเกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง จัดเป็นตัวชี้วัดที่ชี้ให้เห็นความพร้อมโดยเริ่มต้นจากครอบครัว เพราะเมื่อสามารถเลี้ยงดูตนเองและพึ่งพาตนเองได้ ทำให้สามารถหยิบยื่นประโยชน์ในการช่วยเหลือสังคมได้เต็มที่ต่อไป

๔) ตัวชี้วัด “ความเสมอภาคในครอบครัว” มี ๑๑ ตัว เป็นตัวชี้วัดที่บ่งบอกถึงความเสมอภาคระหว่างเพศในเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทและสถานภาพอย่างเหมาะสม โดยไม่เหลือปฏิบัติหน้าที่ระหว่างหญิงชาย โดยมีหลัก “ทิส ๖” เป็นตัวเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว แต่ถึงกระนั้น ตัวชี้วัดขององค์ประกอบดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า ล้วนมีหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติตนทุกองค์ประกอบ โดย

เป็นไปตามสายกลางเป็นตัวนำทางในการดำรงชีวิตให้ประสบความสำเร็จทั้งชีวิตตนเองและการครองเรือนอย่างมั่นคงสืบไป

๓.๓ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย

คำว่า “กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยปัจจุบัน” ในที่นี้หมายถึง “การดำเนินการที่เป็นเครือข่ายโยงใยเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว โดยมิวัดอุปสรรค “เพื่อให้ครอบครัวมีความสมดุลทางสังคมและมีความมั่นคงในครอบครัว ตลอดถึงความสุขของคนในครอบครัวด้วย”^{๑๒๖} ซึ่งในสังคมไทยปัจจุบันได้มีกระบวนการดำเนินการอยู่ด้วยกัน ๕ กระบวนการ ได้แก่ (๑) การเปลี่ยนความคิด (๒) สร้างการเรียนรู้ (๓) พัฒนากลไก (๔) สร้างการมีส่วนร่วม และ (๕) ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรี ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๓.๑ การเปลี่ยนความคิด

คำว่า “การเปลี่ยนความคิด” ในที่นี้ก็คือ เป็นกระบวนการใช้วิธีคิดด้วยการปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่เนื่องจากว่า สังคมไทยในอดีตนั้นรับวัฒนธรรมอินเดียทั้งคติ ความเชื่อ โดยเฉพาะ “ระบบปีศาจไทย” และ “ระบบวรรณะ” โดยทั้งสองระบบนี้ได้มีอิทธิพลต่อวิธีคิดตลอดถึงวิถีชีวิตของครอบครัวมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน อาทิ ระบบปีศาจไทยซึ่งเป็นระบบที่กำหนดให้ชายเป็นใหญ่ หรือสภาพของสังคมที่กำหนดให้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ กล่าวกันว่าเพศชายเป็นเพศที่สำคัญในฐานะเป็นผู้นำครอบครัวและอาวุธที่สุดมีบทบาทในการดูแลสมาชิก ส่วนสตรีเมื่อแต่งงานแล้วต้องเคารพยำเกรงสามี มีหน้าที่ปรนนิบัติดูแลสามีและบุตร โดยมิได้ตระหนักถึงหัวใจสำคัญของครอบครัวคืออะไร ควรเป็นไปอย่างไรอย่างแท้จริง อีกทั้งสังคมไทยปัจจุบัน “มองไม่เห็นว่าการพัฒนาคน และครอบครัวนั้นสำคัญที่สุดคือ “การสร้างสัมมาทิฐิ” หรือการปรับเปลี่ยนที่ความคิดความเชื่อต่อเรื่องชีวิตและครอบครัวและต่อโลก ไม่ใช่การสงเคราะห์ ไม่ใช่แค่การจับสร้างอาชีพ ไม่ใช่งานบริการรับเหมาทำแทน ไม่ใช่แค่การจัดมานั่งอบรม หากการปรับเปลี่ยนวิธีคิดจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเปิดโอกาสให้คนนั้นมีส่วนร่วม ได้เรียนรู้ร่วมกันหลากหลายกระบวนการได้เกิด “เอ๊ะ....? มองได้รอบด้านและคิดออกได้ด้วยตนเองครอบครัวและชุมชนท้องถิ่น เห็นปัญหาที่เข้ามากระทบทุกมุมเห็นอดีตเห็นปัจจุบัน คาดการณ์อนาคต และนำไปสู่การขบคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ในทุกมิติจนตัดสินใจหาทางออกด้วยตนเอง ด้วยสติและการรู้เท่าทัน”^{๑๒๗} ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จำเป็นประเด็นสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนความคิด ๓ ขั้นตอนด้วยกัน คือ (๑) ผนวกรวมสร้างตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว (๒) เสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว และ (๓) หลักสูตรความเสมอภาคในครอบครัว โดยรายละเอียดมีดังนี้

^{๑๒๖} http://www.Social.nu.ac.th/philosophy/article_9-1.php, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว, (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

^{๑๒๗} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า คำนำผู้เขียน.

๓.๓.๑.๑ รณรงค์สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว

การรณรงค์ หมายถึง การสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ “การโน้มน้าวใจ”^{๑๒๘} มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเจาะจง มีโครงสร้างการทำงานแบบหน่วยงานหรือองค์กร มีผู้นำหรือผู้ปฏิบัติการรณรงค์ มีการใช้สื่อและจัดกิจกรรมเพื่อโน้มน้าวใจ ดังนั้น การรณรงค์ด้านครอบครัว หมายถึง การใช้สื่อและการจัดกิจกรรมเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ด้านครอบครัวในรูปแบบของการสื่อสารสุขภาพที่จัดเป็นชุดกิจกรรมการสื่อสารที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายรับรู้ สนใจ ตระหนัก และมีพฤติกรรมความสัมพันธ์กับครอบครัวอย่างถูกต้องและเหมาะสมเพื่อสร้างเสริมความมั่นคงให้กับครอบครัว ซึ่งในที่นี้มีการรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวอยู่ด้วยกัน ๕ ด้าน ด้วยกัน ดังนี้

(๑) รณรงค์ทุกวันเป็นวันครอบครัว

สำหรับการรณรงค์ทุกวันเป็นวันครอบครัวนั้น ถือเป็นกระบวนการหนึ่งของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ด้วยเหตุที่ “ครอบครัว” เป็นคำที่มีความหมายสำหรับทุกคนและทุกคนย่อมปรารถนาที่จะมีครอบครัวที่อบอุ่น มีความสุข เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกของมนุษย์ ทำหน้าที่ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้การอบรมเลี้ยงดูหล่อหลอมขัดเกลา ปลูกฝังค่านิยม วัฒนธรรม ให้แก่เด็กๆ ซึ่งจะเติบโตเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าของชาติ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนเราต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่นอกบ้าน มีเวลาอยู่ร่วมกันน้อย ทำให้สัมพันธ์ภาพและการสื่อสารกันภายในครอบครัวน้อยลง ส่งผลให้ครอบครัวอ่อนแอและเปราะบางอาจนำไปสู่การแตกแยก และการหย่าร้าง ดังนั้น กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ จึงมีแนวคิด “ทุกวัน...เป็นวันของครอบครัว”^{๑๒๙} ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมกระตุ้นให้ครอบครัวและสังคมทุกภาคส่วน ได้รับรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของ “ครอบครัว” โดยเป็นการพัฒนาต่อยอดจากการรณรงค์วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัว ภายใต้กรอบความคิดใหม่ คือ ความเป็นครอบครัวนั้นไม่มีวันหยุด เราจึงต้องทำให้ “ทุกวัน...เป็นวันของครอบครัว” และที่สำคัญก็คือ “รณรงค์และจุดกระแสให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการใช้เวลาร่วมกันของครอบครัวอย่างมีคุณภาพในทุกๆวัน”^{๑๓๐} เนื่องจากว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคมที่สำคัญ ซึ่งครอบครัวจะเข้มแข็งหรือไม่ ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ถือเป็นปัจจัยหลักที่จะเสริมสร้างให้ครอบครัวเข้มแข็งช่วยลดความขัดแย้ง ลดความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งที่ผ่านมา มีแนวคิดให้วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัว แต่ปัจจุบันมีแนวคิดใหม่ ให้ทุกวันเป็นวันครอบครัว ภายใต้แนวคิด “ความเป็นครอบครัวไม่เคยหยุด” โดยจะมีกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์มากมาย ผ่านกิจกรรม “Love Family Rally” อาทิ กิจกรรม

^{๑๒๘} การโน้มน้าว หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งสารมีความพยายามและเจตนาส่งสารเพื่อให้ผู้รับสารมีการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมไปในทิศทางที่กำหนดโดยผู้กำกับกับการสื่อสารหรือผู้ส่งสาร, สื่อสารพัฒนาการ (Development Communication), http://devcomru7.blogspot.com/2011/09/blog-post_21.html, (๓ ตุลาคม ๒๕๕๗)

^{๑๒๙} พม. รณรงค์ “ทุกวัน...เป็นวันของครอบครัว” จัดกิจกรรมเดิน-วิ่งสานสัมพันธ์ครอบครัว (Run For Family), http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=11643, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๓๐} พม. รณรงค์ “ทุกวัน...เป็นวันของครอบครัว” จัดกิจกรรมเดิน-วิ่งสานสัมพันธ์ครอบครัว (Run For Family), http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=11643, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

เทศกาลภาพยนตร์ครอบครัว กิจกรรม Family Learning Together และกิจกรรม Happy Family^{๑๓๑}

(๒) รมรณรงค์ยุดิความร่นร่นในครอบครัว

สำหรับการรณรงค์ยุดิความร่นร่นในครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรม รมรณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็ก สตรี และความร่นร่นในครอบครัวเป็นประจำทุกปี เพื่อรวมพลังทุกภาคส่วนของสังคมเป็นเครือข่ายในการหยุดทำร้ายและยุดิความร่นร่นต่อเด็ก สตรี และความร่นร่นในครอบครัว ปัญหาความร่นร่นต่อเด็ก สตรี และความร่นร่นในครอบครัว ทั้งนี้เพราะปัญหาดังกล่าว

เป็นปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีแนวโน้มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่นร่นในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับเด็ก และสตรี รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๔๒ กำหนดให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปีเป็น “เดือนรณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็กและสตรี” โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ เป็นหน่วยงานหลักของภาครัฐ ประสานการดำเนินงานดังกล่าวกับภาคีภาคส่วนต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมรณรงค์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อสร้างให้เกิดกระแสการรณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็ก สตรี และความร่นร่นในครอบครัว อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ^{๑๓๒}

ทั้งนี้ “เพื่อบ่งเน้นการรวมพลังของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนร่วมยุดิความร่นร่น ด้วยการไม่ยอมรับ ไม่เฉย ไม่กระทำความร่นร่นต่อเด็ก สตรี และความร่นร่นในครอบครัว โดยเฉพาะภาคีเครือข่ายพลังบุรุษ ที่จะเป็นส่วนสำคัญในการร่วมสร้างกระแสการรณรงค์เพื่อยุดิปัญหาความร่นร่นดังกล่าว”^{๑๓๓} ด้วยการกำหนดวันที่ ๒๕ เดือนพฤศจิกายน^{๑๓๔} ของทุกปีเป็นวันรณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็ก สตรีและความร่นร่นในครอบครัว

^{๑๓๑} สค.รณรงค์ทุกวันเป็นวันครอบครัว, <http://news.sanook.com>, (๓ ตุลาคม ๒๕๕๗)

^{๑๓๒} พม.จัดกิจกรรม “รณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็ก สตรี และความร่นร่นในครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๓, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5423, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๓๓} พม.จัดกิจกรรม “รณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็ก สตรี และความร่นร่นในครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๓, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5423, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๓๔} สำหรับวันที่ ๒๕ พฤศจิกายนของทุกปีถือเป็น “วันรณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อผู้หญิงและเด็ก” รณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็กและสตรี ทำไมจึงต้องเป็นวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน? เหตุผลเพราะองค์การสหประชาชาติ ประกาศให้วันที่ ๒๕ พฤศจิกายนของทุกปี เป็นวันรณรงค์ยุดิความร่นร่นต่อเด็ก และสตรี มีสาเหตุมาจากเหตุการณ์สังหาร นักเคลื่อนไหวทางการเมืองสตรีชาวโดมินิกัน ๓ คน คือ Patria, Maria and Minerva Mirable ในคืนวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๑๙๖๑ อันเนื่องมาจากเหตุผลทางการเมืองในยุคการปกครองของนาย Rafael (๑๙๓๐ – ๑๙๖๑) ซึ่ง ๒๐ ปีให้หลัง จากเหตุการณ์ดังกล่าว นักเรียกร้องสิทธิสตรี ใช้วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน เป็นวันรณรงค์และเรียกร้องให้ยุดิความร่นร่นต่อสตรีตลอดมา และในที่สุดองค์การสหประชาชาติ มีมติให้วันดังกล่าวของทุกปีเป็นวันยุดิความร่นร่นต่อสตรีสากล เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๑๙๙๙, อ้างใน วันยุดิความร่นร่นต่อผู้หญิงและเด็กสากล ๒๕ พฤศจิกายน, <http://www.lib.ru.ac.th/journal2/25>, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗)

(๓) วันแห่งครอบครัว

เนื่องจากครอบครัวมีความสำคัญเพราะเป็นสถาบันมูลฐานของมนุษยชาติ เป็นหน่วยขนาดเล็กที่สุดของสังคม เป็นผู้สร้างและกำหนดสถานภาพ สิทธิ หน้าที่ของบุคคลอันพึงปฏิบัติต่อกัน ในสังคม เป็น สถาบันแห่งแรกในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและพัฒนา ผู้ร่วมครัวเรือน คือ สามี ภรรยา และบุตร การที่ทางราชการกำหนดวันครอบครัวขึ้นมานั้น เนื่องจากต้องการให้ประชาชนได้ตระหนัก ถึงความสำคัญของครอบครัวให้มากขึ้น เพราะการที่วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ย่อม ทำให้ครอบครัวมีความขัดแย้ง และห่างเหินกันมากขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมาทีหลัง ได้^{๑๓๕} โดยกำหนดให้ “วันที่ ๑๔ เมษายน ของทุกปี เป็นวันแห่งครอบครัว ซึ่งตรงกับสงกรานต์ของไทย เพราะโดยส่วนใหญ่ในวันนี้เป็นวันที่สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสพบปะกันได้โดยสะดวก การที่ทาง ราชการกำหนดวันครอบครัวขึ้นมานั้น เนื่องจากคณะกรรมการกิจการสตรีและเยาวชน สภา ผู้แทนราษฎร ได้สรุปผลจากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนว่า ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหา หนึ่งที่สำคัญที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามมาเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด อาชญากรรม และปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากครอบครัวด้วย เนื่องจาก ครอบครัว ที่ไม่มีความอบอุ่น ขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกันระหว่างคนในครอบครัว อีกทั้งลักษณะวิถีชีวิต ของครอบครัวในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก สมาชิกในครอบครัวต่างต้องดิ้นรนทำมาหา เลี้ยงชีพ หนุ่มสาวที่อยู่ต่างจังหวัดก็เข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำ ทำให้ต้องทิ้งพ่อแม่ที่ชราภาพไว้ตาม ลำพัง พ่อแม่ที่ต้องทำงานหนักเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับลูก และครอบครัว ไม่มีเวลาสั่งสอนอบรมลูก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วน แต่จะสร้างปัญหาให้กับสังคม”^{๑๓๖} ด้วย “การจัดกิจกรรมในวันครอบครัว (๑) จัด นิทรรศการเพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว (๒) จัดมอบรางวัลให้สำหรับครอบครัวดีเด่น เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติครอบครัวที่ทำคุณประโยชน์แก่ สังคม และประเทศชาติ”^{๑๓๗}

(๔) วันสตรีสากล

“วันสตรีสากลนับเป็นวันสำคัญวันหนึ่งของนานาชาติ มีความเป็นมาย้อนหลังกว่าร้อยปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ องค์การสหประชาชาติได้รับรองให้วันที่ ๘ มีนาคม เป็นวันสตรีสากลอย่างเป็นทางการและต่อมาในปี ๒๔๕๔ ประเทศสมาชิกได้เริ่มการฉลองวันสตรีสากลเป็นครั้งแรกสำหรับ ประเทศไทย ได้เริ่มจัดงานวันสตรีสากลอย่างเป็นทางการ เมื่อปี ๒๕๓๒ ซึ่งปีนี้ นับเป็นปีที่ ๒๕ ของ การเฉลิมฉลองในโอกาสวันสตรีสากลแต่ละปีนานาชาติประเทศต่างก็จัดกิจกรรมเพื่อเฉลิมฉลองบทบาท แลความก้าวหน้าของสตรี ในขณะเดียวกันก็ร่วมกันทบทวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมความเสมอ

^{๑๓๕}วัน ครอบครัว (๑๔ เมษายน), <http://www.tlcthai.com/education/history-of-thailand/4457.html>, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๓๖}วัน ครอบครัว (๑๔ เมษายน), <http://www.tlcthai.com/education/history-of-thailand/4457.html>, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๓๗}วัน ครอบครัว (๑๔ เมษายน), <http://www.tlcthai.com/education/history-of-thailand/4457.html>, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ภาคระหว่างหญิงชายที่ผ่านมาสำหรับประเทศไทยนั้น”^{๑๓๘} โดยมี “วัตถุประสงค์เพื่อให้องค์กรและกลุ่มสตรี ทั่วโลกตื่นตัว และร่วมเฉลิมฉลองวันสตรีสากล โดยคำนึงถึงระยะเวลาแห่งความก้าวหน้าในสิทธิเท่าเทียมกันของผู้หญิง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนบนความเสมอภาคและเท่าเทียมร่วมกันของผู้หญิงและชาย”^{๑๓๙} ทั้งนี้ (๑) “เพื่อกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของวันสตรีสากล สนับสนุน และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสตรีสากลให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีและบุรุษมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกด้าน และทุกระดับในสังคม ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชนสังคม และประเทศ และเสริมสร้างเจตคติของสังคมในการคำนึงถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ (๒) ส่งเสริมศักยภาพและพิทักษ์คุ้มครองสิทธิมนุษยชนของสตรี และส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย”^{๑๔๐}

(๕) วันสตรีไทย

“วันสตรีไทย ตรงกับวันที่ ๑ สิงหาคม ซึ่งเป็นวันที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงไทยมีโอกาสแสดงถึงความรู้ ความสามารถในการพัฒนาประเทศ นับว่าเป็นวันที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงไทยมีโอกาสแสดงถึงความรู้ ความสามารถในการพัฒนาประเทศ ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันสังคม และให้สามารถเทียบเท่าสตรีสากลของหลายประเทศที่เจริญแล้ว โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงเปิดงานวันสตรีไทย ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร พระราชวังดุสิต พร้อมทั้งมีพระราชดำรัส ๔ ประการ เนื่องในวันสตรีไทย (๑) พึงทำหน้าที่ของแม่ให้สมบูรณ์ (๒) พึงทำหน้าที่แม่บ้านให้ดี (๓) พึงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย (๔) ฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น หากสตรีไทยทุกคนตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ทั้ง ๔ ประการนี้ได้ ก็จะส่งผลให้ครอบครัวไทย สังคมไทย และประเทศชาติมีความสุข ความเจริญ นำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และสตรีไทยจักเป็นที่ยกย่อง ชื่นชมของสังคมโลกตลอดไป”^{๑๔๑}

จะเห็นได้ว่า การรณรงค์สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวเป็นกระบวนการที่ต้องการเปลี่ยนความคิดเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวจากเดิมซึ่งเคยรณรงค์ให้วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัวมาเป็นทุกวันเป็นวันครอบครัวเพื่อให้ทุกคนใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพในทุกวัน พร้อมกับรณรงค์ยุดีความรุนแรงในครอบครัวเพื่อให้ทุกคนไม่ยอมรับ ไม่นิ่งเฉยต่อการสร้างความรุนแรงในครอบครัว พร้อมกันนั้นได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีวัน

^{๑๓๘} พม.แถลงข่าวการจัดงานวันสตรีสากล ประจำปี ๒๕๕๖ และการประกาศเกียรติคุณเครือข่ายดีเด่นสตรีและครอบครัว, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=1849, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๓๙} พม.แถลงข่าวการจัดงานวันสตรีสากล ประจำปี ๒๕๕๖ และการประกาศเกียรติคุณเครือข่ายดีเด่นสตรีและครอบครัว, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=1849, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๔๐} กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดกิจกรรมเนื่องในวันสตรีสากลอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค, อ้างใน พม.แถลงข่าวการจัดงานวันสตรีสากล ประจำปี ๒๕๕๖ และการประกาศเกียรติคุณเครือข่ายดีเด่นสตรีและครอบครัว, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=1849, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๔๑} วันสตรีไทย ๒๕๕๗, <http://highlight.kapook.com/view/39880>, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗)

แห่งครอบครัว วันสตรีสากลและวันสตรีไทย เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันให้เห็นถึงความสำคัญของครอบครัวมากยิ่งขึ้น

๓.๓.๑.๒ เสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว

คำว่า “เจตคติ” บางครั้งเรียกว่า “ทัศนะ” เป็นสภาวะของความพร้อมทางด้านจิตใจซึ่งเกิดจากประสบการณ์ สภาวะความพร้อมนี้เป็นแรงที่กำหนดทิศทางของปฏิกิริยาระหว่างบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่นี้เป็นเสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัวทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้ครอบครัวมีจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัวที่เหมาะสม โดยการแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัว การยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ ดังได้อธิบายเรื่องรูปแบบครอบครัวในสังคมไทยในอดีต จะสังเกตได้ว่า แนวคิด คติความเชื่อเรื่องศีลธรรม บทบาทระหว่างหญิงชายซึ่งเกี่ยวกับกับวัฒนธรรมของอินเดีย บทบาทของครอบครัว แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ บทบาทในครอบครัวโดยเฉพาะบทบาทผู้ชายยังปฏิบัติกันเช่นเดิม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเจตคติด้านบวกให้กับครอบครัวให้มีความเสมอภาคกันระหว่างหญิงชาย โดยเริ่มจากเด็ก เยาวชน หญิงและชาย มีเจตคติที่ดีบนพื้นฐานของความเสมอภาคระหว่างหญิงชายอันจะนำไปสู่ครอบครัวอบอุ่น ด้วยวิธีการสร้างและปลูกฝังค่านิยมใหม่เกี่ยวกับบทบาทของหญิงชาย ในการดูแลบุตรและสมาชิกอื่นในครอบครัว โดยให้ตัดสินใจร่วมกันและรับผิดชอบมิติต่าง ๆ ทางสังคม โดยมีแนวทางในการพัฒนา^{๑๔๒} ดังนี้

๑) การสร้างและการพัฒนาเด็ก เยาวชนให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย อาทิ

(๑) เร่งพัฒนาเด็ก เยาวชนหญิงชายอย่างต่อเนื่อง โดยให้ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๒) พัฒนาหลักสูตรทั้งในและนอกระบบการศึกษาทุกระดับเพื่อให้มีเนื้อหาที่ยอมรับความรู้เรื่อง ศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาค เป็นการสร้างความเข้าใจ การเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและไม่เลือกปฏิบัติ

(๓) จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับ และบุคลากรด้านการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์

(๔) พัฒนาสื่อการสอนในรูปแบบที่ทันสมัย จูงใจให้เด็กสนใจและใฝ่รู้ โดยเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

(๕) รณรงค์และส่งเสริมให้หญิงและชายได้รับสิทธิ โอกาส เงื่อนไข และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

๒) การเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี และคำนึงถึงบทบาทที่เหมาะสม และเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย ในกรอบของสถาบันครอบครัว

(๑) เสริมสร้างหญิงและชาย ให้ตระหนักและพร้อมที่จะมีบทบาทในการเป็นพ่อและแม่

^{๑๔๒} ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนเจตคติในสังคมไทย, <http://www.gender.go.th/plan/1y1.html>, (๒๔ กันยายน ๒๕๕๘)

(๒) เสริมสร้างให้พ่อแม่ร่วมกันกล่อมเกลาลี้นงูบุตรธิดา และทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี

(๓) เสริมสร้างพ่อแม่ ให้มีความรู้เกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และบทบาทหญิงชายในการแบ่งเบาระหน้าที่ เกี่ยวกับงานบ้าน และปราศจากอคติ ทางเพศ และให้คุณค่าแก่ลูกทั้งสองเพศเท่ากัน

(๔) ส่งเสริมให้ครอบครัวนำความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสมอภาค ระหว่างหญิงและชาย ไปใช้ในการอบรม กล่อมเกลาลูก ซึ่งแนะนำบุตรหลาน

๓) การประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๑) ปลูกฝังค่านิยม และเจตคติที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย แก่เด็กและเยาวชน เพื่อให้มีความเข้าใจ ที่ถูกต้อง เหมาะสมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย

(๒) ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หลักธรรม คำสั่งสอนของทุกศาสนา ที่เอื้อต่อการพัฒนาบทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายที่เสมอภาค และสร้างสรรค์ และให้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น กิจกรรมระหว่างศาสนาต่าง ๆ

(๓) ส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันดูแล ตักเตือน เผื่อระวังการละเมิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และสืบค้นคนดีในสังคม และเชิดชูให้เป็นตัวอย่าง

๔) การส่งเสริมและสนับสนุนให้สื่อและผู้ทำงานด้านสื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๑) ร่วมกันกำหนดกรอบ/หลักเกณฑ์ และความเหมาะสมในการนำเสนอของสื่อ

(๒) สนับสนุนให้มีการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และการแบ่งเบาระงานบ้าน โดยปราศจากอคติทางเพศ เพื่อเผยแพร่แก่โรงเรียน สถาบันการศึกษา และชุมชน

(๓) สร้างเครือข่ายติดตามและเผื่อระวังสื่อที่เป็นภัย และไม่เหมาะสม

(๔) สร้างกระแสสังคม และกระตุ้นให้ประชาชนร่วมเผื่อระวังสื่อที่เป็นภัย และไม่เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง

๕) การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๑) จัดให้มีการศึกษาวิจัยด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาค ระหว่างหญิงและชาย

(๒) พัฒนาผู้เชี่ยวชาญด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย เพื่อให้ความรู้ และคำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชน

(๓) รัฐจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

(๔) เชิดชูการศึกษาวิจัยดีเด่นด้านศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายเพื่อเป็นแบบอย่าง

จะเห็นได้ว่า การเสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัวเป็นการสร้างความพร้อมทางด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัว ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ โดยเริ่มจากเด็ก เยาวชน โดยมีแนวทางในการพัฒนา ๓ แนวทางคือ (๑) การสร้างและพัฒนาเด็ก เยาวชนให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (๒) การเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี และคำนึงถึงบทบาทที่เหมาะสม และเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย ในกรอบของสถาบันครอบครัว (๓) การประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (๔) การส่งเสริมและสนับสนุนให้สื่อและผู้ทำงานด้านสื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และ(๕) การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

๓.๓.๑.๓ หลักสูตรความเสมอภาคในครอบครัว^{๑๔๓}

คำว่า “ความเสมอภาค”^{๑๔๔} มีความหมายตามมาตรา ๓๐ วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ได้บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” วรรคสองบัญญัติว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” วรรคสามบัญญัติว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่าง ในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือ ความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้” และวรรคสี่ บัญญัติว่า “มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่นย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

เนื่องจากว่า หลักสูตรความเสมอภาคนี้ เป็นหลักสูตรที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะไม่ถูกกีดกันเลือกปฏิบัติด้วยสาเหตุทางเพศ เป็นอุดมการณ์ของสังคมอารยะสมัยใหม่ ที่องค์การสหประชาชาติได้รับรองไว้ในตราสารจัดตั้งองค์การเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ อุดมการณ์ดังกล่าว เริ่มปรากฏในสังคมไทยที่ละเล็กละน้อยเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่สังคมในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ และปรากฏเป็นหลักกฎหมายของบ้านเมืองที่ชัดเจนตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นต้นมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน

^{๑๔๓} ยู ธ ศ า ส ต ร์ ก า ร เ ส ร ม ส ร้ า ง และ ป ร ั บ เ ป ลี ย น เ จ ต ค ติ ใน สั ง ค ม ไ ท ย , <http://www.gender.go.th/plan/1y1.html>, (๒ ตุลาคม ๒๕๕๗)

^{๑๔๔} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๕๑.

โดยได้ระบุไว้ในมาตรา ๓๐ ไม่เพียงแต่จะเป็นหลักกฎหมายภายในที่ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศเท่านั้น แต่ประเทศไทยยังได้ลงนามในพันธกรณีกับประชาคมโลกในการที่จะเคารพและปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ด้วยการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาของสหประชาชาติว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women -CEDAW) ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ รวมทั้งในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women - OP CEDAW) ในขณะเดียวกันมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๔ กำหนดให้มีตำแหน่งผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (Chief Gender Equality Officer-CGEO) ในหน่วยงานระดับกรมและระดับกระทรวง รวมทั้งให้มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (Gender Focal Point-GFP) ในหน่วยงานเหล่านี้ด้วย มติของคณะรัฐมนตรีดังกล่าว เป็นการสร้างกลไกฝ่ายบริหารที่จะนำนโยบาย^{๑๔๔} และหลักการความเสมอภาคระหว่างชายหญิงไปผนวกในการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานรัฐทุกระดับ

โดยเฉพาะความเสมอภาคในครอบครัว เหตุเพราะวัฒนธรรมไทยในอดีตไม่นิยมให้สตรีมีการศึกษาแม้เพียงการอ่านออกเขียนได้ ดังกล่าวไว้ในหัวข้อ ๓.๑.๑.๑ แต่จะใช้การอบรมให้สตรีเรียนรู้การบ้านการเรือนเพื่อเตรียมความพร้อมในการมีครอบครัวหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เตรียมความพร้อมในการไปรับใช้ดูแลสามีและลูก เพราะเป้าหมายสูงสุดของการเกิดเป็นผู้หญิง คือ การมีสามี แต่เป้าหมายสูงสุดในชีวิตของผู้ชาย คือ การมีหน้าที่การที่ดีเลี้ยงครอบครัวได้ ดังนั้น จึงเกิดการแบ่งพื้นที่ บทบาท และหน้าที่อย่างชัดเจนระหว่างหญิงและชายในสังคมไทย จนกลายเป็นค่านิยมและความคาดหวังจากสังคมในการทำหน้าที่และปฏิบัติตามบทบาททางเพศที่สังคมกำหนด แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไปมีการความทันสมัยมาเป็นแนวทางและเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ทำให้สตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษา ซึ่งการศึกษาถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย เมื่อสตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษามากขึ้น สตรีก็มีเครื่องมือเดียวกันกับผู้ชายในการมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ นอกเหนือจากพื้นที่ในครัวเรือนดังเช่นในอดีต แต่เมื่อสังคมพัฒนามาถึงจุดที่รายได้ของผู้ชายเพียงฝ่ายเดียวไม่เพียงพอต่อการครองชีพได้ ความล้มเหลวของการทำมาหากินในภาคชนบททำให้สตรีทั้งในภาคเมืองและชนบทหลังไหลเข้าสู่ภาคการผลิตต่าง ๆ จนประเทศไทยเป็นประเทศที่สตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานสูงเกือบที่สุดในเอเชีย การที่สตรีได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บริโภคได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บริโภคเพียงอย่างเดียวมาเป็นผู้ผลิตทำให้สตรีต้องทำงานหนักเป็นสองเท่า คือ ต้องทำทั้งทำงานบ้านและงานนอกบ้านในขณะที่ชายยังคงดำรงบทบาทเดิมตั้งแต่ประเทศไทยตั้งเป็นราชอาณาจักร คือ ทำงานนอกบ้านเพียงอย่างเดียว จึงทำให้ผู้หญิงไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดีเพราะงานในบ้านและนอกบ้านเป็นงานที่หนักทั้งคู่ ทำให้สตรีเครียดและมีเวลาพักผ่อนไม่เพียงพอและส่งผลกระทบต่อบรรยากาศในครอบครัว รวมถึงไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ลูก ซึ่งพบว่า เยาวชนในปัจจุบันขาดความ

^{๑๔๔} สำนักงานและกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย Thailand National Standard and Indicators on Gender Equality , โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒, หน้า คำนำ.

อบอุ่นและความเอาใจใส่จากครอบครัว ทำให้เยาวชนก้าวร้าวมากขึ้นและใช้เวลานอกบ้านมากขึ้น อัตราการหย่าร้างก็มากขึ้น ในครอบครัวชนชั้นกลาง สตรีสามารถจ้างคนที่มารับบทบาทงานบ้านแทนได้ แต่ในครอบครัวของผู้ใช้แรงงานสตรีผู้ใช้แรงงานไม่สามารถที่จะจ้างใครได้เลย นอกจากจะเอาญาติมาดูแลบ้านแทนซึ่งก็เป็นไปได้ยากเนื่องจากความคับแคบของที่พักอาศัย

ดังนั้น บทบาทความรับผิดชอบในการดูแลครอบครัวจึงเป็นเงื่อนไขและอุปสรรคของสตรีในการใช้โอกาสต่างๆ ในสังคม ตลอดจนการพัฒนาตนเองและหาความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ยิ่งกว่านั้นการที่สตรีต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้านมีผลต่อสุขภาพของสตรี ตัวเลขของสตรีที่มาพบแพทย์ด้วยความรู้สึกไม่สบายในกรุงเทพมหานคร ปี ๒๕๔๙ พบว่า สูงกว่าชายถึงร้อยละ ๔.๓๔๖ ซึ่งความรู้สึกไม่สบายของสตรีอาจมีสาเหตุมาจากคุณภาพชีวิตที่ต่ำก็เป็นได้ ข้อมูลที่สนับสนุนสมมุติฐานข้างต้น คือ จำนวนชั่วโมงที่สตรีใช้ในการทำงานบ้านก็สูงกว่าผู้ชาย คือ เฉลี่ยทั้งประเทศผู้หญิงอายุ ๑๐ ปี ขึ้นไปใช้เวลาในการทำงานบ้านมากกว่าผู้ชายเกือบเท่าตัว คือ วันละ ๒.๗ ชั่วโมง เมื่อเทียบกับ ๑.๕ ชั่วโมงของผู้ชาย ๔๗ และผู้หญิงอายุ ๑๐ ปีขึ้นไปใช้เวลาในการดูแลคนในครอบครัวมากกว่าผู้ชายเฉลี่ยทั้งประเทศ ๓.๓ ชั่วโมงเมื่อเทียบกับ ๒ ชั่วโมงของผู้ชาย ๔๘ นอกจากนี้ในเรื่องเวลาว่างผู้หญิงมีเวลาว่างน้อยกว่าผู้ชายคือผู้หญิงมีเวลาว่างวันละ ๓.๔ ชั่วโมงเมื่อเทียบกับชายที่มีเวลาว่างวันละ ๓.๘ ชั่วโมง ๔๙

นอกจากเรื่องการปรับเปลี่ยนเจตคติดั้งเดิมเกี่ยวกับบทบาทความรับผิดชอบของหญิงชายตามข้อห้วงใยของคณะกรรมการ CEDAW แล้วการปรับเปลี่ยนเจตคติเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในครอบครัวของผู้ชายก็เป็นประเด็นห้วงใยของคณะกรรมการ CEDAW เช่นกัน สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างแบบปิตาธิปไตยที่มอบหมายให้ผู้ชายเป็นผู้นำในทุกพื้นที่ของสังคมไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในครอบครัว พื้นที่ทางศาสนา และพื้นที่สาธารณะทั้งหมดผู้ชายได้รับมอบหมายจากโครงสร้างสังคมให้เป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองในทุกพื้นที่ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น พื้นที่ในครอบครัวซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้หญิงแต่ผู้หญิงก็ไม่มีอำนาจตัดสินใจ ผู้ชายเป็นผู้ผูกขาดการใช้อำนาจซึ่งเป็นประเด็นที่ขัดขวางการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย พัฒนาการทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตยทำให้การตัดสินใจและการใช้อำนาจเป็นเรื่องที่ไม่สามารถผูกขาดโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ผู้ชายจะต้องปรับเจตคติและบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้หญิงได้รับการพัฒนาในด้านการศึกษาและความสามารถเท่าๆ กับผู้ชายองค์ประกอบตัวชี้วัดและตัวชี้วัดที่จะใช้เป็นเป้าหมายในการวัดความเสมอภาคในครอบครัวมีทั้งหมด ๓ องค์ประกอบและ ๙ ตัวชี้วัด อาทิ องค์ประกอบที่ ๓.๑ ความเสมอภาคในความรับผิดชอบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว เป็นต้น โดยการจัดทำตัวชี้วัดแต่ละตัวนี้เพื่อเป็นหลักสูตรมาตรฐานในการตอบสนองนโยบายของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ. ศ. ๒๕๕๑ ในการให้หน่วยงานภายใต้สังกัดได้จัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดเพื่อเป็นหมุดรังวัด (benchmark) ให้สังคมรู้ว่าการพัฒนาที่กระทรวงตั้งเป้าไว้คือมาตรฐานใด นอกจากนี้ชุดมาตรฐานและตัวชี้วัดยังได้รับการจัดทำขึ้นเป็นเครื่องมือ (tool) ในการประเมินผลลัพธ์ การพัฒนาตามภารกิจความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อให้รู้ว่าคุณภาพการพัฒนาได้เสริมสร้างสตรีให้อยู่ใกล้ไกลมาตรฐานความเสมอภาคระหว่างหญิงชายที่ตั้งไว้เพียงใด ดังนั้น ชุดมาตรฐานความ

เสมอภาคระหว่างหญิงชายจึงเป็นการวัดผลลัพธ์ของนโยบายการพัฒนาความเสมอภาคระหว่างหญิงชายและไม่ใช้วัดการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง^{๑๔๖}

จะเห็นได้ว่า หลักสูตรความเสมอภาคในครอบครัวเป็นหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้ชายปรับเจตคติและบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเพื่อให้เข้าใจถึงบทบาท เงื่อนไข และอุปสรรคของสตรีในการใช้โอกาสต่างๆ ในสังคมมากขึ้น และการที่สตรีต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้านไม่เพียงแต่มีผลต่อสุขภาพของสตรีแต่มีผลต่อการอบรมดูแลบุตรและครอบครัว ดังนั้น หลักสูตรความเสมอภาคจึงเป็นหลักสูตรหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งได้

๓.๓.๒ สร้างการเรียนรู้

คำว่า “สร้างการเรียนรู้”^{๑๔๗} หมายถึง การได้มีโอกาสได้คิดไตร่ตรองจากประสบการณ์ของตนเองและ/หรือจากความรู้ที่ผู้อื่นถ่ายทอดมา โดยพร้อมทั้ง ๓ องค์ประกอบ คือ ปรัชญา ปฏิบัติ และกฎเกณฑ์ เพื่อให้การเรียนรู้ค่อย ๆ ก่อรูปขึ้น โดยการเรียนรู้นั้นต้องเป็นการเรียนรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง ที่จะทำให้อุปสรรคได้ไตร่ตรองเข้าใจสภาวะของตนเอง ทำความเข้าใจโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง และหาทางออกที่เหมาะสมกับสภาพของตนเองแต่ละครอบครัว ซึ่งมีจุดประสงค์ของการสร้างการเรียนรู้ เพื่อฟื้นคืนความเข้มแข็งเสริมสร้างศักยภาพที่ยังมีอยู่ของครอบครัวไทยด้วยการเรียนรู้

(๑) เรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ มุมมอง...สู่ “สัมมาทิฐิ” (๒) เรียนรู้เพื่อเข้าใจสภาวะของตนเอง... รู้รากเหง้า รู้ครอบครัว รู้ตัวตน รู้จักลูก รู้จักพ่อแม่ปู่ย่าตายาย รู้ฐานทุนชีวิต (๓) เรียนรู้เพื่อเข้าใจโลกรอบตัวที่กำลังหมุนไปอย่างรวดเร็ว รู้ชุมชน รู้สังคม รู้ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม รู้เท่าทันโลกที่มากกระทบ (๔) เรียนรู้สู่การปรับตัว เปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อนำพาครอบครัวให้อยู่ในโลกอย่างมั่นคง”^{๑๔๘}

โดยตั้งอยู่บนความเชื่อพื้นฐาน ๓ ประการของสถาบันรักลูก คือ (๑) มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความรัก (๒) มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดี (๓) มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งการเรียนรู้ เนื่องจากว่า “มนุษย์มีความสามารถที่จะเรียนรู้ ทำความเข้าใจ สามารถปรับเปลี่ยนความคิดขอเพียงโอกาสให้ได้รับการรดน้ำพรวนดิน เมล็ดพันธุ์เหล่านี้ก็จะงอกงามแบ่งบาน”^{๑๔๙} ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

^{๑๔๖} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

^{๑๔๗} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗.

^{๑๔๘} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๑๔๙} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

๓.๓.๒.๑ กิจกรรมพาลูกจุฬาลานเข้าวัด

เนื่องจาก “วัด” เป็นส่วนหนึ่งของ “องค์ประกอบของศาสนา”^{๑๕๐} ที่สำคัญเพราะเป็นศาสนสถานหรือปูชนียสถานอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมของศาสนา ดังนั้น การจัดกิจกรรมพาลูกจุฬาลานเข้าวัดถือได้ว่าเป็นการทำหน้าที่ของชาวพุทธอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้เพราะ “ลักษณะนิสัย มารยาท ภาษา วรรณกรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของคนไทยล้วนมีรากฐานหรือได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา”^{๑๕๑} และที่สำคัญวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์กลางความเคารพศรัทธา ความเชื่อถือ และความร่วมมือ การจัดกิจกรรมดังกล่าวจึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว ดังนั้น “โครงการครอบครัวคุณธรรมนำสังคมเข้มแข็งเทิดไท้องค์ราชัน (พาลูกจุฬาลานเข้าวัด)” จึงเป็นโครงการหนึ่งที่ว่าส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวให้ใกล้ชิดศาสนาเหมือนดังเช่นสังคมไทยในอดีต เพราะโครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์อยู่ด้วยกัน ๖ ข้อ^{๑๕๒} ดังนี้

- (๑) เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ตระหนักรู้ในการใช้ชีวิตครอบครัวอย่างมีสติ และเหมาะสมตาม หลักพระพุทธศาสนา
- (๒) เพื่อให้เด็กและเยาวชนและครอบครัวได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกันมีกิจกรรมร่วมกันและเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละวัน โดยเฉพาะวันอาทิตย์ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลที่กำหนดให้วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัว
- (๓) เพื่อสนับสนุนให้ครอบครัวกลุ่มเป้าหมายพาลูกจุฬาลานเข้าวัดทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- (๔) เพื่อสนับสนุนให้ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ประชาชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วมสร้างสังคมไม่ทอดทิ้งกัน สังคมคุณธรรม และสังคมเข้มแข็งตามนโยบายรัฐบาล
- (๕) เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ประชาชนท้องถิ่นใกล้เคียงได้นำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม
- (๖) เพื่อเป็นการทำความดีถวายในหลวงเนื่องในวโรกาสพระชนมายุครบรอบ ๘๔ พรรษา

^{๑๕๐} องค์ประกอบของศาสนา คือ (๑) ผู้ริเริ่ม คือผู้ตั้งศาสนาขึ้น ซึ่งเรียกว่า ศาสดา หรือศาสนาดายการณ (๒) คำสอนในศาสนา คือ ข้อความที่ท่องจำและสืบทอดกันมาแล้วจากรุ่นสู่รุ่น (๓) นักบวช คือผู้สืบทอดศาสนาหรือตัวแทนของศาสนานั้น ๆ เป็นชนชั้นนำในผู้ถือศาสนาด้วยกัน (๔) ศาสนสถาน หรือปูชนียสถานอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมของศาสนา (๕) เครื่องหมาย หรือสิ่งแทนศาสนาอันเป็นสัญลักษณ์แห่งศาสนา รวมทั้งพิธีกรรมอันพึงปฏิบัติของศาสนิก (๖) ความเชื่อ มีความเชื่อและมีการปฏิบัติตามความเชื่อนั้น องค์ประกอบของศาสนา ดังกล่าวนี้นี้ ไม่จำเป็นจะต้องมีครบทุกข้อ อาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไปบ้างก็ได้ บางศาสนาเช่น ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และศาสนาซิกข์ไม่ปรากฏศาสดา หรือผู้ก่อตั้งศาสนา หรือศาสนาของอียิปต์โบราณก็ไม่ปรากฏผู้ริเริ่มก่อตั้งศาสนาเช่นเดียวกัน อ้างใน ผศ.นงเยาว์ ชาญณรงค์, ศาสนากับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑.

^{๑๕๑} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน รศ.ดร.จรัส พิชัยราชศักดิ์ และคณะ, พระพุทธศาสนา ม. ๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๑๕๒} โครงการอบรมคุณธรรมนำสังคมเข้มแข็งเทิดไท้องค์ราชัน (พาลูกจุฬาลานเข้าวัด), http://www.bankhai.go.th/attachments/399_ (๓ ตุลาคม ๒๕๕๗)

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นว่า การพาลูกหลานเข้าวัดนั้นเพื่อให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวไม่เพียงแต่ได้มีโอกาสใกล้ชิดกันอย่างน้อยอาทิตย์ละ ๑ ครั้งเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความผูกพัน โดยการอิงศาสนสถาน คือ “วัด” ให้เป็นจุดศูนย์รวมทั้งสามสถาบัน คือ ชาติ ซึ่งหมายถึง ครอบครัวแต่ละครอบครัวรวมกันเป็นชาติบ้านเมือง ศาสนาและพระมหากษัตริย์ โดยให้แต่ละคนนั้นได้ตระหนักถึงการใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และการทำความดีแก่เด็กและสมาชิกในครอบครัว อาทิ กิจกรรมทางศาสนา การทำบุญตักบาตรสวดมนต์ นั่งสมาธิ ทำประโยชน์ต่อชุมชนและคนในชุมชน และถ่ายทอดประสบการณ์การทำความดีของผู้สูงอายุที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือและยกย่องเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน เป็นการทำความดีถวายในหลวง

๓.๓.๒.๒ กิจกรรมด้านครอบครัว

กิจกรรมมีส่วนสร้างทั้งสายใยความผูกพันระหว่างกันในครอบครัว เพราะครอบครัวเปรียบเสมือนเสาหลักของสังคม สังคมจะมั่นคงและแข็งแรงได้ย่อมต้องอาศัยครอบครัวที่ดี ซึ่งมาจากพื้นฐานการเลี้ยงดูที่ดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีความรักและความอบอุ่นนั่นเอง แต่เนื่องจากสภาพสังคมโดยเฉพาะสังคมเมือง พ่อแม่ต่างคนต่างทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาให้กับครอบครัวเท่าที่ควร จึงส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัว นับวันยังมีการสะสมจนอาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตไม่ดี กลายเป็นปัญหาในครอบครัว และเป็นปัญหาสังคมตามมาได้ ปัจจุบัน เมืองค์กร และสถาบันฯ หลายฝ่าย ต่างช่วยกันมองและพยายามแก้ปัญหาดังกล่าว เพราะเชื่อว่าถ้าครอบครัวมีความรักและความอบอุ่นมากพอ ปัญหาสังคมต่างๆ ก็ไม่เกิด ดังนั้น จึงมีการจัดรูปแบบกิจกรรม เพื่อให้เป็น "เวลาพิเศษ" ของพ่อ แม่ และลูก ที่จะช่วยกันถักทอความสัมพันธ์ของทุกคนให้แน่นแฟ้นไม่รู้คลาย การจัดกิจกรรมสำหรับครอบครัว เป็นวิธีทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาเยาวชนและครอบครัวด้วยการสร้างประสบการณ์ตรง เพื่อเพิ่มพูนความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และส่งเสริมการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ตามควรแก่วัยของเด็ก พ่อแม่ควรมหากิจกรรมที่ทำร่วมกันภายในครอบครัว โดยพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- (๒.๑) กิจกรรมต้องเป็นการเสริมสร้างความรักและความอบอุ่นในครอบครัว
- (๒.๒) กิจกรรมต้องเน้นการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาการที่ดีของเด็ก
- (๒.๓) กิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ วุฒิภาวะ และความสามารถตามวัยของเด็ก
- (๒.๔) กิจกรรมที่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อมือและตา เสริมสร้างใยประสาทของเด็กเพื่อให้เกิดความฉลาด
- (๒.๕) กิจกรรมที่เน้นการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ส่งเสริมการคิด จินตนาการ และการถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่
- (๒.๖) ฝึกให้เด็กมีความคิดริเริ่มแปลกใหม่ และมีทักษะในการแก้ปัญหา
- (๒.๗) ฝึกสมาธิในการทำงานของเด็ก พัฒนาทักษะ และกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันกับผู้ใหญ่ส่งเสริมการคิดอย่างสร้างสรรค์และความกล้าในการแสดงออก^{๑๕๓}

^{๑๕๓} นิตยสารรักลูก, สร้างกิจกรรมพิเศษสำหรับครอบครัว, <http://www.momypedia.com/article/๗ มิถุนายน ๒๕๕๘>

สำหรับสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวได้มีโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมครอบครัวหลากหลายด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เป็นไปตามลักษณะของชื่อ “กิจกรรมครอบครัว”^{๑๕๔} อาทิ กิจกรรมลมหายใจแห่งความสุข วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ คือ (๑) เพื่อให้อารมณ์และจิตใจสงบยิ่งขึ้น (๒) เพื่อให้มีสติ (๓) เพื่อทำให้เกิดสมาธิ (๔) เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวใช้เวลาว่างร่วมกัน ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนด้วยการให้แต่ละครอบครัว นั่งสมาธิหันหน้าเข้าหากันเป็นวงกลม ประมาณ ๑๐ นาที หรือกิจกรรมบ้านแห่งสุข วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ คือ เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากครอบครัวอื่น วิธีการและขั้นตอน (๑) ให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพ่อแม่ ผู้ปกครอง และฝ่ายลูกหลานในแต่ละฝ่ายให้แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละประมาณ ๖-๗ คน (๒) แจกกระดาษพร้อมปากกาให้แต่ละกลุ่มโดยให้สมาชิกร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยการเขียนลงในกระดาษ ในส่วนของกิจกรรมบ้านแห่งความสุขในแต่ละหัวข้อ (๓) แต่ละกลุ่มอธิบายเนื้อหา ดังนี้ เป็นต้น

๓.๓.๒.๓ กิจกรรม Love Family Rally เทศกาลหนึ่ง

สำหรับกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมโครงการรณรงค์ “ทุกวัน ... เป็นวันครอบครัว” Everyday... We love family เพื่อส่งเสริมให้ครอบครัวทำกิจกรรมและใช้เวลาว่างร่วมกันอย่างมีคุณภาพ จัดเป็นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของครอบครัวภายใต้แนวคิด “ความเป็นครอบครัวไม่เคยหยุด ให้ทุกวันเป็นวันครอบครัว” เป็นกิจกรรมที่ช่วยเชื่อมสัมพันธ์ภายในครอบครัว ลดความขัดแย้ง ลดความรุนแรงในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายจิตใจคนในครอบครัว ทำร้ายตนเองหรือสมาชิกในครอบครัว หรือทำลายทรัพย์สินภายในครอบครัว ซึ่งปัจจุบันนี้ความรุนแรงในครอบครัวนั้นมิให้พบเห็นมากมาย โดยเฉพาะการเผยแพร่หรือพบเห็นผ่านช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เผยแพร่ผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์คซึ่งปัจจุบันถือเป็นช่องทางที่กระจายข่าวสารได้แพร่หลายมากในกลุ่มเยาวชน และบุคคลทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ

ดังนั้น การเสริมสร้างสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้ดีขึ้นได้นั้น ควรต้องส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาว่างร่วมกันให้มาก และสม่ำเสมอที่สุด ด้วยการเริ่มต้นให้ประชาชนเล็งเห็นความสำคัญของการใช้เวลาว่างร่วมกันของครอบครัว ส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันของครอบครัว ด้วยหลักคิดหยุดทุกข์สร้างสุข เสริมสร้างสัมพันธ์ภายในครอบครัว พร้อมสร้างเครือข่ายพบปะแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ชีวิต ผ่านกิจกรรม Love Family Rally : ล่าหุ้มทรัพย์ดินแดนมหานคร กิจกรรมเทศกาลภาพยนตร์ครอบครัว กิจกรรม Family Learning Together และกิจกรรม Happy Family เพื่อส่งเสริมให้ครอบครัวทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน ให้ครอบครัวเรียนรู้ทักษะการใช้ชีวิตในรูปแบบต่างๆ อย่างรู้เท่าทัน เสริมสร้างการเรียนรู้สำหรับครอบครัวผ่านแนวคิดหยุด ๔ ทุกข์ (หยุดบಾಯมุข หยุดหนี่สนิน หยุดความรุนแรง และหยุดการนอกใจ) สร้าง ๔ สุข (สื่อสารดี มีเวลาว่างร่วมกัน แบ่งปันใส่ใจ และห่วงใยสุขภาพ) ภายใต้แหล่งเรียนรู้ต่างๆ^{๑๕๕}

^{๑๕๔} คุรยละเอียดเพิ่มเติมใน สำนักงานและกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, หลักสูตร / คู่มือค่ายครอบครัว, ๒๕๕๔, หน้า (-๑-) – (-๘-).

^{๑๕๕} พม.เปิดโครงการรณรงค์ “ทุกวัน ... เป็นวันครอบครัว” Everyday ... We love family, <https://blog.eduzones.com/jipatar/105736> , (๗ มิถุนายน ๒๕๕๘).

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมพาลูกจุฬาลานเข้าวัด กิจกรรมด้านครอบครัวและกิจกรรม Love Family Rally เทศกาลหนึ่ง จัดเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาด้วยกัน ทำกิจกรรมร่วมกันภายใต้แนวคิด “ความเป็นครอบครัวไม่เคยหยุดให้ทุกวันเป็นวันครอบครัว” เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวลดความขัดแย้งอันนำมาซึ่งความรุนแรงในครอบครัว

๓.๓.๒.๔ โครงการพ่อแม่มือใหม่

คำว่า “พ่อแม่มือใหม่” หมายถึง การจะมีลูกครั้งแรกในชีวิต เมื่อมีการวางแผนชีวิต ครอบครัวว่าจะมีลูก มีเมื่อไหร่ มีกี่คน หญิงหรือชาย ดังนั้น พ่อแม่่มือใหม่ย่อมมีความฝัน ความปรารถนาที่จะให้ลูกรักที่จะเกิดมา มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ มีอาการครบ ๓๒ น่ารัก ฉลาด ปราศจากโรคต่าง ๆ เลี้ยงดูง่าย เป็นที่ชื่นชอบ รักใคร่ของทุก ๆ คน พ่อแม่ถือเป็นพระองค์แรกของลูก ๆ ที่ควรเคารพบูชา พ่อแม่ที่เลี้ยงลูกด้วยความรัก ความเมตตา เอาใจใส่ห่วงใย ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต ให้โอกาสลูก ๆ ได้ศึกษาเล่าเรียนตามแต่สถานะ มีเวลาพูดคุยเป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจเมื่อลูกมีความทุกข์ ฝึกให้ลูกมีวินัย มีความรับผิดชอบ รู้จักแบ่งปัน ส่งเสริมความเสมอภาคไม่ว่าลูกจะเป็นเพศใดก็ตามพร้อมเป็นตัวอย่างในการประพฤติตนเป็นคนดีในสังคม^{๑๕๖} โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักและให้เห็นคุณค่าความสำคัญของการเลี้ยงดูบุตรได้อย่างมีคุณภาพ เพราะเชื่อว่าหลายคนคงจะให้นิยามต่าง ๆ กันไปแต่สิ่งที่สังคมคาดหวัง คือ การเริ่มต้นสร้างครอบครัวของหญิงชายที่ตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันและอาจจะมีการวางแผนครอบครัวที่จะมีลูกน้อยที่น่ารัก ซึ่งจะเติบโตจากการหล่อหลอมจากพ่อแม่เพื่อเป็นคนคุณภาพของสังคมต่อไป

อนึ่ง ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีความสำคัญที่สุด ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด ค่านิยม ความเชื่อ ทักษะคติ กำหนดบุคลิกภาพและแบบแผนความประพฤติต่างๆ ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งหากพ่อแม่สามารถทำหน้าที่ได้ดี เด็กที่เกิดและเติบโตขึ้นมา ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป แต่หากพ่อแม่ขาดทักษะในการเลี้ยงดูบุตรที่ถูกต้องเหมาะสม ขาดการเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นพ่อแม่ อาจเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่อเด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น การส่งเสริมให้พ่อแม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ในการดูแลบุตรได้อย่างถูกต้อง จึงมีความสำคัญและจำเป็นมาก ประกอบกับในปัจจุบัน หน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรไม่ใช่หน้าที่ของแม่เท่านั้น พ่อควรมีส่วนในการช่วยดูแลบุตรด้วย ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเล็งเห็นความจำเป็นและความสำคัญของการให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละช่วงวัย โดยเฉพาะในวัยเด็กเล็ก อีกทั้งทักษะในการเลี้ยงดูบุตรสำหรับพ่อแม่ที่ยังไม่เคยเลี้ยงดูบุตร หากพ่อแม่มีความรู้และทักษะในการเลี้ยงดูบุตร จะทำให้มีความมั่นใจและสามารถดูแลบุตรได้เป็นอย่างดี จึงได้จัดทำมีโครงการนี้ขึ้นในแต่ละภาคส่วนของพื้นที่ตามโครงการพร้อมกับการอบรมให้ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านครอบครัว อาทิ การบรรยายในหัวข้อ “ความรัก ความเข้าใจ..สายใยในครอบครัว” โดย ผศ.ดร.นิภา แก้วศรีงาม , “การเตรียมตัวเป็นพ่อแม่

^{๑๕๖}ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ความรู้สำหรับพ่อแม่มือใหม่,

มืออาชีพ” โดย พญ.นัยนา ณีศะนันท์ และการทดลองฝึกปฏิบัติดูแลเด็กเล็ก โดย คณะวิทยากรจาก สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท เป็นต้น^{๑๕๗}

จะเห็นได้ว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่ส่งเสริมสนับสนุนให้กับผู้ที่เตรียมความพร้อมของการเป็นพ่อแม่มือใหม่ โดยให้พ่อแม่มือใหม่เห็นความสำคัญของการเลี้ยงดูลูกด้วยกัน โดยไม่ปล่อยให้ เป็นภาระหน้าที่ของแม่ฝ่ายเดียว แต่ให้ต่างฝ่ายมีส่วนร่วมต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้เด็ก มีพัฒนาการที่ดีตามแต่ละช่วงวัย

๓.๓.๓ พัฒนากลไก

คำว่า “กลไก” หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ ของระบบหรือ องค์การที่บุคคลผู้เป็นเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ปฏิบัติงานร่วมกันดูและเครื่องจักร ดังนั้น ความหมาย ของคำว่า “พัฒนากลไก” จึงหมายถึง การพัฒนาศักยภาพของบุคคลผู้เป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานใน ระดับต่าง ๆ ของระบบหรือองค์การที่บุคคลผู้เป็นเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติงานร่วมกันเปรียบเสมือนการ ทำงานของระบบเครื่องจักร ดังนี้

๓.๓.๓.๑ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวชุมชน

ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน คือ องค์กรประชาชนที่มาจากตัวแทนกลุ่ม หรือองค์กรใน ชุมชน ที่อาสาสมัครมาร่วมกันดูแล ป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัวในชุมชนที่มีการบริหารจัดการ ในรูปของ "คณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน" โดยมีเครือข่ายกลุ่มครอบครัวเป็นสมาชิก และ อยู่ในความดูแลและสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ เทศบาล โดยศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน หรือ ศพค. จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน ใน หมู่บ้าน/ตำบล ในการสำรวจข้อมูล วางแผน และประสานความร่วมมือจากหน่วยราชการ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับครอบครัว โดย คณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน จะมาจากการคัดเลือกของประชาชนตามกระบวนการ ประชาคม โดยมีวัตถุประสงค์ดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อ ๓.๑.๒.๒

สำหรับหน้าที่ของคณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนมี ดังนี้

- (๑) จัดทำแผนปฏิบัติการในลักษณะบูรณาการ เพื่อการพัฒนา ป้องกันแก้ไขปัญหา ครอบครัวกับกลุ่มเป้าหมาย ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเด็กเยาวชนก่อนสมรสกลุ่มครอบครัวปกติ และกลุ่ม ครอบครัวมีปัญหา โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาตำบล
- (๒) ร่วมประชุมคณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
- (๓) ส่งเสริมการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของครอบครัว ในชุมชน
- (๔) สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว
- (๕) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายครอบครัวในชุมชน
- (๖) จัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาสถาบันครอบครัว
- (๗) จัดบริการให้คำปรึกษาแนะนำในการแก้ไขปัญหาครอบครัว
- (๘) จัดหางบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาสถาบันครอบครัว

^{๑๕๗} พม. แกล้งข่าวเปิดตัวโครงการ “พ่อแม่มือใหม่” เน้นส่งเสริมความรู้ในการเลี้ยงดูบุตร, http://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=5661, (๓ ตุลาคม ๒๕๕๗)

(๙) ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ

(๑๐) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน

หลักในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน

๓.๓.๓.๒ การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายทีมสหวิชาชีพในการปฏิบัติงานตาม พ.ร.บ. คຸ່ມครองผู้ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐

บทบาทสหวิชาชีพและแนวทางการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติ คຸ່ມครองผู้ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ ในปัจจุบันการคຸ່ມครองเด็ก สตรี และ บุคคลในครอบครัว ที่ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรง มีพระราชบัญญัติคຸ່ມครองเด็ก พ.ศ.๒๕๔๖ และ พระราชบัญญัติคຸ່ມครองผู้ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นกฎหมายหลักที่ใช้ บังคับ โดยมีมาตรการการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด และมีมาตรการการคຸ່ມครองเด็ก สตรี และ บุคคลในครอบครัว เป็นเครื่องมือหรือกลไกที่สำคัญ และมีบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม รวมทั้ง ๗ สหสาขาวิชาชีพต่าง ๆ เป็นผู้ขับเคลื่อนกลไกดังกล่าว ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านการ คຸ່ມครองเด็ก สตรีและบุคคลในครอบครัวให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว บุคลากรใน กระบวนการยุติธรรมและในสหสาขาวิชาชีพที่มีบทบาทหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันให้ประสาน สัมพันธ์กันและมีความเข้าใจร่วมกันในการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายดังกล่าวไปในแนวทาง เดียวกัน และต้องเข้าใจในบทบาทหน้าที่และแนวทางในการปฏิบัติงานของแต่ละกลไกในการ คຸ່ມครอง เด็ก สตรี และบุคคลในครอบครัวที่ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัวตาม พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ในเบื้องต้นจึงได้กำหนดสาระสำคัญที่ทุกกลไก จะต้องทำความเข้าใจร่วมกัน คือ บทบาทของสหวิชาชีพและกระบวนการยุติธรรมในการคຸ່ມครอง ผู้ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัว ส่วนแนวทางการปฏิบัติงานของแต่ละสหวิชาชีพในการ คຸ່ມครองผู้ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัว ทุกกลไกควรจะได้มีแนวทางในการปฏิบัติงานของ ตนเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

ในชั้นนี้จึงขอเสนอเฉพาะแนวทางการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการคຸ່ມครอง เด็ก สตรี บุคคลในครอบครัวที่ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัวเพื่อเป็นเครื่องมือเบื้องต้นใน การปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการตามกฎหมายที่ได้ระบุไว้ใน พระราชบัญญัติคຸ່ມครองผู้ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัว^{๑๕๘} อาทิมตรา ๕ เป็นต้น ซึ่งเป็น ความพยายามของกฎหมายที่ต้องการให้หน่วยงานและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทใน การช่วยเหลือบรรเทาและร่วมรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน

^{๑๕๘} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลัก พุทธธรรมกับหลักกฎหมาย : กรณีศึกษา พระราชบัญญัติคຸ່ມครองผู้ถูกระทำได้ด้วยความรุนแรงในครอบครัว”, สาร นิพนธ์รายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗๑, ๗๗-๘๑.

๓.๓.๓.๓ พัฒนาศักยภาพบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว

คำว่า “ศักยภาพ” หมายถึง “อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้” ^{๑๕๙} ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว เพื่อเป็นการ

(๑) สนับสนุนให้มีการผลิตบุคลากรที่ทำงานด้านครอบครัว โดยมีการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งมีมาตรการประกันคุณภาพ

(๒) สร้างเสริมศักยภาพของบุคลากรที่ทำงานด้านครอบครัวอยู่แล้ว อันหมายรวมถึงผู้ทำงานด้านเด็กปฐมวัย เด็ก เยาวชน ครอบครัว ผู้สูงอายุ ผู้พิการ กลุ่มครอบครัวด้อยโอกาสและครอบครัวที่ประสบปัญหาทางสังคม ด้านการให้การศึกษาอบรมทุกประเภทและทุกรูปแบบ ตลอดจนมีมาตรการประกันคุณภาพ

(๓) ส่งเสริมการผลิตบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในรูปแบบและแขนงวิชาที่สัมพันธ์กับครอบครัวและการพัฒนาครอบครัว

(๔) สร้างความตระหนักเรื่องจริยธรรม คุณธรรม ระบบค่านิยม เจตคติที่ถูกต้องต่อการพัฒนาครอบครัวในกระบวนการผลิตและพัฒนาบุคลากร

(๕) จัดสรรทรัพยากรเพื่อการผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านครอบครัว

(๖) ส่งเสริมสนับสนุนและสร้างเครือข่ายองค์กรวิชาชีพ และองค์กรอื่น ๆ ที่ทำงานสัมพันธ์กับการพัฒนาครอบครัว ^{๑๖๐} ด้วยวิธีการ (๑) การอบรมวิจัยชุมชน (๒) อบรมมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ให้กับบุคลากรทำงานด้านครอบครัว

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาโลก หมายถึง การทำงานของบุคลากรด้านครอบครัวในระดับต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างมีระบบ ด้วยการส่งเสริมให้มีการจัดพื้นที่ศูนย์พัฒนาครอบครัวชุมชนเพื่อองค์กรประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในรูปของคณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน พร้อมกับการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายทีมสหวิชาชีพในการปฏิบัติงานตาม พ.ร.บ. คุ่มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ เพื่อให้การดำเนินการคุ้มครองเด็ก สตรีและบุคคลในครอบครัวให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายนี้ อีกทั้งพัฒนาศักยภาพบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัวเพื่อเป็นการสนับสนุน สร้างเสริม สร้างความตระหนักเรื่องคุณธรรม จริยธรรม จัดสรรทรัพยากรเพื่อการผลิตบุคลากรให้มีคุณภาพ ด้วยวิธีการอบรมวิจัยชุมชน อบรมมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งเป็นด้วยกัน

๓.๓.๔ สร้างการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง ผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการเกิด ความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกันได้ ควรจะต้องมีการตระหนัก

^{๑๕๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๗๘๐.

^{๑๖๐} กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ. ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๖, <http://www.owf.go.th> (๒๓ กันยายน ๒๕๕๘)

ว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือในนามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์การ (organization) ดังนั้น องค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้^{๑๖๑} เพราะการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจร่วมในการวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการติดตามประเมินผลในโครงการงานต่างๆ ของชุมชน เป็นการสร้างปลูกฝังจิตสำนึกในความร่วมด้วยช่วยกันปัจจุบันนั้น แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนาของทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน แนวคิดการมีส่วนร่วม เป็นภารกิจของทุกคน ต้องให้ความสนใจใส่ใจ เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพขึ้นได้ในสังคม แต่ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม แนวความคิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกล่าวได้ว่า การสร้างคุณค่าให้กับผู้มีส่วนได้เสีย และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเปลี่ยนแปลงจากการใช้อำนาจครอบงำใช้อำนาจร่วมกันในการตัดสินใจ หรือดำเนินกิจการ หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อแสวงหาทางออก หรือขับเคลื่อนการณเหล่านั้นด้วยกัน ในลักษณะของภาคี หรือรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ^{๑๖๒} ดังนี้

๓.๓.๔.๑ สร้างแรงจูงใจในการทำงานด้านครอบครัว

การสร้างแรงจูงใจในการทำงานด้านครอบครัวจัดเป็นแนวทางการเสริมสร้างพลังให้เกิดขึ้นในจิตใจเพื่อการเข้ามามีส่วนร่วมด้านครอบครัว ด้วยเหตุที่การทำงานจำเป็นต้องมีการสร้างจูงใจนั้นเพราะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากทีเดียวต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านนี้ ดังนี้

๑) การจูงใจช่วยเพิ่มพลังในการทำงานให้บุคคล

พลัง (Energy) เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ในการทำงานใด ๆ ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจในการทำงานสูง ย่อมทำให้ขยันขันแข็ง กระตือรือร้นกระทำ ให้สำเร็จ ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่ทำงานประเภท “เช้าขาม เย็นขาม” ที่ทำงานเพียงเพื่อให้ผ่านไปวัน ๆ

๒) การจูงใจช่วยเพิ่มความพยายามในการทำงานให้บุคคล

ความพยายาม (Persistence) ทำให้บุคคลมีความพยายาม อดทน บากบั่น คิดหาวิธีการนำความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของตนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่องานให้มากที่สุด ไม่ท้อถอยหรือละความพยายามง่าย ๆ แม้งานจะมีอุปสรรคขัดขวาง และเมื่องานได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็มักคิดหาวิธีการปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ

๓) การจูงใจช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานของบุคคล

การเปลี่ยนแปลง (Variability) รูปแบบการทำงานหรือวิธีทำงานในบางครั้ง ก่อให้เกิดการค้นพบช่องทางดำเนินงานที่ดีกว่าหรือประสบผลสำเร็จมากกว่า นักจิตวิทยาบางคนเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องหมายของความเจริญก้าวหน้าของบุคคล แสดงให้เห็นว่า บุคคลกำลังแสวงหาการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ให้ชีวิต บุคคลที่มีแรงจูงใจในการทำงานสูง เมื่อตื่นนอนเพื่อจะบรรลุวัตถุประสงค์ใด ๆ หากไม่สำเร็จบุคคลก็มักพยายามค้นหาสิ่งผิดพลาดและพยายามแก้ไขให้ดีขึ้นในทุก

^{๑๖๑}ยูพาพร รูปงาม, การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕, หน้า ๕.

^{๑๖๒}ทำนอง ภูเก็ตพิมพ์, “บทความ : แนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน”, ๒๕๕๑.

วิธีทาง ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำงานจนในที่สุด ทำให้ค้นพบแนวทางที่เหมาะสมซึ่งอาจจะต่างไปจากแนวเดิม

๔) การจูงใจในการทำงานช่วยเสริมสร้างคุณค่าของความเป็นคนที่สมบูรณ์ให้บุคคล บุคคลที่มีแรงจูงใจในการทำงาน จะเป็นบุคคลที่มุ่งมั่นทำงานให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและการมุ่งมั่นทำงานที่ตนรับผิดชอบให้เจริญก้าวหน้า จัดว่าบุคคลผู้นั้นมีจรรยาบรรณในการทำงาน (Work Ethics) ผู้มีจรรยาบรรณในการทำงานจะเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบมั่นคงในหน้าที่ มีวินัยในการทำงาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าถึงความสมบูรณ์ ผู้มีลักษณะดังกล่าวนี้มักไม่มีเวลาเหลือพอที่จะคิดและทำในสิ่งที่ไม่ดี^{๑๖๓}

๓.๓.๔.๒ สร้างพื้นที่การทำงานด้านครอบครัว

การ “สร้างพื้นที่การทำงานด้านครอบครัว” ในที่นี้จะหมายถึง เป็นการสร้างพื้นที่การทำงานเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัวสถานการณ์ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมเป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาสถาบันครอบครัวการเชื่อมประสานเครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมและพัฒนาสถาบันครอบครัว โดยความร่วมมือเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของเครือข่าย นำไปสู่กระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เครือข่ายที่สำคัญมี ๔ ภาค^{๑๖๔} ส่วน ได้แก่ (๑) เครือข่ายภาคประชาชน (๒) เครือข่ายภาครัฐ (๓) เครือข่ายภาคธุรกิจ (๔) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เครือข่ายทางสังคมทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาครอบครัวอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม โดยมีหน่วยงานหลัก และหน่วยงานสนับสนุน อาทิ

๑) ยุทธศาสตร์ที่ ๑ พัฒนาศักยภาพของครอบครัว มีหน่วยงานหลัก คือ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการคลัง กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรุงเทพมหานคร ส่วนหน่วยงานสนับสนุน คือ สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว สถาบันครอบครัวไทย

๒) ยุทธศาสตร์ ๒ สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว หน่วยงานหลัก คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงยุติธรรม (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด) กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานตำรวจแห่งชาติองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงแรงงาน กระทรวงการคลัง กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรมกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ส่วนหน่วยงานสนับสนุน คือ กระทรวง

^{๑๖๓} ปัจจัยแรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อความทุ่มเทในการทำงานของพนักงาน กรณีศึกษา : บริษัท ท่อส่งปิโตรเลียมไทย จำกัด (มหาชน).

^{๑๖๔} กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, (ร่าง) นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔, <http://www.owf.go.th> (๒๓ กันยายน ๒๕๕๘)

วัฒนธรรม กรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ธนาคาร และสถาบันทางการเงินทุกรูปแบบ ดังนี้ เป็นต้น^{๑๖๕}

๓.๓.๔.๓ สมัชชาสตรีและสมัชชาครอบครัว

จัดเป็นความพยายามในการสร้างการมีส่วนร่วมของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวในการที่จะบูรณาการการจัดงานสมัชชาสตรีและสมัชชาครอบครัวร่วมกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน รวมถึงการลดขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และแนวทางในการส่งเสริมและประสานงานเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาในแต่ละประเด็น โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการแก้ปัญหา อาทิ แก้ไขและลดปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ยุติปัญหาความรุนแรงต่อเด็ก สตรีและความรุนแรงในครอบครัว เสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเพื่อพัฒนาสตรีและครอบครัวและเสริมพลังครอบครัวเพื่อสร้างสมดุลประชากรอย่างมีคุณภาพ เป็นต้น โดยการประชุมแต่ละครั้งนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ระหว่างผู้แทนสตรี ครอบครัว และผู้แทนจากทุกภาคส่วนของสังคมทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม เพื่อนำข้อเสนอแนะจากสมัชชาดังกล่าวไปสู่การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางการส่งเสริมและประสานงานด้านงานสตรีและการพัฒนาสถาบันครอบครัว กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้แทนกลุ่มองค์กร เยาวชน ผู้แทนครอบครัว ภาคีเครือข่ายทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด รวมทั้ง ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา^{๑๖๖}

จะเห็นได้ว่าการสร้างการมีส่วนร่วมก็คือการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรด้านครอบครัวเพื่อการมีส่วนร่วม สร้างพื้นที่การทำงานด้านครอบครัวเพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุนเครือข่ายองค์กร โดยมีสมัชชาสตรีและสมัชชาครอบครัวเข้ามาส่วนร่วมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน และมีการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๓.๓.๕ ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรี

ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรี ในที่นี้หมายถึง การส่งเสริมให้ความคุ้มครองตามกฎหมายตามหลักสิทธิมนุษยชน โดยใช้ระบบกฎหมายและระบบยุติธรรมที่เอื้อประโยชน์ให้กับสตรี เพื่อเป็นเครื่องช่วยสร้างความเข้มแข็งในแง่มุมต่าง ๆ ของสตรีอันนำไปสู่การเคารพศักดิ์ศรีและความเสมอภาค ช่วยให้เกิดการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวและมนุษย์โดยภาพรวม ทั้งนี้เพราะโดยภาพรวมสังคมไทยในอดีตพบว่า สถิติการกระทำ ความรุนแรงต่อเด็กและสตรีภายในครอบครัวรวมถึงการทอดทิ้งคนชราค่อนข้างสูง ดังแผนภาพข้างล่างนี้

^{๑๖๕} ดุราลัยเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ข.

^{๑๖๖} ดุราลัยเอียดเพิ่มเติมใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มติสมัชชาสตรีและครอบครัวระดับชาติ พ. ศ. ๒๕๕๖, คณะทำงานจัดสมัชชาสตรีและครอบครัวระดับชาติ ประจำปี ๒๕๕๖, หน้า ๑-๕.

ความรุนแรงในครอบครัว	จำนวน(กรณี)			รวม
	ปี ๒๕๕๓	ปี ๒๕๕๔	ปี๒๕๕๕	
สามีทำร้ายร่างกายภรรยา	๑๗	๒๐	๒๓	๖๐
สามีฆ่าภรรยา	๓๐	๖๐	๕๗	๑๔๗
ความรุนแรงในครอบครัว	จำนวน(กรณี)			รวม
	ปี๒๕๕๓	ปี ๒๕๕๔	ปี๒๕๕๕	
สามีมีหญิงอื่น	๘	๗	๘	๒๓
ชายไม่อุปการะเลี้ยงดูบุตร	๓	๔	๑	๘
ภรรยาฆ่าสามี	๑๓	๑๖	๒๔	๕๖
ภรรยาฆ่าตัวตาย	๒	๙	๘	๑๙
แม่ฆ่าลูก	๖	๙	๖	๒๑
พ่อฆ่าลูก	๔	๑๓	๑๐	๒๗
ภรรยาตัดเจ้าโลกสามี	๑	-	๑	๒
อื่น ๆ	-	๖	๒๕	๓๑
รวม	๘๔	๑๔๗	๑๖๓	๓๙๔

แผนภาพที่ ๓.๓ ความรุนแรงในครอบครัว จากรายงานของหนังสือพิมพ์รายวัน ๕ ฉบับ^{๑๖๗} ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๕

ที่มา : ฝ่ายศูนย์ข้อมูลและวิชาการ มูลนิธิเพื่อนหญิง รวบรวมจากหนังสือพิมพ์รายวัน ๕ ฉบับ (ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ข่าวสด และกรุงเทพธุรกิจ) ปี พ. ศ ๒๕๕๓-๒๕๕๕.

สถิติความรุนแรงในครอบครัว ปี ๒๕๕๘-๒๕๕๒

อีกทั้งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ดำเนินการขั้นตอนต่าง ๆ ที่น่ายกย่องเพื่อสนับสนุนการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิง มีทั้งการปฏิรูปกฎหมายและการเปลี่ยนแปลงมาตรการเชิงโครงสร้างและในทางปฏิบัติอื่น ๆ แสดงถึงความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิงที่จะแสวงหาและได้รับประโยชน์จากการคุ้มครองและความยุติธรรมของกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนจะยังมีปัญหาสำคัญสำหรับผู้หญิงจำนวนมากในประเทศไทยเป็นเหตุให้ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเต็มที่^{๑๖๘} ดังนั้น จึงได้มีการบูรณาการมาตรการคุ้มครองสวัสดิการเพื่อให้เกิดการบังคับใช้มาตรการคุ้มครองสวัสดิภาพอย่างเป็นรูปธรรม และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติมาปนกิจ

^{๑๖๗} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ ดร. อรสา โฉวินทะ, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรุนแรงในครอบครัว ในพื้นที่ ๔ ภาคของประเทศไทย”, รายงานโครงการวิจัย. (กรุงเทพฯ : บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒-๒๔.

^{๑๖๘} โครงการของคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากลและมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ, การเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิง : สรรวจอุปสรรคและการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็น ประเทศไทย, หน้า ๑.

สงเคราะห์ พ. ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งมีการส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรีตามกฎหมายที่ระบุไว้ว่า สิทธิ คือ อำนาจหรือผลประโยชน์ของบุคคลที่มีกฎหมายให้ความคุ้มครองโดยบุคคลอื่นต้องให้ความเคารพจะละเมิดล่วงเกินหรือกระทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิดการกระทบกระเทือน และเสรีภาพที่ให้ความอิสระในการกระทำของบุคคลซึ่งการกระทำนั้นต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย และจะต้องมีภาระและความรับผิดชอบที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ อันเป็นบทกฎหมายหลักสูงสุดของประเทศ ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิสตรีไว้กล่าว คือ ความเสมอภาคกันในกฎหมาย และการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมมาตรา ๓๐ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันชาย และ หญิง มีสิทธิเท่าเทียมกันการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพ ทางกาย หรือ สุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือ ความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้...โดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติฉกฉกสงเคราะห์ พ. ศ. ๒๕๔๕ โดยบูรณาการมาตรการคุ้มครองสวัสดิการเพื่อให้เกิดการบังคับใช้มาตรการคุ้มครองสวัสดิภาพอย่างเป็นรูปธรรม เพิ่มประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ ระบุไว้ชัดเจนที่จะให้สิทธิในการคุ้มครองสตรีและบุคคลในครอบครัวให้ได้รับความเป็นธรรม ดังข้อความที่ว่า

เนื่องจากปัญหาการแก้ไขการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีความละเอียดอ่อนซับซ้อน เกี่ยวพันกับบุคคลใกล้ชิด มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการทำร้ายร่างกายระหว่างบุคคล โดยทั่วไป การใช้มาตรการทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาบังคับกับการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวจึงไม่เหมาะสม เนื่องจากกฎหมายอาญามีเจตนารมณ์ที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดมากกว่าที่จะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดหรือปกป้องคุ้มครองผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ดังนั้น การมีกฎหมายคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวจึงมีความเหมาะสมกว่าการใช้กระบวนการทางอาญาเพราะสามารถกำหนดรูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนที่มีลักษณะแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป โดยให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ รวมทั้งสามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวไว้ได้ประกอบกับเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐบาลจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติไม่เป็นธรรม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

และเหตุผลของการตราพระราชบัญญัติฉกฉกสงเคราะห์ พ. ศ. ๒๕๔๕ มาบังคับใช้เพราะ

(๑) โดยที่การดำเนินการสมาคมฉกฉกสงเคราะห์ทางด้านการเงินตามที่พระราชบัญญัติการฉกฉกสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๑๗ กำหนดไว้ไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน และวิธีการควบคุมสมาคมฉกฉกสงเคราะห์ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวยังไม่รัดกุมพอที่จะป้องกันการฉ้อโกงและการแสวงหาผลประโยชน์จากกิจการฉกฉกสงเคราะห์ของกรรมการ และเจ้าหน้าที่ของสมาคมได้ ทำให้สมาคมได้รับความเสียหาย สมควรปรับปรุงพระราชบัญญัติการ

ฉาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๑๗ เพื่อให้การคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของประชาชนที่เป็นสมาชิกสมาคมฉาปนกิจสงเคราะห์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารงานของคณะกรรมการสมาคมฉาปนกิจสงเคราะห์ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

*พระราชกฤษฎีกาแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๑๕ ในพระราชบัญญัติการฉาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๔๕ ให้แก้ไขว่า “กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม” เป็น “กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ” คำว่า “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ” เป็น “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ” คำว่า “ปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ” เป็น “ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์” และคำว่า “อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ ” เป็น “ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว”

(๒) ในการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้บัญญัติให้จัดตั้งส่วนราชการขึ้นใหม่โดยมีการกิจใหม่ ซึ่งได้มีการตราพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม นั้นแล้ว และเนื่องจากพระราชบัญญัตินี้ได้บัญญัติให้โอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ รัฐมนตรีผู้ดำรงตำแหน่งหรือผู้ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในส่วนราชการเดิมมาเป็นของส่วนราชการใหม่ โดยให้มีการแก้ไขบทบัญญัติต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับอำนาจหน้าที่ที่โอนไปด้วย ฉะนั้น เพื่อนำวิธีให้เป็นไปตามหลักการที่ปรากฏในพระราชบัญญัติและพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว จึงสมควรแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายให้สอดคล้องกับการโอนส่วนราชการ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความชัดเจนในการใช้กฎหมายโดยไม่ต้องไปค้นหาในกฎหมายโอนอำนาจหน้าที่ว่าตามกฎหมายใดได้มีการโอนภารกิจของส่วนราชการหรือผู้รับผิดชอบตามกฎหมายนั้นไปเป็นของหน่วยงานใดหรือผู้ใดแล้ว โดยแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายให้มีการเปลี่ยนชื่อส่วนราชการ รัฐมนตรี ผู้ดำรงตำแหน่งหรือผู้ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการให้ตรงกับภารกิจที่โอนอำนาจหน้าที่ และเพิ่มผู้แทนส่วนราชการในคณะกรรมการให้ตรงตามภารกิจที่มีการตัดโอนจากส่วนราชการเดิมมาเป็นของส่วนราชการใหม่ รวมทั้งตัดส่วนราชการเดิมที่มีการยุบเลิกแล้ว ซึ่งเป็นการแก้ไขให้ตรงตามพระราชบัญญัติและพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชกฤษฎีกานี้

โดยขั้นตอนดังกล่าวมาทั้งหมดอยู่ภายใต้นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ ซึ่งใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัวอย่างเป็นองค์รวมครอบคลุมทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ด้วยหลักการดำเนินยุทธศาสตร์หลัก ๕ แนวทาง^{๑๖๙} ด้วยกัน ดังนี้

- (๑) ยุทธศาสตร์พัฒนาศักยภาพของครอบครัว
- (๒) ยุทธศาสตร์สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว
- (๓) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของครอบครัว
- (๔) ยุทธศาสตร์ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว

^{๑๖๙} ดูรายละเอียดภาคผนวก ข.

(๕) ยุทธศาสตร์พัฒนากระบวนการสื่อสารสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว

โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดช่องทางให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวดังได้กล่าวข้างต้นทั้งหมด โดยมีเป้าหมายหลัก^{๓๗๐} ดังนี้

(๑) สมาชิกของครอบครัวมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม และสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งมากขึ้น สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้บนฐานวิถีวัฒนธรรมไทย

(๒) ครอบครัวมีหลักประกันความมั่นคงและสวัสดิการขั้นพื้นฐานทุกด้าน ทั้งด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านชีวิตการงาน/อาชีพ ด้านรายได้ ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร และด้านการมีส่วนร่วม และครอบครัวลักษณะเฉพาะได้รับการดูแลและสวัสดิการที่เหมาะสม

(๓) กลไกและเครือข่ายการทำงานด้านครอบครัวทุกระดับ สามารถเชื่อมโยงและบูรณาการนโยบายการพัฒนาสถาบันครอบครัวไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม (๔) ครอบครัวสามารถรู้เท่าทันสื่อ และใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการกล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวทั้ง ๕ ขั้นตอนดังกล่าวมาทั้งหมด สอดคล้องกันตามนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ ซึ่งใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว โดยตั้งข้อสังเกตได้จากองค์ประกอบของตัวชี้วัดทั้ง ๔ องค์ประกอบซึ่งมีตัวชี้วัดทั้งหมด ๓๖ ตัวชี้วัด อีกทั้งยังสอดคล้องกับการสรุปผลลัพธ์การทำงานที่ผ่านมาของกระบวนการเสริมสร้างครอบครัวซึ่งสรุปไว้ ๕ ประเด็นแต่สอดคล้องเชื่อมโยงสัมพันธ์ถึงผลสัมฤทธิ์สำหรับงานวิจัยฉบับนี้เท่านั้นเพียง ๔ ประเด็นด้วยกันดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้และระบบการจัดการฐานข้อมูลความรู้ด้านครอบครัว มีการพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็งระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ และระบบฐานข้อมูลตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานข้อมูลหลักในการดำเนินงานด้านครอบครัวโดยกำหนดค่าเกณฑ์มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง เครื่องมือการประเมินความเข้มแข็งของครอบครัว และโปรแกรมระบบประมวลผลที่สามารถเข้าถึงและเรียกใช้ข้อมูลได้ง่ายในทุกระดับผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในรูปแบบออนไลน์ (stat.thaifamily.in.th) และระบบข้อมูลความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว (www.violence.in.th) เป็นการบันทึกจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว ทั้งที่เป็นคดีและไม่เป็นคดีเข้าสู่กระบวนการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยจำแนกตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำและผู้ถูกกระทำช่วงอายุ ประเภท และสาเหตุความรุนแรง ช่วงเวลาเกิดเหตุการณ์ สถานที่เกิดเหตุ

^{๓๗๐} กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, (ร่าง) นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔, <http://www.owf.go.th> (๒๓ กันยายน ๒๕๕๘)

ประเด็นที่ ๒ การพัฒนากิจกรรมทางสังคมเพื่อส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันในครอบครัว มีการดำเนินการจัดกิจกรรมทางสังคมเพื่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อทำให้เกิดความตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่

(๑) การรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวและการใช้เวลาว่างที่มีคุณภาพร่วมกันของครอบครัว โดยการรณรงค์ให้ “วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัว” หรือการรณรงค์ให้มี “อย่างน้อยหนึ่งวันในสัปดาห์เป็นวันครอบครัว” เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน พัฒนารูปแบบสัมพันธภาพของครอบครัวในเชิงบวก และปัจจุบันได้ขยายแนวคิดเรื่องนี้อีกอย่างต่อเนื่อง เป็นการรณรงค์ให้ “ทุกวัน...เป็นวันของครอบครัว” ภายใต้แนวคิด “ความเป็นครอบครัวไม่มีวันหยุด ดังนั้น จึงต้องให้ความสำคัญและเวลาสำหรับครอบครัว ด้วยการทำให้ทุกวันเป็นวันของครอบครัว”

(๒) การรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว โดยการพัฒนากฎหมายเพื่อป้องกันและขจัดความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อกำหนดรูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนที่มีลักษณะแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาทั่วไป มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิของเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว รักษาความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว และให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิดได้กลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ

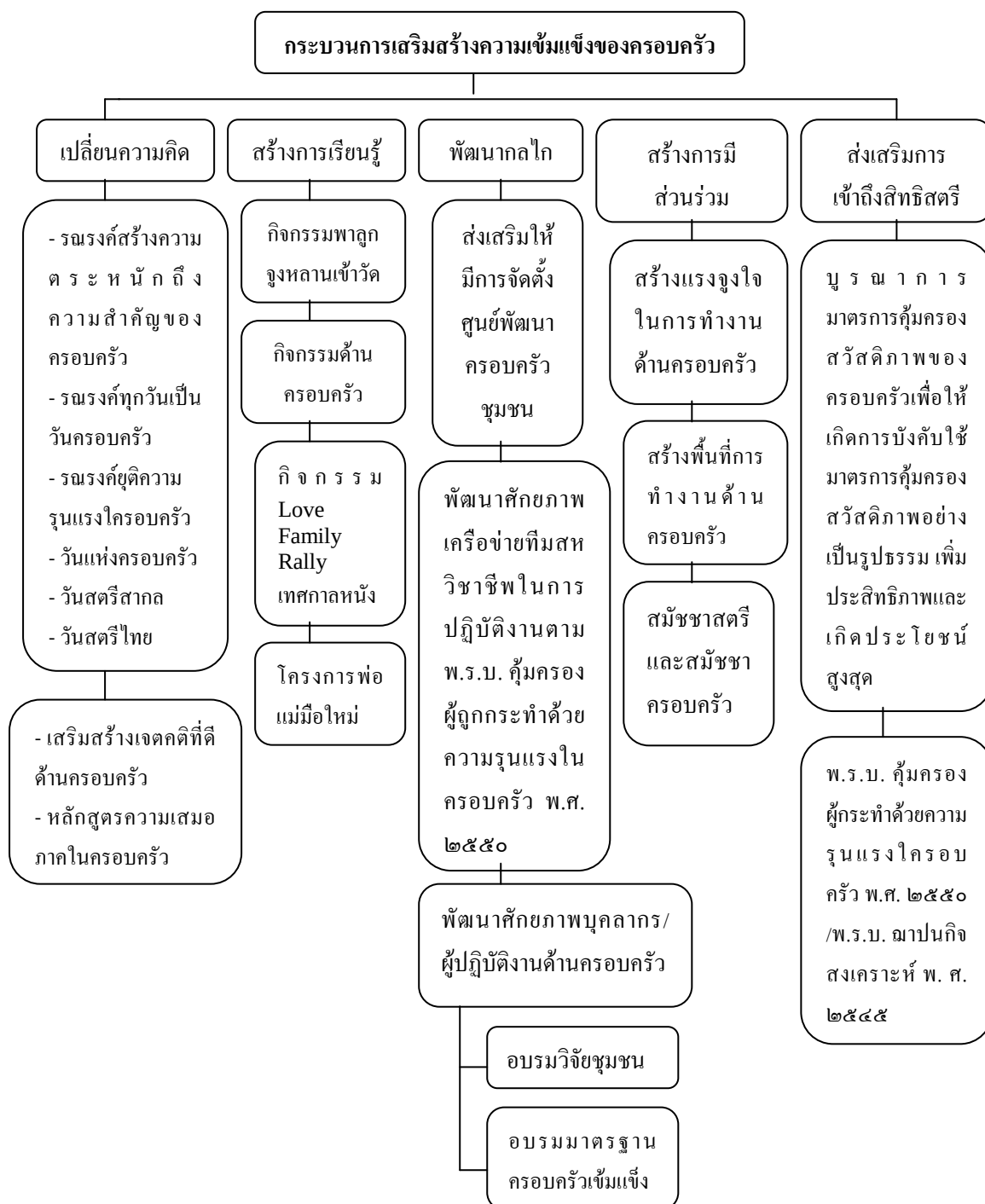
ประเด็นที่ ๓ การพัฒนาให้เกิดกลไกในระดับท้องถิ่น มีการพัฒนากลไกการทำงานด้านครอบครัวในระดับพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ให้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการรวมตัวของคนในชุมชนที่มาจากตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และอาสาสมัครพัฒนาสังคม เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการดูแลป้องกัน การให้คำปรึกษา บริการด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับครอบครัว เป็นการสร้างกลไกชุมชน เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว และแก้ไขปัญหาครอบครัวในชุมชน โดยมีการบริหารจัดการในรูปของ “คณะกรรมการศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน” ตลอดจนมีการสร้าง/ประสานเครือข่ายครอบครัว และคนทำงานครอบครัวในชุมชน โดยมีการสนับสนุนทรัพยากรการดำเนินงานจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ และงบประมาณอุดหนุนจากสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ปัจจุบันศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนมีการจัดตั้งในระดับตำบลทั่วประเทศ จำนวน ๖,๗๔๕ แห่ง เพื่อเป็นกลไกในการเสริมสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและมั่นคงอย่างเป็นรูปธรรม

ประเด็นที่ ๔ การพัฒนากลไกระดับชาติโดยเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อทำให้เกิดการทำงานอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ มีการสร้างกลไกการดำเนินงานระดับนโยบายและระดับปฏิบัติให้เกิดการดำเนินงานที่ประสานสอดคล้องกัน ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและประสานงานสถาบันครอบครัวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑

(๑) การแต่งตั้งกลไกการทำงานด้านครอบครัวระดับชาติ ได้แก่ คณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์ครอบครัวแห่งชาติ (กยค.) มีหน้าที่หลักในการเสนอแนะนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนระดับชาติเกี่ยวกับการส่งเสริมและประสานงานสถาบันครอบครัวต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ พิจารณากำหนดแนวทางปฏิบัติตามนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนระดับชาติ ซึ่ง

คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาครอบครัว (กสค.) ทำหน้าที่ในการดำเนินการตามนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนระดับชาติตามที่ได้รับมอบหมายจาก กยค. ส่งเสริมให้มีการพัฒนา การวิจัย และการจัดการความรู้เกี่ยวกับครอบครัวอย่างเป็นระบบ และส่งเสริมการพัฒนาให้มีระบบฐานข้อมูล ครอบครัว

(๒) จัดให้มีการประชุมสมัชชาครอบครัวระดับจังหวัด และสมัชชาครอบครัวระดับชาติ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ กยค. กำหนดอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ซึ่งสมัชชาครอบครัวทั้งระดับชาติ และระดับจังหวัดเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารเชิงนโยบายระหว่างภาคประชาชนและภาครัฐที่ รับผิดชอบงานด้านครอบครัวโดยเป็นการรวมกลุ่มของครอบครัวหรือตัวแทนของครอบครัวและภาค ประชาชนจากทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ และแนวทางในการส่งเสริมและประสานงานสถาบัน ครอบครัว และเพื่อส่งเสริม ประสานงานระดมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และประสานงานแนวทาง ในการส่งเสริมและพัฒนาครอบครัว นับจากเริ่มใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฯ โดยจัดขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี ซึ่งข้อเสนอจากเวทีสมัชชาครอบครัว ระดับจังหวัด สมัชชาครอบครัวกรุงเทพมหานครและสมัชชาครอบครัวระดับชาติที่ผ่านมา ได้เสนอต่อ คณะผู้บริหารรัฐบาลในเวทีประชุมสมัชชาแต่ละครั้งและนำเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายและ ยุทธศาสตร์ครอบครัวแห่งชาติ (กยค.) ต่อไป เพื่อกำหนดเป็นนโยบาย มาตรการ การทำงานด้าน ครอบครัว เป็นแนวทางการปฏิบัติของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถดูแผนภาพสรุป กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบันได้ ข้างล่างนี้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๔ แผนภาพสรุปกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว^{๑๗๑}

จากแผนภาพสรุปดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมปัจจุบัน มีอยู่ด้วยกัน ๕ ขั้นตอน คือ (๑) เปลี่ยนความคิด (๒) สร้างการเรียนรู้ (๓) พัฒนาทักษะ (๔) สร้างการมีส่วนร่วม และ (๕) ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรี โดยขั้นตอนดังกล่าวมานี้

^{๑๗๑} ที่มา : แผนภาพสรุปกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเป็นแผนภาพที่ได้จากการไปร่วมประชุมวันแห่งครอบครัวเมื่อปี พ. ศ. ๒๕๕๖ ที่โรงแรมเมืองทองธานี – ผู้วิจัย.

เป็นกระบวนการที่ต้องการให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว คือ (๑) เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันให้เห็นถึงความสำคัญของครอบครัวมากยิ่งขึ้น (๒) เพื่อให้เกิดจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัว ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ (๓) เพื่อปรับหลักสูตรความเสมอภาคในครอบครัว เป็นหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้ชายปรับเจตคติและบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม (๔) ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวให้มั่นคงยิ่งขึ้น (๕) ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับพ่อแม่มือใหม่ ให้มีบทบาทร่วมกันในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมร่วมกันกับสมาชิกใหม่ของครอบครัว (๖) พัฒนากลไกการทำงานของบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการและปัญหาด้านครอบครัวในแต่ละชุมชน (๗) ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรีพร้อมกับการพัฒนาเครือข่ายเพื่อการคุ้มครองเด็ก สตรีและคนชรา เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ตามหลักสิทธิมนุษยชนและกฎหมายคุ้มครองเด็กและเยาวชน ตามพ.ร.บ. คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ ทั้งนี้เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและแรงจูงใจให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการสร้างครอบครัวอย่างมั่นคงและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน